

Den udvidede læseoplevelse

En undersøgelse af hvordan paratekster, læsekredse og forfattermøder påvirker læseres læseoplevelser

Maria Louise Christensen
Studienr.: 20060765
Speciale, Litteraturhistorie 2012
Vejleder: Tore Rye Andersen

FORSIDEN

Billeder fra øverste venstre hjørne:

Odder bibliotek – fotografi taget af Sigurd Lomholt (via www.oddernet.dk),

Harlev bibliotek, læsekreds i Harlev,

forfatter Kristina Stoltz (f. 1975),

forfatter Jonas T. Bengtsson (f. 1976),

læsekreds i Odder.

Alle specialets fotografier er, hvis ikke andet er nævnt, taget af Maria Louise Christensen.

Specialets forside er lavet i samarbejde med Esben Rasmussen.

DEN UDVIDEDE LÆSEOPLEVELSE

En undersøgelse af hvordan paratekster, læsekredse og forfattermøder påvirker læseres læseoplevelser

INDHOLDSFORTEGNELSE

I. INDLEDNING	5
Fremgangsmåde og metodiske overvejelser	7
<i>Den litteratursociologiske tilgang</i>	9
II. LÆSERE OG LÆSEOPLEVELSER	11
Læseren i litteraturteorien	11
<i>Læseren og læsningen i et boghistorisk perspektiv</i>	15
<i>Hvad er en læseoplevelse?</i>	19
III. LÆSERNES PRAKSIS	22
Læsning som underholdende, afslappende, horisontudvidende oplevelse	23
Case: To læsekredses læseoplevelser og praksis	29
<i>Harlev</i>	29
<i>Odder</i>	37

IV. PARATEKSTENS PÅVIRKNING	43
Læsernes brug af massemediernes meta- og paratekster	44
Læsekredsen som paratekst	51
Læsernes forhold til forfattere	59
<i>De to læsekredses forventninger til og udbytte af forfattermøderne</i>	63
V. KONKLUSION: DEN UDVIDEDE LÆSEOPLEVELSE	69
<i>Læsningens sociale potentialer</i>	71
ABSTRACT	74
LITTERATURLISTE	76
Bilag er vedlagt specialet i separat appendiks	

I. INDLEDNING

De sidder i lænestole eller ligger i sofaer med bøger i hænderne og læselamperne tændt. Med blikket rettet mod tegnene på siderne oplever læsere fjerne tider og steder, de underholdes, forundres og erkender. Læsning er dog ikke kun en abstrakt og intellektuel aktivitet, men også en fysisk aktivitet i den forstand, at man ikke – eller kun dårligt – kan foretage sig andet, mens man læser. Samtidig gør læsning ikke noget væsen af sig for andre end læseren selv, der gennem komplekse, kognitive processer afkoder og opfatter indholdet af tegnene på siderne. Ikke desto mindre spiller læsere som værkets modtagere en væsentlig rolle i bogens kredsløb.

Bogbranchen ville sandsynligvis være ilde stedt uden læsere, men forlagene er i endnu højere grad optagede af at *selge* bøger end at sikre sig, at køberne *læser* bøgerne. Frie bogpriser, digital publicering og tiltagende konkurrence om bøger med bestseller-potentiale er blot nogle af de omkalfatringer, bogbranchen har måttet forholde sig til gennem de seneste år. Forlagenes markedsføring er følgelig blevet mere omfattende, og de søger at nå potentielle købere af stadig flere kanaler, bl.a. via bogsalg i supermarkeder. Resultatet er, at bøger er blevet del af en shoppekultur, og det kan være svært at afgøre om bogkøbere vægter bøgernes symbolværdi højere end deres brugsværdi. På trods af at forlagenes markedsføring sandsynligvis ville kunne målrettes bedre, hvis de vidste mere om købernes brug af bøgerne, har bogbranchen ikke gennemført undersøgelser af danskernes læsevaner eller læseoplevelser.

Ikke desto mindre lader netop læsere og læseoplevelser til at fylde mere og mere i mediernes litteraturjournalistik og litteraturprogrammer. I DRs seneste litteratur-tv-programmer, Læsegruppen Sundholm og Tekst-TV, er det netop på hver sin måde læsere og læseoplevelser frem for bøger eller forfattere, der er i centrum. I Læsegruppen Sundholm kunne seerne således følge en læsekreds bestående af hjemløse, der brugte deres egne livserfaringer i læsningen, mens man i Tekst-TV kunne opleve kendte danskere fortælle om en bog, der har forandret deres liv. Både i litteraturprogrammerne og i samtidens kulturjournalistik¹ fremstilles læsning som en bevidsthedsudvidende aktivitet, der har potentiale til at forandre menneskers liv. Mediernes omtale af læsningens positive effekter kan være en del af forklaringen på, at litteratur-orienterede aktiviteter som fx litteraturfestivaler har oplevet kraftigt stigende besøgstal inden for de seneste år², og at landets bibliotekarer kan fortælle om en øget tilstrømning til både læsekredse og forfatter-arrangementer.

¹ Herunder bl.a. i Samvirke i november 2011 og i Information, der fredag d. 11. november 2011 i 2. sektion havde stillet en række kendte danskere (deriblandt også forfattere) spørgsmålet "Hvorfor læser du bøger?".

² Herunder Krimimessen i Horsens (se evt. <http://horsensbibliotek.dk/krimiblog/om-krimimessen>) og BogForum (se evt. <http://www.forumcopenhagen.dk/da-DK/Kalender/Kalender-arrangementsvisning-%28MIS%29.aspx?Action=1&NewsId=182&PID=8>) (10.05.2012)

Til trods for den øgede søgning til litterære begivenheder og mediernes interesse for læsere og læseoplevelser forholder litteraturteorien sig stadig primært til tekster og kun sjældent til virkelige læsere. Mens forfatteren både er blevet erklæret død og sidenhen genopstanden, har empiriske læsere således levet en skyggetilværelse i litteraturforskningen. Der er ikke blevet gennemført større empiriske studier af, hvordan læsers læseoplevelser påvirkes af de mange udenoms-værkslige aktiviteter, som fx læsekredse og forfattermøder, ligesom der kun er skrevet enkelte afhandlinger om, hvorfor læsere læser³. Den litteraturteoretiske viden om virkelige læsere og deres læseoplevelser fremstår heraf yderst mangelfuld.

Specialets formål er derfor at kortlægge en række læsers praksis samt afdække og undersøge, hvordan udenoms-værkslige aktiviteter såsom læsekredsdiskussioner og forfattermøder kan påvirke den enkelte læsers læseoplevelse. Dette sker gennem analyser af en række kvalitative interviews med læsekredsmedlemmer tilknyttet henholdsvis Harlev og Odder Bibliotek samt deltagerobservationer fra en af deres læsekredsdiskussioner og et af deres forfattermøder i biblioteks-regi. Analysen af de kvalitative interviews suppleres med og kvalificeres af en spørgeskemaundersøgelse, som er udsendt til læsekredsmedlemmer på en række biblioteker i Aarhus Kommune og har været tilgængelig via bibliotekernes litteraturformidlingsite, Litteratursiden.dk. Den empiriske undersøgelse udgør på den ene side en kortlægning af en række læsers og læsekredses læsepraksis og blotlægger på den anden side i hvor høj grad, læserne tager del i udenoms-værkslige aktiviteter samt beskæftiger sig med værkernes epitekster og metatekster i form af forfatterinterviews og anmeldelser. Undersøgelsen giver således et indblik i den empiriske læsers tilgang til og opfattelse af skønlitteratur, og det er netop specialets mål at bidrage med ny viden om læsers praksis og de udenoms-værkslige aktiviteter betydning for læsers læseoplevelser.

Specialet falder i to overordnede dele. Første del indeholder dels en indkredsning af læserens plads i receptionsteorien og boghistorien dels en kort teoretisk indkredsning af læseoplevelsen i et hermeneutisk og oplevelsesorienteret perspektiv. Anden del udforsker gennem en analyse af den indsamlede empiri læsers beskrivelser af konkrete læseoplevelser, deres motivation for at deltage i læsekredse samt deres opfattelse af og holdning til de udenoms-værkslige aktiviteter. Der konkluderes løbende på undersøgelsens resultater. Selve specialets konklusion samler op på de vigtigste pointer i forhold til, hvordan udenoms-værkslige aktiviteter kan påvirke den enkelte læsers læseoplevelse og diskuterer ydermere læsningens sociale potentialer. Udover at specialet bidrager med ny viden om den empiriske læser, søger det således også med afsæt i en litteratursociologisk og boghistorisk tilgang at udfordre litteraturteoriens gængse receptionsteoretiske tilgang til læseren.

³ Nyeste afhandling er skrevet af ph.d. fra Danmarks Biblioteksskole, Gitte Balling.

Frengangsmåde og metodiske overvejelser

Læsere befinder sig på mange måder i periferien af det litterære kredsløb, ikke mindst fordi læsning er en aktivitet, der ikke kaster noget synligt eller målbart resultat af sig. Der findes ikke nogen statistikker med oplysninger om hvorfor og hvad, der bliver læst⁴, og der er ikke tidligere lavet empiriske undersøgelser af, hvordan udenoms-værkslige faktorer kan påvirke den enkelte læsers læseoplevelse. Inden for de seneste ti år er det kun ph.d. Gitte Balling, der i større videnskabeligt omfang har beskæftiget sig med empiriske læsere og deres læseoplevelser⁵. Specialet søger derfor at bidrage med ny viden om læsere og læsekredses praksis.

Jeg har valgt et undersøgelsesdesign, der kombinerer en spørgeskemaundersøgelse med ansigt-til-ansigt interviews og deltager-observationer fra to læsekredsdiskussioner samt to forfattermøder. Formålet med de forskellige tilgange er netop at få så bredt et indblik som muligt i læseres praksis, deres brug af udenoms-værkslige aktiviteter samt deres forhold til værkernes paratekst.

De to læsekredsinterview beskrives bedst som eksplorative, ansigt-til-ansigt interviews med fokusgruppekarakter, idet der i interviewene var tale om en "kombination af gruppeinteraktion og forsker-bestemt emne-fokus" (Halkier: 9). Interviewene kaldes semi-strukturerede, fordi de forløb som en interaktion mellem interviewerens spørgsmål, hvoraf nogle var planlagt og nedfældet i en interviewguide på forhånd, og interviewpersonens svar (Tinggaard og Brinkmann: 36). For at kunne sammenligne de to læsekredses svar og ageren er interviewene netop foretaget med baggrund i den samme interviewguide, som blev udformet på baggrund af metodiske overvejelser i forlængelse af interviewundersøgelsens syv faser (Kvale og Brinkmann: 119ff). Interviewguiden er vedlagt specialet som bilag.

Begge interviews faldt i tre dele – læserne blev interviewet før deres fælles diskussion i læsekredsen, efter diskussionen i læsekredsen og igen efter forfattermødet. I interviewets første del blev læserne hver især spurgt ind til deres læseoplevelser med henholdsvis Kristina Stoltz' *Æsel* og Jonas T. Bengtssons *Et eventyr*. De blev udspurgt om deres individuelle forventninger til værket, om deres anvendelse af paratekster i forbindelse med læsningen samt om deres motivation for deltagelse i en læsekreds. I anden del, som blev gennemført umiddelbart efter læsekredsmødet, blev læserne spurgt om, hvordan de synes, diskussionen i læsekredsen var forløbet. Herudover blev de stillet en række af de samme værkspecifikke spørgsmål som i første del af interviewet, for at det ville være muligt at undersøge, i hvor høj grad læsekredsmedlemmerne påvirker og lader sig påvirke af de

⁴ Der findes naturligvis statistikker over bogkøb, som jeg kommer ind på i kapitlet "Læsernes praksis".

⁵ Herudover har jeg i faget Litterær Kultur på kandidatuddannelsen i Litteraturhistorie ved Aarhus Universitet skrevet opgaven *At læse læseren. En kritisk diskussion af læseoplevelsen og den italesatte læseoplevelse* (2011). I 1987 har Dorthe Elisabeth Moestrup på den faglig-pædagogiske uddannelse i dansk desuden skrevet kandidatopgaven *Hvorfor læser vi? En undersøgelse af læsebehov og læseoplevelse hos udvalgte læseheste*.

andre læsekredsmedlemmers læseoplevelser. De blev desuden spurgt ind til deres forventninger til og motivation for at deltage i forfattermødet. Interviewets tredje og sidste del fandt sted efter forfattermødet og sigtede mod at afgøre, om selve forfattermødet øvede indflydelse på læsernes læseoplevelse, samt om læsernes indtryk af romanen havde ændret sig siden første interview. Interviewene blev optaget på diktafon og efterfølgende transskriberet. Begge læsekredse blev sammenlagt interviewet i omkring halvanden time, idet hvert del-interview varede ca. en halv time. Undersøgelsens kvalitative del udgør således et fyldigt analysegrundlag, hvorigennem det er muligt at få en særlig grundig indsigt i to læsekredsers praksis og konkrete læseoplevelser med to forskellige litterære værker. De transskriberede interviews findes i specialets bilagsappendiks.

Den kvantitative del af undersøgelsen, spørgeskemaundersøgelsen, er udformet i SurveyXact og giver med sine 271 respondenter⁶ et bredt indblik i læseres praksis. Spørgeskemaet indeholdt 30 spørgsmål, hvoraf 14 var åbne spørgsmål, dvs. spørgsmål uden præ-definerede svarkategorier. Desuden var 17 af spørgsmålene betingede af en aktiveringsregel, sådan at fx kun de respondenter, der har svaret, at de er medlem af en læsekreds, er blevet spurgt om, hvorfor de er medlem af en læsekreds m.m. Spørgsmål med lukkede svarmuligheder spørger ind til helt konkrete forhold, som fx hvor gamle respondenterne er, om de er med i en læsekreds, og om de læser anmeldelser. Respondenternes svar på de lukkede spørgsmål er blevet behandlet statistisk og opstillet i lagkagediagrammer, men på grund af undersøgelsens omfang samt manglende usikkerhedsberegninger og manglende spredningsanalyse kan jeg ikke sige noget om svarenes repræsentativitet for befolkningen som sådan. Skemaets åbne spørgsmål er mere abstrakte, og fx spørges respondenterne, hvorfor de læser skønlitteratur, hvorfor de er medlem af en læsekreds, og hvorfor de interesserer sig for forfattere. Jeg har arbejdet subjektivt og fortolkende med respondenternes besvarelser af de åbne spørgsmål og fokuseret på at afsøge mønstre i besvarelserne, som bruges til at kvalificere og nuancere analysen af de kvalitative interviews. I kraft af spørgsmålstyperne og min tilgang i analysen kan spørgeskemaet siges at være udformet med baggrund i det hermeneutiske paradigme (jvf. Boolsen: 41).

Slutteligt spørges respondenterne, om læsekredsen kan siges at give læsningen en social dimension og bliver bedt om at komme med deres bud på, hvorfor der er kommet øget fokus på læsekredse i medierne (fx i Læseklubben Sundholm). Det kan være problematisk at stille sådanne 'ledende' spørgsmål, der kan medkonstruere bestemte svar, som respondenterne muligvis ikke ellers ville være kommet frem til. Jeg har derfor undladt at lade svarene på disse spørgsmål stå alene som dokumentation, men har medtænkt besvarelserne i mine analytiske overvejelser. De relevante

⁶ Se dataindsamlingsstatistikken s. 116 i det vedlagte bilagsappendiks.

skriftlige svar fra spørgeskemaundersøgelsen er vedhæftet som bilag, og yderligere metodiske overvejelser samt en nærmere beskrivelse af fremgangsmåden bringes i forbindelse med analysen.

Når der henvises til spørgeskemarespondenternes svar i analysen, henvises der med et respondentnummer, som fremgår af bilagene, samt respondentens køn og alder, fx er 65K27 respondent nr. 65, som er en 27-årig kvinde. På grund af spørgeskemaets udformning er respondentnumrene unikke for hvert spørgsmål og altså ikke det samme for samme respondent i alle spørgsmål. Når der henvises til svarene i de kvalitative interviews, er det med respondentens initialer og en sidehenvisning til de transskriberede interview-bilag. Interview-respondenternes svar citeres, hvis ikke andet er nævnt, uden pauser og 'øh' for læsbarhedens skyld. Samtidig undlades eventuelle gentagne ord eller fyldord. En firkantet parentes, fx [ord], markerer, at 'ord' i citatet står et andet sted end i den oprindelige udtalelse, mens [ord] betyder, at jeg har tilføjet 'ord' for læsbarhedens skyld.

Specialets teoretiske tilgang er inspireret af receptionsteorien, af boghistoriens udvidede tekstbegreb og af litteratursociologien, hvis fokus er rettet mod det individuelle og karakteristiske, som de enkelte læses læseoplevelser er udtryk for. Specialets forbindelser til litteratursociologiens metodologi forklares i det følgende, mens det receptionsteoretiske og boghistoriske bagtæppe udfoldes i kapitlet "Læsere og læseoplevelser".

Den litteratursociologiske tilgang

Litteratursociologien (Sociology of Literature, Literatursoziologie, sociologie de la littérature) udviklede sig med 1930'ernes udbredte sociologisering af kunstsynet, men blev først fra 1960'erne et internationalt kendt og anerkendt begreb. Litteratursociologien har en del tilfælles med boghistorien (Book History, histoire du livre), herunder et bredt forskningsfelt, der kredser om interessen for litteratursamfundet og for det litterære kredsløb som socialt fænomen. Sammen med boghistorien står litteratursociologien for en fornyet nuancering og tydeliggørelse af gængse litterære begreber som 'tekst', 'forfatter' og 'læser'. De to discipliner adskiller sig fra hinanden ved, at litteratursociologien i højere grad fokuserer på litteraturen som funktion i og af samfundet, mens boghistorien har specialiseret sig i interessen for bogen som materiale og udtryksform.

Udgangspunktet for litteratursociologiske studier er altså en interesse for litteraturens påvirkning af samfundet og for samfundets påvirkning af litteraturen. Litteratursociologien låner en lang række metoder og idéer fra sociologien, men udspringer af litteraturvidenskaben, og den svenske litteratursociolog Johan Svedjedal beskriver forskningsretningen som "sociologisk indrettet litteraturforskning" (Svedjedal: 71). Litteratursociologien står hermed i modsætning til den mere snævre litteraturforskning og undersøger hellere litterære objekter efter deres repræsentativitet eller

betydning for brede befolkningsgrupper end efter forestillinger om en inhærent æstetisk værdi (Svedjedal: 82). Johan Svedjedal og Lars Furuland forstår desuden litteratursociologien som et område, der beskæftiger sig med marginaliserede litterære ytringer, som fx forfattere eller genrer, der “av olika skäl har negligerats inom den övriga litteraturforskningen” (Furuland & Svedjedal: 7). I litteratursociologien sker der altså også et fokusskifte væk fra teksten alene til en udvidelse af teksten og en inklusion af bl.a. de litterære aktører. Denne litteratursociologiens inkluderende holdning anlægger heraf et andet syn på læseres betydning for litteraturen end den mere klassiske litteraturforskning. Litteratursociologien bringer med andre ord mennesket tilbage i litteraturhistorien og flytter fokus fra det gennemgående og strukturelle til det mere individuelle og karakteristiske.

Specialets tilgang kan siges at være litteratursociologisk, idet jeg koncentrerer mig om den virkelige læsers oplevelser med litteraturen. Læseren er netop en essentiel om end ofte noget isoleret og forbigået aktør i det litterære kredsløb, selvom endemålet og retfærdiggørelsen for al litteratur ifølge den franske litteratursociolog Robert Escarpit findes i læsningen (Escarpit: 159). I min inddragelse af romanernes paratekst og kontekst rummer min tilgang også boghistoriske aspekter, men specialets fokus på en menneskelig tilstedeværelse i og omkring litteraturen udspringer især af litteratursociologien, hvorfor det giver mening at omtale mit primære metodiske udgangspunkt som litteratursociologisk. Den empiriske undersøgelse indeholder desuden et mere klassisk sociologisk element, idet min undersøgelsesmetode i sig selv kan karakteriseres som sociologisk. Eftersom de interviewede læsekredsdeltagere blev interviewet i fokusgruppelignende ansigt-til-ansigt-interviews, er det netop muligt og relevant også at inddrage de sociale processer, der finder sted i en læsekreds og i interviewsituationen i analysen. Jeg vil derfor løbende inddrage enkelte overvejelser om undersøgelsens sociologiske implikationer. I det kommende kapitel vil jeg dog først redegøre for de eksisterende litteraturteoretiske opfattelser af læseren samt vha. fænomenologiens og oplevelsesøkonomiens begrebsapparat indkredse en teoretisk definition af læseoplevelsen.

II. LÆSERE OG LÆSEOPLEVELSER

Med et skønlitterært værk i hånden kan man ved at studere omslaget typisk finde svar på, hvem forfatteren er, og hvad værket hedder. Man vil sandsynligvis også kunne blive klogere på, hvilken genre værket tilhører, hvad forfatteren tidligere har skrevet samt hvilken generation eller tematisk strømning, han skriver sig ind i. Men hvem er værkets læsere? Det spørgsmål er straks mere komplekst og vanskeligere at besvare.

Det er netop en gennemgående pointe hos en lang række boghistorikere⁷, at læseren og læsningen fremstår som de store ubekendte faktorer i litteratursociologien og boghistorien. Den amerikanske boghistoriker Robert Darnton beskriver læsningen som et gådefuldt fænomen (Darnton: 20), historiker Roger Chartier påpeger med antropolog Michel de Certeau, at læsningen “kun sjældent efterlader spor” (Chartier: 149), mens litteraturforsker Claire Squires pointerer, at det i markedsøjemed kan være svært at blive klog på læseren, da en læser ikke nødvendigvis er bogkonsument og vice versa (Squires: 406).

I litteraturforskningen har forfatteren og selve teksten da også historisk set haft forrang frem for læseren som værkers meningsgivende udsigelsespunkter. Der er dog blevet gjort tilnærmelser til at beskæftige sig litteraturvidenskabeligt med læseren. Eksempelvis behandlede den britiske sprog- og litteraturforsker I.A. Richards allerede i 1929 i *Practical Criticism* læseres vanskeligheder med at forstå tekster. Her kortlagde han nemlig de problemer, hans studerende havde ved at forstå digtes indhold og mening samt deres strukturelle og formelle kvaliteter. Alligevel vandt receptionsteorien først for alvor indpas med de receptionsæstetiske strømninger i 1950'ernes og 1960'ernes litteraturforskning. Formålet med dette kapitel er netop at indkredse henholdsvis receptionsteoretiske og boghistoriske opfattelser af læseren. Derfor vil følgende korte teoretiske redegørelse fokusere på, hvilken betydning læseren tilskrives inden for de to forskellige tilgange samt opridse, hvordan receptionsteoretikernes og boghistorikernes læseropfattelser adskiller sig fra hinanden.

Læseren i litteraturteorien

Receptionsteorien (reader-response, Rezeptionsästhetik) er i litteraturteorien en samlet betegnelse for den læserorienterede teori. Betegnelsen kan dog være misvisende, idet receptionsteorien ikke er en decideret *teori*, men snarere en orientering mod læseren; et felt, der optager litteraturteoretikere med forskellige teoretiske udgangspunkter. Der er derfor ikke tale om et konceptuelt samlet felt eller om en udfoldet teori. Ifølge litteraturforsker Jane P. Tompkins kan receptionsteoretiske værker

⁷Jeg benytter her fællesbetegnelsen ‘boghistoriker’ om en række teoretikere, der normalt omtales som historikere (Darnton, Chartier) eller litteratursociologer (Escarpit, Furuland, Svedjedal). Men da deres interesseområder og metodiske tilgang kan betegnes ‘boghistorisk’, tillader jeg mig at bruge samlebetegnelsen ‘boghistorikere’.

defineres som de litteraturteoretiske værker, der bruger ordene ‘reader’, ‘the reading process’ og ‘response’ (Tompkins: IX). I følgende korte redegørelse vil jeg derfor fokusere på teoretikere, der kan siges at have ydet et væsentligt bidrag til receptionsteorien, og jeg vil fremhæve forskelle og ligheder mellem deres opfattelser af læseren.

Én af receptionsteoriens hjørnesteen blev lagt i 1960’erne på Universität Konstanz, hvor litteraturforskerne Wolfgang Iser og Hans Robert Jauss begge var professorer. Med deres receptionsaestetiske forskning var de medvirkende til at forme den sakaldte Konstanz-skole, der bade traker pa aestetikens filosofiske tradition fra Baumgarten, Kant og Schiller og pa den faenomenologiske og hermeneutiske tradition fra bl.a. Husserl, Schleiermacher, Gadamer og Heidegger (Leitch m.fl. ed., 2001: 1670). Hans Robert Jauss sogte i sin receptionsaestetiske forskning isar at gore op med den nykritiske tankegang om, at læseren moder tekster som selvstandige enheder. Selv nar et verk virker nyt, prasenterer det ikke sig selv som nyt i et ‘informationslost vakuum’, men vil minde læseren om, hvad han i forvejen har læst og bringe ham i en bestemt emotionel tilstand (Jauss 1969,1970/2001: 1554). Fremhavelser af læserens erfaring og emotionelle tilstand kunne lyde som de indledende skridt mod en faenomenologisk beskrivelse af læseren i lasningen. Med sin udlagning af læserens forventningshorisont (*Erwartungshorizont*) bevaeger Jauss sig dog hurtigt vek fra den enkelte læser og retter opmærksomheden mod den historisk akkumulerede læserskare. Han fremhaver samspillet mellem forventningerne og de enkelte verker som det, der genererer fortolkning, uden at komme narmere ind pa hvordan den *enkelte* læser udvikler sin fortolkning af en given tekst udfra dette samspil. Mens Hans Robert Jauss saledes er mere interesseret i en læserskares akkumulerede forventninger, fokuserer Wolfgang Iser pa, hvordan tekster aktivt realiseres og konkretiseres af den *enkelte* læser i lasningen. Han argumenterer for, at et litterart verk har to poler: den artistiske pol, som er forfatterens tekst, og den aestetiske pol, der er læserens aktualisering af teksten. Det litterare verk findes ifolge Iser *mellem* de to poler. (Iser, 1980/2001: 1674). Selve lasningen ses derfor som en kommunikationsproces mellem tekst og læser, hvor teksten udbyder en række *Leerstellen*, tompladser, som det er læserens opgave at udfylde (s. 1676-7). I kraft af tompladserne besidder teksten ogsa en ubestemthed. Ifolge Iser ansporer ubestemtheden pa den ene side læseren til at finde tekstens iboende mening og giver pa den anden side læseren frihed nok til, at det kan lade sig gore. (Iser, 1974/1978: 287). Selvom Iser ogsa betoner, at det er den enkelte læser, der aktivt realiserer og konkretiserer teksten, er fortolkningen *ikke* frit spil, men begranses af de tompladser, forfatteren har indskrevet i teksten: “What is concealed spurs the reader into action, but this action is also controlled by what is revealed” (Iser, 1980/2001: 1676).

Bade hos Jauss og Iser spiller læseren ogsa en vesentlig, men starkt teoretiseret rolle, og læserens aktivitet er altid allerede kontrolleret af teksten. Wolfgang Iser er den af de to, der i videste

udstrækning accepterer den enkelte læsers fortolkende aktivitet, men det er stadig *tekstens* tompladser og dermed *tekstens* grad af ubestemthed, der styrer og begrænser læseren i læsningen. Læseren kan derfor ikke være autonom eller fri fra tekstens begrænsninger, hverken hos Jauss eller Iser.

Den amerikanske litteraturteoretiker Stanley E. Fish træder med sin reader-response-criticism tilsyneladende et skridt nærmere læseren end Wolfgang Iser og Hans Robert Jauss. I første del af essayet "Interpreting the *Variorum*" foreslår Fish, at tekster i sig selv er tomme, og at det derfor er "the structure of the reader's experience rather than any structures available on the page that should be the object of description" (Fish, 1976,1980/2001: 2074). Med John Miltons *Variorum* som eksempel gennemgår han i essayet, hvordan nykritikkens fokus på tekstens autonomi overser læserens indsats, som nødvendigvis er med til at skabe mening (s. 2076). Hos Fish er der altså ikke nogen objektiv tekstlæsning kun konkrete tekstlæsere. I et nyere forord og i essayets anden del er Fishs fokus på læseren dog mindre radikalt, og han erkender, at hans opfattelse af læserens rolle i læsningen er et produkt af hans egne *fortolkningsantagelser*. Stanley Fishs pointe er dog stadig, at læsning ikke *fører* til tekstens mening, læsningen *har* mening i sig selv (s. 2079). Han understreger, at det er læseren, der i læsningen udfører en handling, som fører til afgrænsninger i selve teksten. Afgrænsningerne kan fejlagtigt blive opfattet som formelle kendetegn i teksten og dermed blive gjort ansvarlige for den fortolkning, der i virkeligheden skabte dem. (s. 2082). Her accentuerer Fish igen kardinalpunktet om, at de formelle kendetegn i teksten altid vil være en funktion af den fortolkningsmodel, læseren bærer med sig. Samtidig træder han i opposition til Wolfgang Isers opfattelse af, at teksten har en iboende mening, som læseren konkretiserer og aktualiserer i læsningen. Selvom læseren hos Fish heraf fremstår mere autonom end hos Hans Robert Jauss og Wolfgang Iser, eksisterer der også i Stanley Fishs receptionsorienterede teori en indbygget stopklods for, at der bliver tale om læserens subjektive fortolkning af en tekst. Hans begreb *Interpretive Communities* (fortolkningsfællesskaber) minder nemlig om Jauss' idé om en forventningshorisont. Fortolkningsfællesskaberne eksisterer netop også forud for læsningen og former det læste. Læserne 'henter' deres fortolkningsantagelser i fortolkningsfællesskaberne, som udgøres af "those who share interpretive strategies not for reading (in the conventional sense) but for writing texts, for constituting their properties and assigning their intentions" (s.2087). For Fish bliver læserens fortolkning af en given tekst derfor en kulturel funktion af fortolkningsfællesskabets fortolkningsnormer frem for en funktion af formelle kendetegn i teksten. I stedet for at være begrænset af teksten begrænses læseren hos Fish således af hans socio-kulturelle *kontekst*, hvilket igen stækker Fishs fokus på den *enkelte* læser som mulig meningsskaber.

Den franske litteraturteoretiker Roland Barthes slutter sit berømte essay "The Death of the Author" med ordene "the birth of the reader must be at the cost of the death of the

Author” (Barthes 1968/2001: 1470), og man burde måske heraf kunne forvente, at han i essayet beskæftiger sig særligt med læserens rolle. Roland Barthes betragter dog snarere læseren som et af de ‘strukturelle elementer’, der er med til at skabe tekstens hele. Læseren er nemlig “without history, biography, psychology; he is simply that *someone* who holds together in a single field all the traces by which the written text is constituted” (s. 1469). Barthes understreger her, at det er tekstens modtager, ikke dens afsender, der må samle den til en helhed. Samtidig er det dog tydeligt, at Barthes’ læser ikke er den virkelige læser, men en funktion, et tomt hylster, som svæver gennem teksten og skaber mening ud fra dens mangfoldige referencer.

Barthes bruger essayet til at kritisere forfatterens fremtrædende position i litteraturhistorien, i medierne og ikke mindst i menneskets bevidsthed. Han pointerer, at man ved at fokusere på forfatteren forsøger at reducere teksten til tale, hvor både afsender og modtager er til stede i kommunikationsøjeblikket⁸. Først når læseren undsiger sig forfatteren som tekstens ultimative meningsgiver, vil teksten kunne åbne sig op for ham og afsløre sin mangfoldighed af kulturelle og genremæssige referencer (s.1469). Roland Barthes bebrejder derfor den klassiske litteraturkritik for aldrig at have tildelt læseren nogen særlig opmærksomhed – “for it the writer is the only person in literature” (s. 1469). Imidlertid ønsker han *ikke* at indskrive læseren *som person* i litteraturforskningen. Barthes afsværger personfikseringen i litteraturforskningen, fordi hans karninalpunkt er, at læseren har betydning for teksten, *mens* han læser, ligesom forfatteren kun har betydning for teksten, *mens* han skriver⁹. Både ‘læseren’ og ‘forfatteren’ betragtes således som instanser eller *funktioner*, der kun har betydning i forhold til *teksten*. Med Barthes’ ønske om et paradigmeskifte, som kan lægge litteraturkritikkens og den litterære offentligheds fokus på *personer* bag sig, er det netop teksten, der bliver det centrale begreb¹⁰ (se s. 1468). Barthes indfører med andre ord et sublimt tekstbegreb, hvor forfatter-guden erklæres død, mens teksten ophøjes til en slags afgud. Læseren bliver derimod ikke mere end et utydeligt spøgelse, en skygge af sig selv og Barthes’ læser fremstår derfor mere dødfødt end levende.

⁸ Forskellen på tekst og tale fremhæves også af den franske hermeneutiker Paul Ricœur. En række af hans væsentlige betragtninger om forskellen på tekst og tale findes på dansk i essayet “Tekstmodellen - meningsfuld handling betragtet som en tekst” i red. Hermansen, Mads og Rendstorff Dahl, Jacob *En hermeneutisk brobygger. Tekster af Paul Ricœur*

⁹ I essayet “From Work to Text” fra 1971 uddyber Barthes dels sin opfattelse af, hvad tekst er, dels sin anskuelse af læserens rolle i forhold til teksten, idet han skelner mellem værket og teksten; mellem bogen som fænomenologisk genstand (som produkt) og teksten, der kun kan opleves i læsningen (Barthes, 1971/2001: 1471)

¹⁰ I S/Z radikaliserer Barthes sin tekstopfattelse, idet han skelner mellem *scriptible* (‘writerly’, dvs. skrivbare) og *lisible* (‘readerly’ dvs. læsbare) tekster. Skrivbare tekster er (især modernistiske) ‘endeløse’ tekster, hvor læseren varetager betydningsarbejdet og gen-skriver teksten i læsningen. De minder således om de tekster, der beskrives i “The Death of the Author”. Læsbare tekster er de mere klassiske tekster, som udgør størstedelen af vores litteratur, og ikke fordrer det store arbejde af læseren. (Barthes, 1973/1993: 5-) Hos Wolfgang Iser er det netop også særligt i de modernistiske tekster, læseren tilskrives et stort ansvar, pga. de mange *Leerstellen*. Samtidig er det både hos Iser og Barthes i sidste ende teksten, der styrer, i hvilken retning læserens fortolkning kan gå. Barthes’ forestilling om skrivbare tekster er derfor i høj grad et teoretiseret ideal.

Det er tydeligt, at læseren i receptionsteorien kan forstås som den *instans*, der aktualiserer og realiserer tekstens betydning. Hverken Hans Robert Jauss, Stanley Fish eller Roland Barthes koncentrerer sig om den enkelte, individuelle læsers indsats i læsningen. Jauss betoner *receptionshistorien*, der er resultatet af læsernes akkumulerede erfaringer, og som udspringer af læserskarens hermeneutisk og historisk betingede forventningshorisont. Fish fokuserer på fortolkningsfællesskaber som læsernes meningsskabende rammer, og Barthes fremhæver læseren som et *felt*; en funktion der kan samle tekstens mangfoldige referencer. Wolfgang Iser er den, der, med sin opfattelse af læsningen som en kommunikationssituation mellem tekst og læser, beskæftiger sig mest med den enkelte læsers indsats i læsningen.

Receptionsteoretikernes forskelligartede læseropfattelser hænger tydeligvis nært sammen med deres opfattelser af hvad *tekst* er, og hvad tekst *ikke* er. Derfor kan receptionsteoriens fokus på modtageren på den ene side ses som et resultat af en generel afstandtagen fra nykritikkens forestillinger om den autonome tekst og på den anden side som en tilslutning til den hermeneutiske metodologi. Samlet set er det netop, som litteraturforsker Jane P. Tompkins påpeger, udelukkende receptionsteoretikernes fokus på modtageren, der forener dem. Det er her væsentligt at bemærke, at receptionsteoretikerne ikke fokuserer på den empiriske læser og end ikke har gennemført studier af virkelige læsers læsninger¹¹, men alle opererer med læseren som en fortolkende instans, der betinges af teksten. I receptionsteorien er læseren tekstens underforståede publikum, en skare, et felt, en udtænkt ideallæser eller en implicit læser – med andre ord en teoretisk udtænkt læser, der som fortolkende ‘ånd’ svæver over tekstens vande.

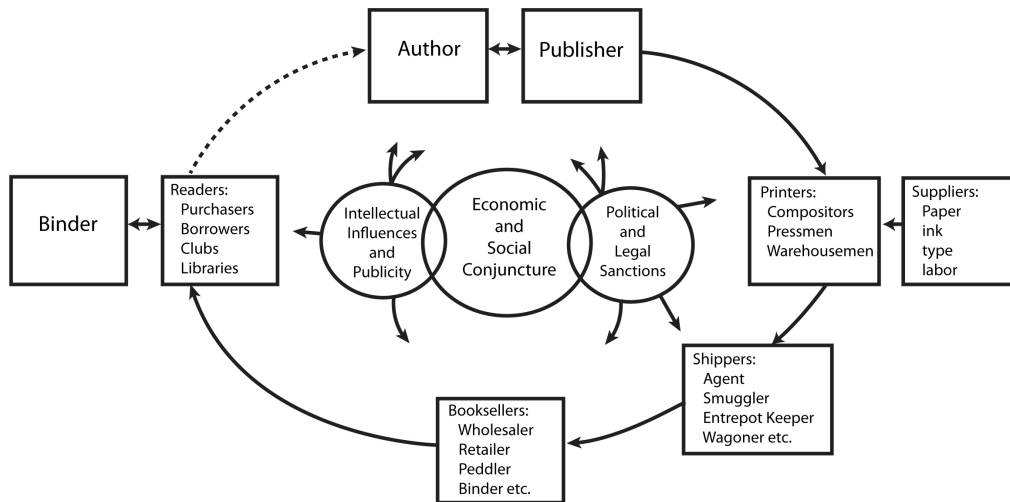
Læseren og læsningen i et boghistorisk perspektiv

Ligesom receptionsteorien lader boghistorien sig ikke beskrive som en selvstændig teori eller metode. Boghistorien er et sammensurium af bibliografi, økonomi, filologi og litteratursociologi m.m, der forenes i en interesse for bogen. Der er, med boghistoriker Robert Darntons ord, tale om et mødested for discipliner (Darnton:10) og værkeksterne elementer som publikationshistorie, priser, typografi og illustrationer m.m. tænkes ind som en del af værkernes betydningsdannelse. Heraf bliver den franske strukturalist og litteraturteoretiker Gérard Genettes paratekst-begreb centralt for

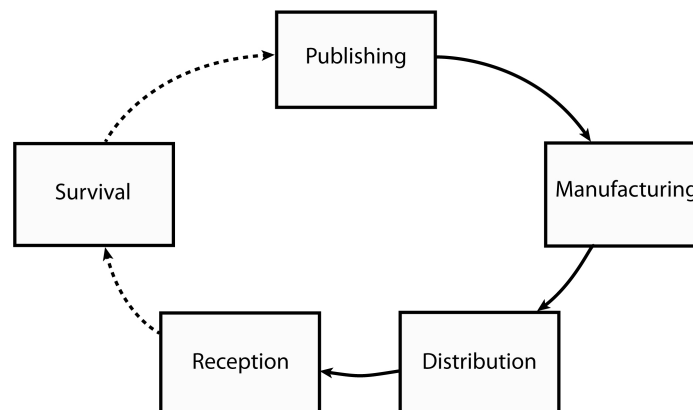
¹¹ Allerhøjest har de kommenteret på egne udlægninger og analyser - jvf. Stanley Fishs læsning af John Miltons *Variorum* i “Interpreting the *Variorum*” og Barthes’ læsning af Honoré de Balzacs *Sarrasine* i *S/Z*

boghistoriens tekstbegreb, fordi han netop forstår paratekster, som et sted for forhandling mellem forfatter og læser om, hvordan teksten skal læses¹².

Læsere indgår derfor naturligvis i bogens kommunikationskredsløb, som det fremstilles af både boghistoriker Robert Darnton og af bibliograferne Thomas R. Adams og Nicholas Barker.

Robert Darntons opfattelse af bogens kommunikationskredsløb. Figuren er gengivet efter *The Communication Circuit* (se Darnton: 12)

Thomas R. Adams & Nicholas Barkers opfattelse af bogens kommunikationskredsløb. Modellen er min egen og udtrykker i forenklet form den model, bibliograferne beskriver i artiklen "A new model for the study of the book" (in Finkelstein & McCleery)

¹² Genette har en streng skelnen mellem paratekstualitet og metatekstualitet. Paratekster deles op i de tekster, der er trykt på værket såsom titel, forfatternavn osv. (peritekster), og de tekster der ikke er trykt på selve værket som fx forfatterinterviews og annoncer (epitekster). Metatekstualitet forstås bredt som litteraturkritik og andres kommentarer på et værk. Anmeldelser er derfor ikke paratekster, men metatekster. Jeg er klar over, at der er denne skelnen, men tillader mig ofte blot at bruge begrebet paratekster som en samlet betegnelse for alt fra titel og forfatternavn over genrebetegnelser og forlagsoplysninger til interviews, anmeldelser og reklametekster m.m. Metatekster og paratekster har nemlig på mange måder samme funktion for den almindelige kød-og-blod-læser, fordi de fungerer som en form for autoriseret udsagn om værket, der kan påvirke læseoplevelsen. Derfor tillader jeg mig at anvende 'paratekster' som en slags samlet betegnelse for de udenoms-værkslige instanser, der kan påvirke læseoplevelsen.

I den grafiske illustration af Robert Darntons kredsløb defineres læserne bredt som købere, lånere, læseklubber og biblioteker, mens Adams og Barker omtaler læserne under punktet “reception” og ikke skelner mellem forskellige læsertyper. Adams og Barker påpeger desuden, at receptionen adskiller sig fra udgivelse, fabrikation og distribution, fordi den i udgangspunktet er passiv (Adams, Barker: 59). Passiv skal forstås sådan, at den enkeltes reception, i modsætning til de andre instanser i kredsløbet, ikke registreres og ikke umiddelbart kaster noget videre forløb af sig. Receptionen er altså en ‘tavs proces’, fordi læserne ikke efterlader sig nogen opgørelse over deres reaktioner. Lagt sammen med “the problem of penetrating a reader’s mind – to say nothing of groups” (s. 59) bliver receptionen ifølge Adams og Barker et af de mere vanskelige aspekter i boghistoriens interessefelt. Alligevel mener de, det er vigtigt at forstå receptionen for at kunne evaluere en bogs gennemslagskraft. De opstiller fire faktorer, som kan være med til at beskrive en bogs reception: direkte dokumentation (i form af udgivne og private nedskrevne reaktioner på bogen), popularitet, indflydelse og brug (s. 58). Den direkte dokumentation består hovedsagligt af trykte anmeldelser eller kommentarer, men også af taler, samtaler og deslige, som bliver nedskrevet af anden part. Her er der med Genettes udtryk tale om metatekster. Den anden faktor, popularitet, kan ifølge Adams og Barker ikke blot opgøres i forhold til antallet af trykte eksemplarer. Genoptrykning er i bedste fald en popularitetsindikator, men siger ikke noget direkte om, hvor mange eksemplarer, der rent faktisk er blevet *læst* (s. 58).

Først i forhold til den sidste ‘receptionsfaktor’, bogens brug, gør Adams og Barker sig specifikke overvejelser om læseren og *literacy* (s. 60). De påpeger, ligesom Claire Squires, at bogkøbere ikke nødvendigvis er boglæsere: “A book may be used for show, or a prompt, rather than actual reading” (s. 60). Modsat receptionsteoretikerne tænker Adams og Barker læseren som et virkeligt menneske med en krop, idet de påpeger, at man i receptionsundersøgelser også bør undersøge, hvilken indflydelse fysiske omstændigheder har på læsningen, hvilken rolle belysning spiller, samt om læsemønstrene bliver påvirket af variationer i mængden af dagslys m.m. Alligevel flytter deres fokus sig væk fra læseren, når de pointerer, at receptionen er andet og mere end den umiddelbare reaktion, der findes i den enkelte læsers direkte dokumentation (s. 58). Ligesom Stanley Fish vil Adams og Barker altså gerne have fokus på receptionens historicitet, hvorfor enkelte læsere heller ikke her tilskrives betydning i det store hele. Adams og Barker mener nemlig, at et værks samlede reception over tid er en medbestemmende faktor for dets overlevelse. De pointerer derfor, at boghistorikerens tilgang til receptionen bør være et studie af værkers reception i en bredere historisk kontekst. Overskriften på Adams og Barkers afsnit om læsere er netop også ‘reception’ ikke ‘readers’. Som bibliografer fokuserer de på bogens overlevelse som fysisk objekt og betoner i forhold til receptionen også særligt et værks mulighed for overlevelse gennem intertekstuel indflydelse. Således

forskydes deres fokus selv i forbindelse med receptionen *væk* fra læserne over mod bogen, der betragtes enten som objekt eller tekst.

Robert Darntons indledende pointe er, at læsning fremstår som ‘mystisk’, fordi vi ikke til fulde forstår, hvordan vi afkoder tegn i læsningen, hvilken social indvirken den har, eller hvordan læsning har ændret sig gennem tiderne (Darnton: 20). Det er disse aspekter, boghistorikerne ifølge Darnton må undersøge for at afmystificere læsningen. Han mener, at boghistorikerne kan bruge receptionsteoretikernes forestillinger om det fiktive publikum, implicite læsere og fortolkningsfællesskaber, men kritiserer deres observationer for at være alt for knyttede til deres egen samtid (s. 20). Robert Darnton ønsker ligesom Adams og Barker at bringe det historiske fokus ind i studier af læsning og læseren. I forhold til læseren skal boghistorikere således, ifølge Darnton, fokusere på læsningens historie og på hvordan, læsningen som aktivitet har udviklet sig over tid. Læsningens historie skal dog også tage højde for læsernes interaktion med teksten: “[it] will have to take account of the ways that texts constrain readers as well as the ways that readers take liberties with texts” (Darnton: 21). For boghistorikeren Darnton er det netop ikke læseren alene, men også teksten og dens materialitet, i form af bl.a. typografi og syntaks, der er med til at forme fortolkningen. Han mener, at receptionsstudier er interessante, fordi de vil åbne op for det endnu større spørgsmål om, hvordan det trykte ord har påvirket menneskets måde at tænke på (s. 21). Darnton kommer dog ikke med nogen hjælp i forhold til, hvordan boghistorikerne kan strukturere eller fokusere deres undersøgelser af læserne, eller hvor det er vigtigst at begynde. Han får kridtet et næsten uoverskueligt stort interessefelt op, og selvom hans afsnit om læsere altså hedder ‘readers’, fremstår Darntons læser hverken mere klart defineret eller mindre teoretiseret end hos Adams og Barker.

Jerome McGanns syn på læseren er straks mere håndgribeligt end Robert Darntons, men minder samtidig til forveksling om de tekst- og læserbetragtninger, der findes hos Stanley Fish og Roland Barthes. Ifølge Jerome McGann fremstiller læseren nemlig en tekst i læsningen, hvorfor læsning fremstår som tekst, der er forankret i en bestemt social kontekst og i et konkret fysisk medium. Hans opfattelse af læsning som en tekstuel aktivitet hænger sammen med hans generelle syn på tekster og tekstualitet, der baserer sig på opfattelsen af, at tekster repræsenterer og i sig selv er menneskelige handlinger (McGann: 4). Jerome McGann udvider desuden Gérard Genettes paratekstbegreb, der fokuserer på tekstens rent sproglige koder, med en skelnen mellem de sproglige koder og de såkaldte bibliografiske koder. De bibliografiske koder er både de teksteksterne aspekter som fx pris og distributionsforhold, men også bogens fysiske aspekter som dens format, skrifttype og layout m.m. Ifølge McGann har såvel teksternes sproglige som bibliografiske koder betydning for teksternes ‘socialisering’, dvs. måden de kommer i verden på og måden, som de læses på. Ligesom Hans Robert Jauss abonnerer McGann her på opfattelsen af, at tekster aldrig står alene i et

informationsløst vakuum. Tekster 'ledsages' med andre ord altid allerede af deres bibliografiske koder og af parateksterne, som er medskabere af betydning for læseren.

Selvom McGann således nærmer sig den fænomenologiske læseres vilkår og betingelser i mødet med teksterne, er Roger Chartier den af boghistorikere, der i videste udstrækning beskæftiger sig med rigtige læsere. Chartier betoner læserens skabende rolle i tekstens betydningsdannelse med sit synspunkt om, at teksten "kun bliver til tekst i sin relation til læseren udenfor" (Chartier: 150). Det er jvf. Chartier *læseren*, der tillægger teksten betydning, og læsning betragtes som en kreativ proces, hvis indhold *ikke* findes indskrevet i teksten. For Chartier er læsning netop ikke blot en abstrakt, intellektuel aktivitet, men også "en kropslig indsats, en indskrivelse i rummet, et forhold til en selv eller andre" (Chartier: 157). I modsætning til receptionsteoretikerne pointerer han hermed, at læsning udføres af faktiske læsere, som er underlagt konkrete fysiske betingelser og begrænsninger samt befinder sig i en bestemt historisk og social kontekst. Herudover insisterer han, ligesom McGann og Genette, på betydningen af tekstens materielle former, som han ser som vidnesbyrd om specifikke historiske læsepraksisser. Selvom Stanley Fish i den mest radikale del af "Interpreting the *Variourum*" ytrer, at teksten alene er et produkt af læserens fortolkning, og Robert Darnton fokuserer på *personerne* i bogens kredsløb frem for *processerne*, er det således faktisk Robert Chartier, der kommer tættest på at definere den fænomenologiske læser.

Man kan dog stadig konkludere, at den virkelige læser er stærkt underrepræsenteret i litteraturteoriens læserfremstillinger. Overordnet set udstikker receptionsteorien en rammesætning for, hvordan læseren kan og bør forstås som en instans i enhver analyse og fortolkning af en given tekst, mens boghistorikerne stiller en række interessante spørgsmål til læsning og reception. Receptionsteoretikernes fokus på læseren som en abstrakt funktion, der er betinget af teksten, overser fuldstændig den virkelige kød-og-blod-læseres vilkår og begrænsninger. Deres overvejelser om læserens rolle i fortolkningsarbejdet bliver derfor mest af alt et opgør med nykritikkens fokus på tekstens totale autonomi. Boghistorikerne nærmer sig med deres fokus på bogens og læserens fysiske betingelser og væren-i-verden en beskrivelse af den fænomenologiske læser. Alligevel virker det som om både receptionsteoretikere og boghistorikere afmærker en sti, de ikke selv betræder, eftersom de ikke *selv* gennemfører større studier eller empiriske undersøgelser af læsning og læsere.

Hvad er en læseoplevelse?

Læsning kan på baggrund af den eksisterende litteraturteori defineres bredt som en betydningsdannelsesproces, der finder sted mellem tekst og læser, og som påvirkes af tekstens bibliografiske og sproglige koder samt af de fysiske, sociale og historiske omstændigheder, læseren befinder sig i. De eksisterende litteraturteoretiske betragtninger om læseren lægger dog ikke op til at

forklare, hvad der sker med den enkelte læser i læsningen. Ordet *læseoplevelse* kan, banalt udtrykt, pege på, at læseren får en oplevelse i og som følge af læsningen. I sagens natur vil en læseoplevelse heraf altid være subjektiv, men selve *begrebet* kan indkredses teoretisk vha. Hans-Georg Gadamers hermeneutiske teori og den ikke-forbrugsorienterede oplevelsesøkonomi¹³.

Ifølge Gadamer er en oplevelse netop altid det selvoplevede (Gadamer: 63), og han fremhæver, at en oplevelse er “hævet op over livets kontinuitet, samtidig med at den hænger sammen med ens eget liv som helhed” (s. 70). Herudover pointerer Gadamer, at noget bliver til en oplevelse “såfremt det ikke blot opleves, men i kraft af at være oplevet får et særligt eftertryk, der giver det varig betydning” (s. 62). Han udvider her oplevelsesbegrebet til ikke kun at være tilknyttet den umiddelbare oplevelse, men også den efterfølgende erfaringsdannelse. Oplevelsesøkonomerne Christian Jantzen og Tove Arendt Rasmussen påpeger netop i forlængelse af Gadamer, at “oplevelser indebærer forandringer på to niveauer: en midlertidig tilstandsændring på det neurofysiologiske plan, som dog hurtigt fortager sig, og en mere permanent forandring på det erkendelses- eller erfaringsmæssige plan” (Jantzen & Rasmussen: 40). De pointerer, at værdiskabelsen i en oplevelse begynder og slutter med forbrugers aktive bidrag til oplevelsen, hvilket også gør sig gældende for læseren i læseoplevelsen. En læseoplevelse kan ydermere, jvf. Jantzens skelnen mellem forskellige typer af oplevelser, beskrives som en ikke-spektakulær hverdagsoplevelse, der ikke nødvendigvis beror på en kommerciel tilrettelæggelse (Jantzen: 145). Ved hjælp af Christian Jantzens og Mikael Vetners oplevelses-glossar vil jeg desuden definere en læseoplevelse som en psyko-oplevelse, fordi den især vedrører læserens “kognitive og emotionelle reaktioner på stimulan- sen” (Jantzen & Vetner: 241-242).

Gitte Balling identificerer i sin ph.d.-afhandling med udgangspunkt i Gadamer og den tjekkiske litteraturforsker Jan Mukařovský læseoplevelsen som en *litterær æstetisk oplevelse*. Læseoplevelsen er hermed kendetegnet ved at udgøre et “komplekst og betydningsladet fænomen, som både skaber nydelse og mishag, og oplevelse og erkendelse hos læseren. Ligeledes er den kendetegnet ved at være både subjekt- og kontekstafhængig og foranderlig i forhold til formål og funktion” (Balling: V). Balling understreger, at læsernes italesættelse af læseoplevelsen rummer en tidslig og rumlig dimension. Den tidslige dimension identificerer hun som læseoplevelsens *før, nu* og *efter*, og hun fremhæver i forhold til den rumlige dimension, at læsernes udsagn i italesættelsen kan indordnes i forhold til, om de særligt fokuserer *på læseren, på teksten* eller *på konteksten*. I kraft af analysens fokus på, hvordan de udenoms-værkslige aktiviteter kan påvirke den enkelte læsers

¹³ Jeg vil ikke begive mig ud i en længere teoretisk udredning af oplevelses-begrebet, men fokuserer på de teoretiske synspunkter, jeg mener, kan forklare hvad en læseoplevelse er. I analysen vil jeg desuden komme ind på, hvad der for læserne kendetegner en ‘god læseoplevelse’.

læseoplevelse, vil jeg i analysen komme ind på læseoplevelsens tidslige dimension, men ikke beskæftige mig yderligere med dens rumlige dimension.

En læseoplevelse kan altså (jvf. Ballings betegnelse) netop også afstedkomme en øget erkendelse for læseren. Ordet *oplevelse* beskriver dog kun dårligt, at en oplevelse også kan indeholde eller medføre en erfaringsskabelse. På dansk skelnes der netop mellem *oplevelse* og *erfaring*, og konsekvensen af denne dualisme kan blive, at en oplevelse opfattes som en ren umiddelbar sanseoplevelse. En læseoplevelse må imidlertid siges at være andet og mere end ren sansning. De engelske ord for læseoplevelse, *reading experience*, omslutter både *oplevelse* og *erfaring*, og jeg mener derfor, de beskriver læseoplevelsen mere fyldestgørende end det danske *læseoplevelse*.

Overordnet set vil jeg dog uden yderligere teoretiske udredninger tilslutte mig Ballings definition af læseoplevelsen, der netop er formuleret i forlængelse af bl.a. Gadammers hermeneutiske teori og oplevelsesøkonomien.

Endelig bør nævnes, at læseoplevelsen som enhver anden oplevelse er afhængig både af læserens krop og perceptionsevne. For den franske filosof og fænomenolog Maurice Merleau-Ponty er der netop ikke nogen ontologisk adskillelse mellem det oplevende 'jeg' og kroppen, som bliver et hylster for oplevelsen (Diprose & Reynolds, ed.: 111). Med Merleau-Ponty og spilforsker Ole Ertløv Hansen vil jeg heraf argumentere for, at den indlejring som en læseoplevelse afstedkommer ikke kun er en bevidsthedsforankring, men også en kropslig og emotionel forankring (Hansen: 168). I læsningen bliver det tilmed særligt synligt, at den menneskelige bevidsthed altid allerede er kropsliggjort, fordi det er vanskeligt – hvis ikke umuligt – at udføre andre aktiviteter, mens man læser. Hermed ønsker jeg igen at understrege, at man ikke kan beskæftige sig med egentlige læseoplevelser, med mindre man taler om og med rigtige læsere. Kapitlets gennemgang af receptionsteoriens og boghistoriens opfattelse af læseren viser netop, hvordan litteraturforskningens teoretiske læseropfattelser lægger afstand til den virkelige læser. Læseoplevelser er da også kun blevet beskrevet eller omtalt i ringe omfang, og formålet har snarere været antropologisk som hos Michel de Certeau end litteraturvidenskabeligt. Dette speciale bidrager således ikke kun med ny viden om den empiriske læser men søger gennem analysens abduktive metode at koncipere en ny litteraturteoretisk tilgang til læseren.

III. LÆSERNES PRAKSIS

Den oplevelse, læseren forventer at få ud af at læse et skønlitterært værk, er kun én af de faktorer, der spiller en rolle i forhold til læsepraksis. Køn, alder, uddannelsesniveau, læsekompetencer, vane og mængden af fritid m.m. er også vigtige faktorer i forhold til, om man vælger at gribe ud efter en bog fra bogreolen frem for fx at tænde for fjernsynet¹⁴.

Siden liberaliseringen af det danske bogmarked i 2001 har Institut for KonjunkturAnalyse (IFKA) i samarbejde med Den Danske Boghandlerforening udgivet en markedsundersøgelse af danskernes bogkøb fire gange årligt: i februar, maj, august og november.¹⁵ Tendensen indtil 2009 var, at antallet af danske bogkøbere var svagt stigende¹⁶, men det er pga. manglende data svært at danne sig et overblik over, om det danske bogsalg pt. er stigende eller faldende¹⁷. At bøgerne er blevet billigere og er kommet ud i supermarkederne har gjort dem mere let tilgængelige end tidligere, hvilket formentlig fremmer impuls køb¹⁸, men ikke nødvendigvis fremmer læselysten.

Fælles for markedsstatistikkerne er, at de undersøger *bogkøbernes* praksis. Desværre kan statistikkerne ikke bruges til ret meget, når man vil undersøge *boglæsernes* praksis, fordi det er umuligt at bedømme, hvor mange af de købte bøger, der rent faktisk bliver læst. Folkebibliotekernes statistiske data, som Danmarks Statistik siden 2010 har indsamlet og bearbejdet, siger noget om bibliotekernes udlånstal og bestand. Biblioteksstatistikken kan være med til at give et indblik i, hvor i landet man låner flest bøger og hvor mange bøger, der bliver lånt på årsbasis. Biblioteksstatistikken giver formentlig et bedre indblik i, hvor mange og hvilke bøger, der bliver læst, end markedsstatistikkerne gør, idet det konsumeristiske element ikke spiller en rolle i biblioteksstatistikken¹⁹. Alligevel kan man ikke vide sig sikker på, at læserne får læst de bøger, de låner, og statistikken giver ikke noget konkret indblik i, hvorfor læserne læser, eller hvad de synes om bøgerne.

¹⁴ Den nyeste undersøgelse fra Danmarks Statistik om danskernes kulturvaner (2004) viser, at kvinder bruger længere tid på at læse skønlitteratur for fornøjelsens skyld end mænd (KVU52 & KVU15), at der læses mest skønlitteratur i weekenden (KVU71), og at flest i aldersgruppen 60-69 år læser skønlitteratur hver uge (KVU53). Herudover er der dobbelt så mange danskere med en lang videregående uddannelse end danskere med en erhvervsfaglig uddannelse, der læser skønlitteratur på ugentligt basis (KVU54). Undersøgelserne findes online: <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1440> (under fanebladet 'Kultur og kirke').

¹⁵ I maj og november medvirker Den Danske Forlæggerforening i undersøgelseerne. Opgørelser fra 2002 t.o.m. maj 2009 findes på <http://bogmarkedet.dk/ifka>, dog er kun to af opgørelserne fra 2005 og 2006 tilgængelige, mens der kun findes én opgørelse fra 2007 og 2009.

¹⁶ Se evt. IFKAs opgørelse fra maj 2009, der er tilgængelig her: <http://bogmarkedet.dk/ifka>

¹⁷ Opgørelsen fra maj 2009 er ifølge bogmarkedets hjemmeside den sidste offentliggjorte undersøgelse.

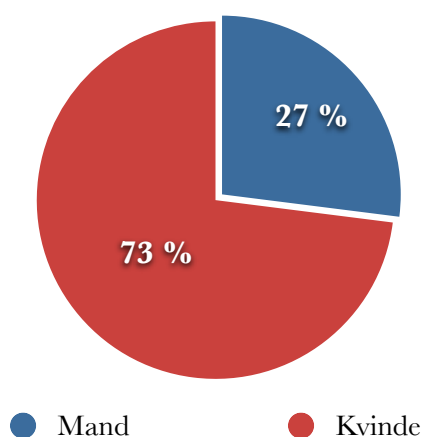
¹⁸ Hvilket lektor Lars Esbjerg fra Institut for Marketing og Organisation, Aarhus Universitet også udtaler sig om i artiklen af Nørregaard & Herlufsen.

¹⁹ Med konsumeristisk element refererer jeg til, når bøger købes hovedsagligt eller udelukkende, fordi de ser flotte ud i bogreolen eller på kaffebordet. Jeg anser det for usandsynligt, at man låner bøger med dette for øje, særligt fordi biblioteks bøger ofte ombindes, sådan at de bliver mere holdbare, hvilket desværre også ødelægger bogens oprindelige omslag og æstetik.

Dette speciales undersøgelse beskæftiger sig netop ikke med læserne som forbrugere, men med læserne som *læsere*. Derfor er respondenterne ikke blevet stillet de sædvanlige kulturvanespørgsmål – fx beskæftiger min undersøgelse sig ikke med, hvor mange bøger, læserne har købt eller læst inden for det seneste år. I tråd med den litteratursociologiske tilgang kredser spørgsmålene i både de kvalitative interviews og i spørgeskemaundersøgelsen i stedet om læsernes individuelle læseoplevelser, og om hvordan læserne påvirkes af hinanden, af anmeldelser og forfattermøder. Formålet med dette kapitel, der falder i to dele, er netop at kortlægge de interviewede læsers og læsekredsers praksis i forbindelse med læsningen. Første del indeholder en kort analyse af spørgeskemarespondenternes svar på spørgsmålet “Hvorfor læser du skønlitteratur?”. I analysen har jeg søgt at afdække mønstre og sammenhænge i besvarelsene med henblik på at formulere en overordnet beskrivelse af, hvad der motiverer læserne i læsningen. Kapitlets anden del indeholder en kortlægning af de to interviewede læsekredsers praksis, en analyse af læsernes motivation for at deltage i læsekredsene, samt en beskrivelse og analyse af deres individuelle forventninger til og læseoplevelser med henholdsvis *Æsel* og *Et eventyr*.

Læsning som underholdende, afslappende, horisontudvidende oplevelse

Linket til spørgeskemaundersøgelsen blev d. 28. november 2011 sendt per e-mail til de læsekredsansvarlige bibliotekarer på Hovedbiblioteket, Risskov Bibliotek og Gellerup Bibliotek i Aarhus.²⁰ Herudover var linket fra tirsdag d. 6. december tilgængelig via et blogindlæg på Litteratursiden.dk's forside i knap to uger. Spørgeskemaet var åbent for deltagelse i godt syv uger, fra 28. november 2011 til 18. januar 2012.

Langt flere kvinder end mænd svarede på spørgeskemaet, hvilket stemmer fint overens med KVV15 og KVV52, der viste, at det mest er kvinder, der læser skønlitteratur, og derfor er der formentlig også flest kvinder, der har set spørgeskemaet på Litteratursiden.dk.

²⁰ Kun bibliotekar Margit Fischer fra Hovedbiblioteket bekræftede per mail, at hun ville distribuere linket til sine læsekredse, hvorfor jeg ikke ved, om de andre biblioteker har udsendt linket.

Spørgeskemaet er blevet besvaret af 271 respondenter, hvoraf 267 har angivet deres alder. Spørgeskemaets yngste respondent er 16 år, den ældste er 86 år. Den samlede gennemsnitsalder er 41 år, mens gennemsnitsalderen for de respondenter, der er også er medlem af en læsekreds, er ti år højere, nemlig 51 år.

Hvorfor læser du skønlitteratur? - hjælp en specialestuderende!

Oversigt Tags

Af Maria Louise Ch... Publiceret 06/12/2011. Opdateret 19/12/2011.

Hvorfor læser du skønlitteratur? Er du medlem af en læsekreds eller af en virtuel læseklub? Det er nogle af de vigtige spørgsmål, jeg håber, I har tid og lyst til at svare på.

Hvorfor spørger jeg?

Jeg er specialeskrivende på Litteraturhistorie ved Aarhus Universitet. Mit speciale handler netop om læseoplevelser, og om hvad der påvirker den enkelte læsers læseoplevelse. Spørgeskemaundersøgelsen kommer til at udgøre en vigtig del af mit analysegrundlag - og jeg håber på at få rigtig mange gode, spændende og forskellige svar fra jer læsere. For det er jo jer, det hele handler om!

Det ville derfor være en stor hjælp, hvis I vil tage jer tid til at svare på mine spørgsmål.

[Klik her for at besvare spørgeskemaet](#)

Hvis du har spørgsmål, kan jeg naturligvis kontaktes her på Litteratursiden.

Er du bibliotekar?

Send endelig linket videre og fortæl jeres læsekredsmedlemmer om undersøgelsen!

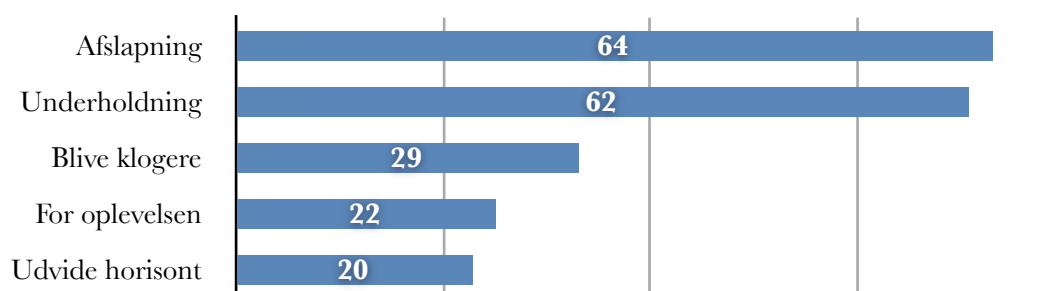
Venligst

Maria Louise Christensen

Screendump af mit blogindlæg på Litteratursiden.dk, der ifølge sidens statistik er blevet vist 1478 gange (marts 2012). Derfor er det højst sandsynligt, at langt de fleste spørgeskemaespondenter har fundet frem til undersøgelsen via Litteratursiden.dk. Dette har formentlig været med til at give den rimeligt gode spredning i respondenternes alder, da brugerne på Litteratursiden generelt må formodes at være yngre end den typiske læsekredsdeleger.

212 af de 271 respondenter har med egne ord besvaret spørgsmålet “Hvorfor læser du skønlitteratur?”. Spørgsmålet er netop stillet som et åbent spørgsmål uden svarkategorier, sådan at respondenternes svar ikke er blevet præget af bestemte formuleringer i de lukkede svarkategorier. Besvarelserne er derfor af varierende længde og synliggør forskelle i respondenternes refleksionsniveau og i deres sproglige formuleringsevner. Alligevel er der en række formuleringer og betragtninger omkring læsning, der kan betegnes som både hyppige og gennemgående.

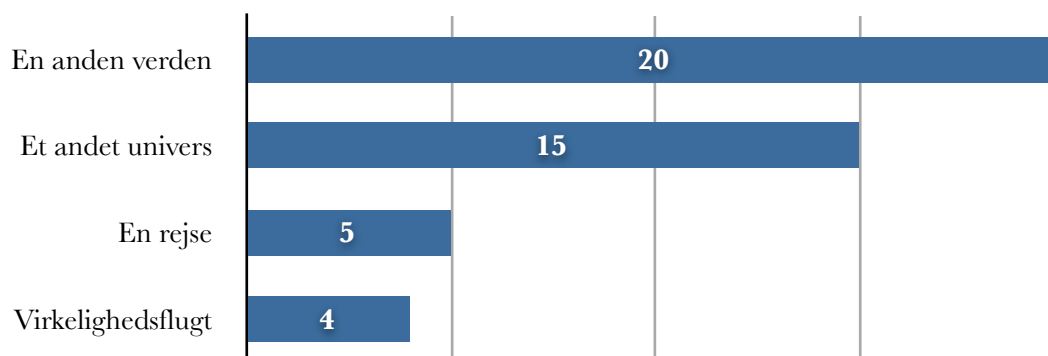

Diagrammet viser antallet af respondenter, der selv direkte skriver, at de læser for at slappe af, for at blive underholdt, for oplevelsens skyld, for at blive klogere (på sig selv, andre eller verden) eller for at få udvidet deres horisont.

Knap en tredjedel af læserne angiver, at de læser, fordi det er en afslappende aktivitet, der giver dem ro, og to af respondenterne kalder læsning decideret “afstressende” (73K33, 192K36). Kun en enkelt respondent uddyber i et forståeligt og ukompliceret sprog, hvori det afslappende i læsningen består:

“Der findes efter min mening ingen bedre måde at koble af på, end at smide sig på sofaen og lade sig opsluge af en medrivende fortælling. Jeg betragter det at læse skønlitteratur som en meditativ og følelsesmæssig rejse ind i andre tidsaldre, verdensdele og lige lukt ind i andre menneskers sind og tanker. Når jeg først begynder på en bog, er det, som om den virkelige verden forsvinder omkring mig, og jeg bliver en del af de personer og universer, jeg læser om.” (206K30)

Udover at respondenteren beskriver læsningen som afslappende, fordi hun kan ‘koble af’, berører hun to væsentlige aspekter ved læsningen, som flere af læserne beskriver på forskellig vis. For det første karakteriserer hun læsningen metaforisk som en rejse i tid og rum, hvilket går igen hos næsten 21% af læserne, der netop bruger rejse-metaforer til at beskrive deres læseoplevelse. At mange læsere skildrer læsningen som en rejse hænger formentlig sammen med de *oplevelser*, de får i læsningen. I de læste værker kan læserne netop opleve både andre tider og steder, hvorfor det bliver nærliggende at beskrive læsningen som en rejse. Samtidig må læserens bevidsthed om og opmærksomhed for, hvad der sker i den virkelige, fænomenologiske verden træde i baggrunden for, at det bliver muligt at ‘leve sig ind i’ eller begribe bogens verden. Litteraturprofessor Maryann Wolf, der har beskæftiget sig med læsningens kognitive implikationer, forklarer netop, at vi i læsningen kan forlade vores egen bevidsthed og lade den ‘overgå’ til andre personer, steder eller tider. (Wolf, s. 7). I læsningen bliver der således tale om en metafysisk eller ‘åndelig rejse’, hvilket også kan forklare, at nogle læsere bruger ordet ‘virkelighedsflugt’ frem for ‘rejse’.

De hyppigste ord, læserne bruger til at beskrive, hvad der sker i læsningen, er, at de forsvinder ind i en anden verden eller et andet univers. Enkelte bruger de mere overordnede prædikater 'rejse' eller 'virkelighedsflugt'. Samlet under ét kan disse udtryk betegnes rejse-metafore.

For det andet beskriver respondenterne den relation, læseren oplever at få til romankaraktererne – en relation, der lader til at være vigtig og betydningsfuld både for de underholdende og følelsesmæssige, men også for de erfaringsskabende aspekter i læsning. Flere læsere fremhæver netop, at de i læsningen lærer karaktererne at kende (bl.a. 200K21, 144K31), og derfor føler, at de i læsningen “får et indblik i menneskers tanker” (42K28). Nogle læsere mener, at “når man sætter sig ind i fiktive personers liv og oplevelser, så træder ens egne i baggrunden” (53K29), og man får “adgang til at se udover sit eget solipsistiske selv” (93M49), mens andre fremhæver, at de i litteraturen “kan opleve mig selv fra en ny vinkel” (17K22) eller “lære andre mennesker og mig selv at kende” (32M69). Det fremstår umiddelbart paradoksalt, at nogle læsere føler, de glemmer sig selv i læsningen, mens andre oplever, at de bliver mere selvbevidste. Alligevel er udsagnene to sider af samme sag, fordi læserne i begge tilfælde betragter læsningen som en form for erkendelsesproces, der gør dem mere bevidste om, hvad det vil sige at være menneske. Kommunikationsforsker Jørgen Stigel taler præcis om *oplevelsens dialektik* og henviser til den dobbelte rolle, som en æstetisk oplevelse spiller for individet. Hans pointe er, at man i oplevelsen både kan *fortabe sig* i en fiktiv verden og samtidig *realisere* sig selv, fordi oplevelsen peger ud over hverdagen og tillader én at udleve sit ‘ægte selv’ (Stigel: 122ff). Bogens verden bliver således et mentalt læringsrum, hvor læseren kan udsætte sig selv for følelser samt opleve og udleve sider af sig selv i en sikker og velkendt kontekst. I læsningen er der med andre ord tale om en selvfortabelse under kontrollerede vilkår. Den verden, læseren rejser ind i i læsningen, vil jeg derfor i forlængelse af Stigel og jvf. litteraturhistoriker og filmvidenskabsprofessor Torben Grodal definere som en ‘som-om-virkelighed’ med en handlingmæssig afgrænsning (Grodal: 69ff)²¹.

²¹ Torben Grodal beskæftiger sig egentlig med filmoplevelser, men nogle af hans betragtninger, om hvordan filmens verden opleves af seeren, kan også gøre sig gældende, for hvordan tekstens verden opleves af læseren. Derfor tillader jeg mig her at henvise til Grodal.

Når læserne mener, de bliver klogere eller får ‘udvidet deres horisont’ i læsningen giver de med andre ord udtryk for, at de føler, de opnår viden og erkendelse i læsningens ‘mentale læringsrum’.

To respondenter mener, at skønlitteratur henholdsvis “udvider horisonter og empati” (30K45) og “fremmer evnen til empati” (44K29), og flere svarer, at det giver dem indblik i og forståelse for andre kulturer og andre menneskers situation. Med anvendelsen af diffuse vendinger som ‘jeg læser for at få udvidet min horisont’, er der, med Gitte Ballings ord, tale om en banal italesættelse, der viser, at “læsemotivationen og læseprocessen er komplekse størrelser, som delvist pågår ubevidst eller ureflekteret” (Balling: 141). Fire af respondenterne i min spørgeskemaundersøgelse har på spørgsmålet “Hvorfor læser du skønlitteratur?” sågar svaret, at det er et “godt spørgsmål” (23M50, 78M59, 131K29 og 149K36). Én af de fire respondenter forklarer, at hun kan “lide en god historie, et godt sprog og at danne mine egne billeder af personer og steder i bogen” (149K36), hvorved hun beskriver ‘den gode læseoplevelse’, som Gitte Balling på baggrund af en række interviews præsenterer en definition af i sin ph.d.-afhandling. Gitte Balling forklarer helt overordnet, at den gode læseoplevelse ifølge læserne er “kendetegnet ved at være en »god historie«, der er »godt skrevet«” (Balling: 172). Læserne i de kvalitative interviews, jeg gennemførte i forbindelse med opgaven *At læse læseren* i faget Litterær Kultur, pegede netop også på, at en god læseoplevelse opnås ved at læse “en ‘god’ historie, som skal være skrevet ‘godt’ i et sprog, så teksten »flyder ved gennemlæsning«, den skal ikke kun være billedskabende og underholdende, men også være befolket med »troværdige personer«” (Christensen: 13)²². Disse almengyldige og banalt italesatte kvaliteter ved læseoplevelsen spejles således i læsernes forklaringer på, hvorfor de læser skønlitteratur, som også fremstår forenkende. Ifølge oplevelsesøkonomerne Christian Jantzen og Tove Rasmussen kan man netop opleve, at jo mere optimal en oplevelse er på det kropslige og mentale plan, desto sværere bliver den at sprogliggøre (Jantzen & Rasmussen: 40). Læsernes banale forklaringer kan altså på den ene side begrundes med, at det er svært at italesætte en god oplevelse, *uden* at det kommer til at lyde banalt. På den anden side tegner de ‘banale formuleringer’ også et mønster i forklaringerne, som tyder på, at der er noget universelt i motivationen for at læse skønlitteratur, ligesom der lader til at være noget fælles og universelt ved den gode læseoplevelse. Beskrivelsen af læsningen som en rejse ‘ind i en anden verden’ eller til ‘et andet univers’ bliver således en slags basismetaphor, der indeholder konnotationer til læsningen som en underholdende, afslappende og horisontudvidende oplevelse, som læserne måske endog føler, de bliver klogere af.

Samlet set kan motivationen for at læse skønlitteratur ifølge læsernes forklaring dels findes i de oplevelsesorienterede og umiddelbart mærkbare gevinster som afslapning og underholdning, dels

²² *At læse læseren* udgjorde – med udgangspunkt i analyser af en kvantitativ undersøgelse og to kvalitative interviews – en diskussion af læseoplevelsen, og af hvordan læsere italesætter deres læseoplevelse.

i de mere dybereliggende erkendelses-relaterede idéer om, at man kan få ‘udvidet sin horisont’ og ‘blive klogere på verden’ gennem læsning. I Wolfgang Iser’s receptionsæstetik findes også en overbevisning om, at læsningen og forståelsen af tekstens mening kan føre til en opdagelse af dét, der tidligere undslap læserens bevidsthed (Iser 1972/1978, s. 294). For Iser antager læsningen heraf nærmest terapeutisk karakter, idet den kan føre til en mere fuldstændig forståelse af selvet²³. Opfattelsen af, at man bliver et bedre og mere empatisk menneske af at læse skønlitteratur, findes tydeligvis også latent i læsernes motivation for at læse, ligesom den findes i nyere tv-programmers tilgang til skønlitteratur. I Mads Brügger og Mikael Bertelsens DR2-program Læsegruppen Sundholm, følger seeren en læsekreds bestående af en gruppe hjemløse fra hjemløseherberget Sundholm. De hjemløses livserfaringer bliver i programmerne en slags legitimation for deres læsevner, og det blev netop antydnet, at det var pga. læsekredsen, at Anita, Edmund og Michael alle var flyttet i lejlighed, og at Rahim var rejst hjem til Uganda ved programrækkens slutning. Læsegruppemedlemmernes udvikling blev understreget af, at det sidste program foregik i Edmunds nye lejlighed på Amager og ikke på Sundholm, der i begyndelsen af hvert program blev beskrevet som “sidste stoppested for socialt udsatte mennesker i København”²⁴. Seeren kunne således efterlades med indtrykket af, at læsningen måske havde reddet de hjemløses liv, og der var altså ikke tale om litteraturformidling i klassisk forstand men snarere om, at socialreportagen antog litterær form. I Tekst-TV, som er DRs seneste forsøg på at lave et litteraturprogram på tv, er konceptet en smule mindre dramatisk. Her præsenterer kendte mennesker en bog, der har ‘forandret deres liv’. På programmets hjemmeside står der direkte, at Tekst-TV “frem for at tage afsæt i selve værket, funderer over, hvad det er, bøgerne kan lære os, om det liv vi lever”²⁵. I både Læsegruppen Sundholm og Tekst-TV er det således den personlige læseoplevelse og bøgernes forandrende potentiale, der er i centrum. På baggrund af respondenternes udtalelser i nærværende undersøgelse ville det derfor være nærliggende at konkludere, at opfattelsen af, at skønlitteratur kan forandre menneskers liv, stammer fra medierne. Det kan imidlertid være svært at vurdere, om det er respondenternes opfattelse og retorik, der reproduceres i medierne eller omvendt. Samlet set kan man dog konkludere, at opfattelsen af, at litteratur kan forandre menneskers liv, optræder både i læsernes bevidsthed, i litteraturteorien og i mediernes tilgang til litteraturen.

På trods af, at litteraturprogrammerne således på nærmest litteratursociologisk vis beskæftiger sig med læsere og læseoplevelser, kan man nok ikke forvente generelt at blive klogere på hverken læsere eller læsning af at se dem. Begge programmer handler netop i højere grad om

²³ Opfattelsen findes jvf. Jane P. Tompkins også hos den amerikanske reader-response teoretiker Walter Gibson (Tompkins: xv)

²⁴ Se: <http://www.dr.dk/Nyheder/Kultur/Laeseclubber/sundholm/> (19.04.2012)

²⁵ Begge citater, se: http://www.dr.dk/DR2/T/Tekst-TV/Om_programmet.htm (19.04.2012)

deltagernes liv, end om litteratur og læsere i almindelighed, og det er værd at bemærke, at de medvirkende læsere udmærker sig ved at være alt andet end ‘almindelige læsere’, idet der er tale om henholdsvis hjemløse og kendte.

Case: To læsekredsers læseoplevelser og praksis

Modsat læserne i tv-programmerne kan de interviewede læsere i nærværende undersøgelse efter bedste overbevisning betegnes som ‘almindelige’. De interviewede læsekredse er tilknyttet hhv. Harlev og Odder bibliotek og blev valgt, fordi de begge havde et møde i efteråret 2011, og fordi deltagerne i begge tilfælde havde mulighed for at deltage i et forfattermøde på biblioteket. Læsekredsene var heraf særligt brugbare ‘exemplifying cases’ i min undersøgelse²⁶. Mit kriterium var, at jeg gerne ville interviewe minimum tre og maksimum fem deltagere fra hver læsekreds, sådan at læserne var mange nok til at kunne diskutere med og supplere hinanden og samtidig var få nok til, at alle kunne blive hørt. I Harlev havde fem af læsekredsens ni læsere, fire kvinder og én mand, i alderen 63-73 år, meldt sig til interviewet, mens der i Odder var fire af de i alt tretten læsere, tre kvinder og en mand, i alderen 49-73 år, der lod sig interviewe.

Begge interviews blev, som beskrevet i metodeafsnittet, gennemført med udgangspunkt i den samme interviewguide. Denne tilgang blev valgt dels for at kunne sammenholde læsernes konkrete svar på mine spørgsmål, dels for at kunne sammenligne de to læsekredsers ageren i selve interview-situationen. Eftersom formålet med dette kapitel er at kortlægge og analysere læsernes praksis, beskæftiger jeg mig her hovedsagligt med de svar, der blev givet i interviewets første del, som fandt sted før læsekredsmødet. Interviewets første del vedrørte læsernes egne forventninger til værket, deres læseoplevelse med det konkrete værk og deres motivation for at deltage i læsekredsen. I dette kapitels analyser fokuserer jeg derfor særligt på læsernes motivation for at deltage i læsekredsen, deres individuelle oplevelser med hhv. *Æsel* og *Et eventyr*, samt hvordan deres forventninger og oplevelse af romanen i læseoplevelsens *under* kan siges at være præget af parateksterne. Læsekredsmedlemmernes udtalelser suppleres og kvalificeres undervejs af enkelte af respondenternes svar fra spørgeskemaundersøgelsen.

Harlev

Læsekredsen i Harlev har eksisteret siden november 2007. Læserne mødes fire gange årligt, og læsekredsen er arrangeret af foreningen Harlev Biblioteks Venner. Foreningens formand Leif Boving udvælger, ud fra læsernes eller bibliotekar Dorthe Vinds forslag, de værker, som læsekredsen

²⁶ Exemplifying cases vil ifølge professor i organisations- og socialforskning Alan Bryman: “provide a suitable context for certain research questions to be answered” (Bryman: 51).

læser og fungerer samtidig som en slags ordstyrer i læsekredsens diskussioner. Kristina Stoltz' *Æsel* blev valgt på Dorthe Vinds opfordring, primært fordi Stoltz nogle uger efter læsekredsmødet skulle besøge biblioteket for at fortælle om romanen og sit forfatterskab (se bilag, s. 11)²⁷.

Læsekredsens diskussion d. 10.10.2011. De interviewede er: Lis Larsen, LL (forrest tv., med ryggen til), 69 år, uddannet laborant, Grethe Rohde Andersen, GRA, (bagerste bordende, midtfor), 70 år, uddannet bankassistent, Hanne Sørensen, HS, (i lyserød cardigan), 63 år, tidligere kontorassistent, Inga Refsgaard, IR, (til højre for herren i midten), 69 år, pensioneret folkeskolelærer, og Leif Boving, LB, (forrest til højre), 73 år, pensioneret folkeskolelærer.

Alle, pånær Inga, der netop havde meldt sig ind i læsekredsen, fordi hun “synes, det kunne være dejligt at få bogens indhold og tema vendt med andre” (IR: 11), havde deltaget i læsekredsdiskussionerne flere gange før. Læsernes motivation for at deltage i læsekredsen spænder fra ønsket om at få nye input til, hvad man kan læse, fordi “det er dejligt, at man ikke altid selv skal vælge den bog, man læser” (GRA: 23) over lysten til at “få flere nuancer i det [læste]” (HS: 23) til glæden ved “at have sådan noget godt noget at snakke om” (LL: 23). Det er tydeligt, at det i høj grad er lysten til at diskutere *litteratur*, med forventningen om at få mere ud af det læste, der har fået læserne til at melde sig til læsekredsen. Samtidig lader fællesskabet omkring den læste bog og dermed læsekredsens sociale aspekt også til at spille en væsentlig rolle for læsernes motivation for at deltage i læsekredsen, hvilket spørgeskemarespondenterne også giver udtryk for²⁸. Leif sagde desuden spøgefuldt, at “det

²⁷ De første to dele af interviewet blev gennemført mandag d. 10.10.2011, hhv. før og efter læsekredsdiskussionen, mens tredje og sidste del fandt sted efter forfattermødet, mandag d. 24.10.2011. Hvert del-interview tog ca. en halv time, hhv. 37:02 min, 23:02 min. og 25:24 min., og selve læsekredsdiskussionen varede en time og tre kvarter.

²⁸ Hvilket både fremgår af besvarelserne på det ledende spørgsmål om læsekredsens sociale dimension og af besvarelserne på det mere neutrale spørgsmål: “Hvorfor er du medlem af en læsekreds?”, se evt. hhv. s 218 og 186 i bilagene.

er lettest at diskutere en bog med en anden, hvis den anden også har læst den. Derfor går man i læsekreds” (LB: 23). Lis forklarede, at hun, da hun var gået på pension fandt ud af, at hun “savtede det dér med at kunne diskutere bøger og den dér snak om bøger” (LL: 23). For hende er læsekredsdiskussionerne altså blevet en slags afløser for den kollegiale snak om bøger, og hun fremhæver, at “det er et fællesskab omkring noget godt (...) og ikke altid kun, hvad der er i fjernsynet” (LL: 24 og 23). Ligesom det sker i litteraturprogrammerne Læsegruppen Sundholm og Tekst-TV, giver Lis her udtryk for idéen om, at bøger er *gode*, de er ‘sunde for sjælen’, og måske er der ligefrem noget opbyggeligt i at læse?

Af de 29 respondenter, der i spørgeskemaundersøgelsen mener, at man bliver klogere af at læse, mener knap halvdelen²⁹ i hvert fald, at man bliver ‘klogere på livet og mennesker’ eller ‘klogere på verden’ af at læse. Forestillingen om, at man gennem litteraturen får chancen for at blive et ‘bedre’ og mere empatisk menneske, lever således generelt blandt de interviewede læsere. En mandlig spørgeskemarespondent svarer tilmed, at han (også) læser litteratur, fordi han mener, han “bli’r bedre til at begå [sig] socialt” (153M35). Selv læsere, der ikke diskuterer bøger i læsekredse føler altså, at de får noget ‘socialt’ – i form af bedre forståelse for sig selv og andre mennesker – ud af at læse. Læsernes fokus på romankaraktererne synes netop også at pege på, at man i læsningen søger en form for social interaktion eller oplevelse med karaktererne og derigennem erkender sig selv som menneske. Når læserne føler, de ‘lærer karaktererne at kende’, kan man derfor tale om, at de får en pseudo-social oplevelse ud af læsningen. Følelsen af social interaktion med karaktererne er formentlig også én af de væsentlige årsager til, at karakterskildringen fremhæves som væsentlig for den gode læseoplevelse.

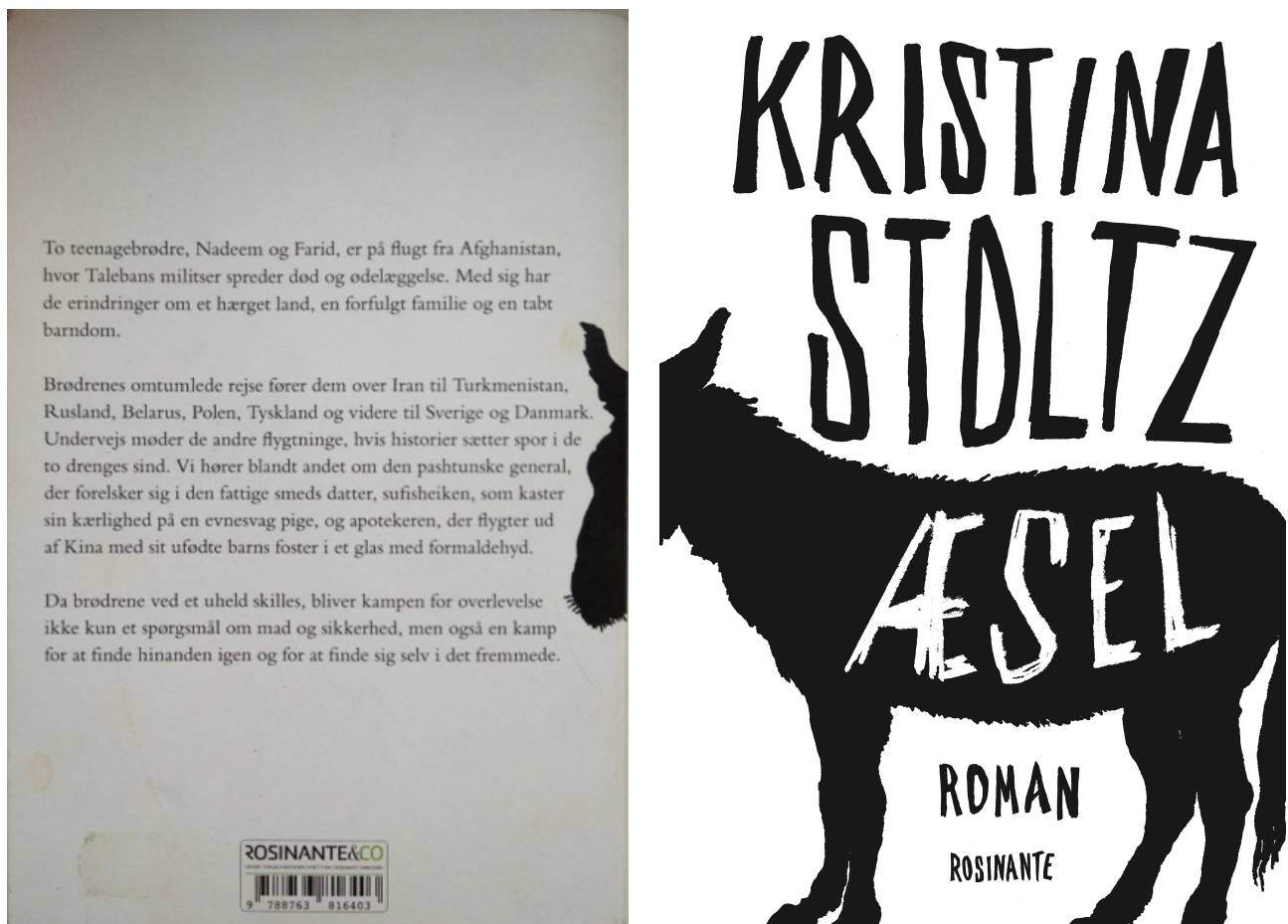
Læsekredsen i Harlev havde til d. 10. oktober 2011 læst den danske forfatter Kristina Stoltz’ (f. 1975) roman *Æsel*, der udkom i marts. Romanen er 271 sider og handler om de to teenagebrødre Nadeem og Farid, der er på flugt fra Afghanistan. *Æsel* indeholder 32 korte kapitler, som angiver årstal og sted for, hvor handlingen udspiller sig. Romanen indledes med en kursiveret passage uden årstal og sted, og i de 32 kapitler er der i alt fem passager, hvor teksten kursiveres. Herudover indeholder romanen fem kapitler, der alle har titler: Generalens Kærlighed, Apotekerens Kærlighed, Sheikens Kærlighed, Flygtningens Kærlighed og Fiskerens Kærlighed.

Ingen af læsekredsmedlemmerne kendte noget til Kristina Stoltz i forvejen og havde ikke læst anmeldelser af romanen på forhånd (bilag s. 11-12). På trods af det manglende kendskab til forfatteren generelt og romanen som sådan havde flere af læserne alligevel indledningsvist en skeptisk indstilling over for romanen. Særligt Inga, der “[aldrig] ville læse *Æsel*, hvis jeg bare skulle gå frem efter anmeldelsen bagpå [bagsideteksten]” (IR: 12), fordi hun “bevidst har valgt bøger fra, der

²⁹ 14 af de 29 respondenter, hvilket svarer til 48,3%

foregår i den Arabiske Verden” (IR: 13). Det er altså ikke *selve* bagsideteksten, men den geografiske lokalitet, som romanens handling udspiller sig i, der ville have fået Inga til at vælge romanen fra, hvis ikke det havde været for læsekredsen. Både Grethe og Hanne fremhæver i tråd med Ingas skepticisme, at deres umiddelbare forventning til *Æsel* var at “det [måske] var *Drageløberen* om igen.” (HS: 15). Grethe synes, at både *Drager over Kabul* og *Under en strålende sol* var “nogle gribende bøger”, men blev “så forstemt af at læse det” (GRA: 15). Samlet set kan læsernes kritiske indstilling over for romanen kaldes intertekstuelt betinget, idet de altså frygtede, at *Æsel* ville ligne andre litterære værker, der foregår i Afghanistan.

Leif havde også problemer med romanens omslag, men hvor Inga blev afskrækket af bagsideteksten, var det romanens forsideillustration, han ikke brød sig om, fordi “der jo hverken [er] hoved eller hale på [*æsel*] på romanens omslag”. Omvendt tilføjede han, at forsiden tekst med bogstavernes “skæve og ufuldstændige stil” måske er lavet sådan, fordi den kunne “underbygge (...) de to flygtningedrenge liv, der går helt skævt” (LB: 14).

Romanens forsideillustration (th.), som særligt Leif ikke brød sig om, er lavet af den anerkendte illustratør Ida Balslev Olsen. Pressefoto, Forlaget Rosinante. Tv. ses *Æsels* bagside og bagsideteksten, som ikke tiltalte Inga.

Selvom Leifs holdning til forsideillustrationen kan være blevet præget af, at han har læst en række anmeldelser, der henholdsvis kritiserer og roser forsiden³⁰, fremstår bogens paratekst, her i form af dens peritekster og omslag, tydeligvis som en tærskel for hans fortolkning. Bemærkningen om bogstavernes stil bakker op om Jerome McGanns opfattelse af, at omslaget knytter sig til teksten og udtrykker en bevidst eller ubevidst intention. Leifs læsning af forsidens typografi underbygger præcis McGanns pointe om ‘det tekstuelle vilkår’, fordi de værkeksterne elementer i form af omslaget, dvs. tekstens fysiske form og typografi, viser sig at være betydningskabende elementer i Leifs læsning. Med udbygningen af Genettes paratekstbegreb peger McGann netop også på, at teksten og dermed fortolkningen af teksten ikke først begynder og udelukkende finder sted i *selve* teksten, hvilket læsernes forventninger tydeligt viser.

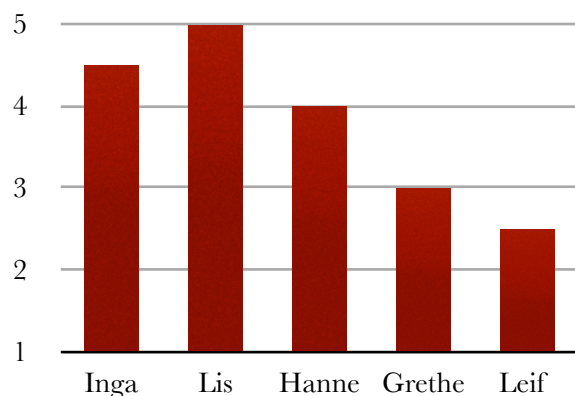
Også Lis kommenterede bogens omslag: “det var heller ikke en bog, når jeg så forsiden, at så ville jeg ha’...jeg tror ikke engang, jeg ville ha’ læst på bagsiden. Jeg vil sige, den ser mærkelig ud (...) det dér æsel, det ved jeg ikke lige...altså, hvis den havde heddet noget andet, kunne det godt være...men øh...det er sådan lidt stædigt eller noget i den retning” (LL: 14). Selvom Lis umiddelbart er kritisk overfor illustrationen, er det vanskeligt for hende at begrunde *hvorfor*, hvilket blandt andet kommer til udtryk i de mange pauser, hun holdt, mens hun forklarede sit synspunkt³¹. Samtidig laver hun en yderst simpel sproglig nærhedsassociation mellem ‘æsel’ og ‘stædig’, en kendt metonymi, der dog ikke kan fungere som en egentlig forklaring. Hendes ‘forklaringsbesvær’ kan formentlig til dels tilskrives, at det kan være svært at forklare ‘smag og behag’. Det kan dog også skyldes, at kritikken måske snarere er et udtryk for social responsivitet, dvs. hænger sammen med et ønske om at indgå i det fællesskab, der opstår i at gøre gensvar og i at mene det samme som de andre læsekredsmedlemmer. Begrebet ‘social responsivitet’ stammer fra den svenske sociolog Johan Asplund, der opererer med en opfattelse af, at mennesket grundlæggende er interesseret, nysgerrigt og selskabeligt (Asplund: 31). Responsiviteten forstås med andre ord som en basal social rettethed, og ‘social responsivitet’ kan derfor bruges til at forklare elementær menneskelig adfærd (s.12). Hvis man følger Johan Asplund og hans socialpsykologiske teori, vil læsernes lyst til at være del af en læsekreds også kunne begribes vha. denne basale sociale orientering, som giver dem lyst til at indgå i positive sociale relationer, hvor der er mulighed for gensvar. Samtidig kan begrebet også jvf. Lis’ udtalelser være med til at forklare, hvordan læserne kan lade sig påvirke af hinandens holdninger. Læsekredsmedlemmerne blev netop spurgt ind til deres individuelle mening om romanen én efter én inden læsekredsmødet, for at de kunne være så upåvirkede af de andre læses mening om romanen

³⁰ Se bilag s. 14. I afsnittet “Læsernes brug af massemediernes meta- og paratekster” uddybes og analyseres respondenternes brug af og meninger om anmeldelser.

³¹ Pauserne er gengivet med ... og citatet er her gengivet direkte uden hensyntagen til læsbarheden, fordi det er nødvendigt for analysen.

som muligt. De blev dog ikke spurgt i enerum, og én læsers svar kan således have påvirket den andens allerede i denne tidlige fase. Lis' gensvar kan desuden ses som et eksempel på, at der naturligvis kan opstå en form for konsensus i løbet af interviewet.

Læserne blev i interviewet bedt om at give deres læseoplevelse med romanen karakter på en skala fra et til fem, hvor et var 'dårlig' og fem 'meget god'. Herefter blev de bedt om at uddybe deres karakter. På trods af, at læsernes forventninger til *Æsel* generelt var lave, var flere af dem blevet positivt overrasket efter at have læst romanen. Inga kunne "godt lide bogen", fordi der "er andre hovedhistorier, som hver har en top". Hun uddybede, at "der var noget spændende i den – for pludselig så sidder man og læser om en familie, kan man godt kalde dem, og så til en bro – og hvordan kommer *de* nu ind?" (IR: 17). Det er med andre ord romanens handlingsmæssige og tidlige spring, der gør, at Inga godt kunne lide at læse den. Med Wolfgang Isters udtryk er det således tekstens tompladser, som hun selv må udfylde i læsningen, der gør, at hun kalder bogen spændende. Inga lader altså til at være en læser, der særligt påskønner det aktive bidrag, hun selv må yde for at opnå en forståelse for teksten. Herudover er det værd at bemærke, at Inga ikke selv *nævner* de tidlige eller handlingsmæssige spring, men i stedet bryder syntaksen i forklaringen som for at illustrere, hvad hun mener.

Grafisk illustration af læsernes karakterer. Leif bedømte med sine 2,5 læseoplevelsen lavest, mens Lis med karakteren 5 tilkendegav, at hendes læseoplevelse var helt i top.

Grethe, der først beskrev sin læseoplevelse med en middelkarakter, modificerede sin karakter en smule efter at have hørt Ingas ros: "Jamen, jeg vil ikke sige...jo, jeg vil sige, at efter jeg er færdig med den, og har fået det lidt på afstand og har tænkt mere over det, så er den måske lidt bedre." (GRA: 17) Hendes lave karakter skyldtes især, at hun fandt romanen forvirrende på grund af de mange fremmede navne: "alle de navne, der er i den (...) det er dét, jeg synes, der irriterer mig lidt, at det

ikke [er] nogle navne, du er vant til at høre. Man skal tænke meget mere over dem, end hvis du læser i en bog med danske og engelske navne (...) og så er der to, der hedder det samme” (GRA: 17-18). De fremmede navne bliver altså en forhindring i læsningen, formentlig fordi de – fx ligesom lange og ukendte fremmedord – vil tvinge læseren til at læse langsommere og dermed bryde læsningens flow og forstyrre læseoplevelsen. Leif mente også, at de mange udenlandske navne gjorde læseoplevelsen forvirrende, og han synes tilmed, der var meget ‘udenomssnak’ i romanen (LB: 18). På spørgsmålet om, hvad han mener med ‘udenomssnak’, svarede han: “Ja, altså, tanker og så videre, der ikke helt falder ind. Der er ikke nogen handling, der mangler handlingen, man kan støtte sig til. Jeg fandt den virkelig, virkelig svær at følge med i, og man skulle bladde tilbage (...) Det er ikke serveret sådan, at man får en glidende læseoplevelse” (Ibid). Leif siger her, hvad Grethe antydede, nemlig at læseoplevelsen gerne skal være ‘glidende’, og at det derfor forstyrrer, når man må bladde tilbage. At bøger er skrevet i et sprog, der ‘flyder ved gennemlæsning’, blev da også fremhævet som væsentligt for den gode læseoplevelse³². Oplevelsen af at være opslugt af en handling beskrives af den ungarske psykologiprofessor Mihaly Csikszentmihalyi netop som at være i ‘flow’. Med Mihalys ord er ‘flow’ et udtryk for en optimal oplevelse med unik karakter, som mennesker vil søge at opnå igen. Flow-oplevelser er kendetegnet ved at være autoteliske, dvs. skabt af en aktivitet, der ikke udføres, fordi man forventer et fremtidigt udbytte, men fordi aktiviteten i sig selv er en belønning (Ertløv Hansen: 174). Selvom læserne kan opleve, at de opnår større erkendelse om sig selv eller andre i læsningen, lader det netop til at være de umiddelbart mærkbare gevinster som afslapning og underholdning, der holder dem til ilden. Leifs og Grethes oplevelse af at blive forvirret har bragt dem ud af denne lystbetonede tilgang til teksten, og det manglende flow kan derfor være med til at forklare, at de gav læseoplevelsen de laveste karakterer. Grethe pointerede dog, at forvirringen forsvandt, da hun var blevet færdig med romanen og kunne overskue teksten som et hele (GRA: 18). Hanne nikkede bekræftende, mens Grethe fortalte og mente også, at “først når man er helt færdig med den, får man det egentlig stykket lidt sammen” (HS: 19). I tråd med Barthes’ opfattelse af læserens rolle søger Hanne og Grethe således at samle tekstens dele til en helhed både i og især efter læsningen. De aktiviteter, virkelige læsere foretager sig i læsningen, ligger således i forlængelse af de teoretiske betragtninger, Barthes har gjort sig om læserens rolle.

Selvom læserne ikke bruger samme ord som bl.a. Roland Barthes eller Paul Ricœur, der også beskriver læsernes fortolkning og forståelse som en cirkulær hermeneutisk proces (Ricœur: 64ff), giver de med deres udtalelser lige præcis udtryk for, at de opfatter læseoplevelsen som en forståelsesproces med hermeneutisk karakter. Samtidig tydeliggør deres udtalelser, at der er tale om en *individuel* forståelsesproces, idet de prioriterer forskellige elementer i det læste som godt eller skidt

³² se evt. Christensen, s. 13.

for læseoplevelsen. Eksempelvis forklarede Leif, at han, modsat Inga, blev forvirret over romanens mange handlingsforløb. Det er især de afsnit, der hedder noget med ‘kærlighed’, som, han synes, afbryder handlingsforløbet og virker forstyrrende (LB: 20). Både Hanne, der afbrød ham med et “Apotekerens Kærlighed – det er da spændende!” (HS: 20) og Lis, som svarede: “Jamen det bliver jo flettet sammen, det bliver flettet sammen” (LL: 20), er tydeligvis uenige med Leifs betragtninger. Særligt Lis, der begrundede sin høje karakter til læseoplevelsen med, at bogen ‘talte til hendes følelser’, og at hun synes, der var tale om nogle “gribende skæbner” (LL: 19), lader til at være en læser, der – modsat Leif – går meget lidt op i tekstens struktur og i stedet lever sig mere ind i romankarakterernes liv og trængsler. Gitte Balling understreger præcis i sin undersøgelse, at indlevelse og følelsesmæssigt engagement især fremhæves af ældre kvinder som en vigtig del af læseoplevelsen (Balling: 140). Trods denne tendens tillader hverken Gitte Ballings eller mine undersøgelser dog at konkludere, at der i øvrigt er generelle køns- eller aldersmæssige præferencer i forhold til, hvad læserne understreger som væsentligt for den gode læseoplevelse.

Det er derimod et gennemgående træk, at læserne forklarer kvaliteten af deres læseoplevelse med *hordan*, de synes, romanen var at læse; hvilken følelse eller stemning, den vakte i dem. Inga, Hanne og Lis (der gav læseoplevelsen de højeste karakterer) synes samlet set, at de afsnit, der afbrød romanens hovedhandlingsforløb, gjorde den spændende at læse, mens Grethe og særligt Leif beskrev deres læseoplevelse som forvirrende i kraft af de mange fremmedartede navne. Leif fandt samtidig romanens opbygning forvirrende, hvilket formentlig til dels kan tilskrives, at han netop havde forventet en mere klassisk og progressiv opbygning af handlingsforløbet (se bilag s. 18). Hvordan læsernes læseoplevelser udartede sig kan derfor til dels tilskrives deres forventningshorisont. Her mener jeg ikke en forventningshorisont præcis som i Hans Robert Jauss’ optik, men en mere individuelt betinget forventningshorisont, forstået som den enkelte læsers forventninger, der eksisterer forud for læsningen, men som bestandig forandres i kraft af selve læseoplevelsen. Læsernes forventningshorisont er, som Jauss påpegede, historisk og hermeneutisk betinget, men den er samtidig og især præget af læsernes individuelle og allerede eksisterende præferencer, der udvikler sig i læsningen og kan påvirkes af læseoplevelsens kontekst. Set i lyset af de empiriske læsers forklaringer kan det derfor med nutidige, litteratursociologiske øjne virke uforståeligt, at Jauss i sin receptionsorienterede teori ikke søgte at nærme sig den empiriske læser eller en læsningens fænomenologi yderligere. Men som det fremgår af specialets teoriansnit var Jauss’ litteraturteoretiske ærinde nærmere en afvisning af nykritikkens syn på *teksten* som en velskabt urne, end den var et forsøg på at formulere en håndgribelig litteraturteoretisk forståelse af og tilgang til læseren.

Odder

Læsekredsen i Odder kan bedst beskrives som en *ad hoc* læsekreds, idet den var bygget op omkring tre forfatteraftener på Odder Bibliotek i efteråret 2011. Læsekredsmødet torsdag d. 17. november var det sidste i rækken af tre læsekredsmøder. Alle, der var interesserede i at deltage i læsekredsmøderne samt evt. forfattermøderne, havde kunnet tilmelde sig læsekredsen på Odder Bibliotek. Læserne havde derfor ikke selv været med til at vælge den danske forfatter Jonas T. Bengtssons (f. 1976) roman *Et Eventyr*, som de skulle diskutere, ligesom de heller ikke selv havde valgt de to foregående romaner. Der var 13 deltagere til selve læsekredsmødet hvoraf fire blev interviewet³³.

De interviewede læsere i Odder, her fotograferet umiddelbart efter forfattermødet d. 23.11.2011. Forrest til venstre sidder Anette Sørensen, AS, 69 år og cand.mag i fransk og religion, ved siden af hende, Jens-Arne Helenius, JAH, 65 år og tidligere entreprenør, Hanne Håstrup, HH, sidder bagest til højre, er 73 år og tidl. kontorassistent mens læsekredsens yngste deltager, Lone Holst, LH, der er 49 år og SoSu-assistent sidder forrest til højre.

Læserne i Odder var – formentlig fordi, de ikke kendte hinanden så godt – generelt sværere at interviewe end læserne i Harlev. De var mere stille og tog længere tid om at svare på spørgsmålene. Læsernes ‘usikkerhed’ smittede formentlig særligt af på det første interview, hvor også selve interview-situationen var ny. Usikkerheden kan derfor være en del af forklaringen på, at det første interview i Odder tog noget længere tid end det første interview i Harlev.

³³ Ligesom i Harlev faldt interviewet i tre dele. De første to dele gennemførtes torsdag d. 17.11.2011. Tredje og sidste del af interviewet fandt sted efter forfattermødet, onsdag d. 23.11.2011. Interviewets anden og tredje del varede, som i Harlev, omkring en halv time, hhv. 23:32 min og 30:21, mens første interview varede noget længere, nemlig 48:43 min.

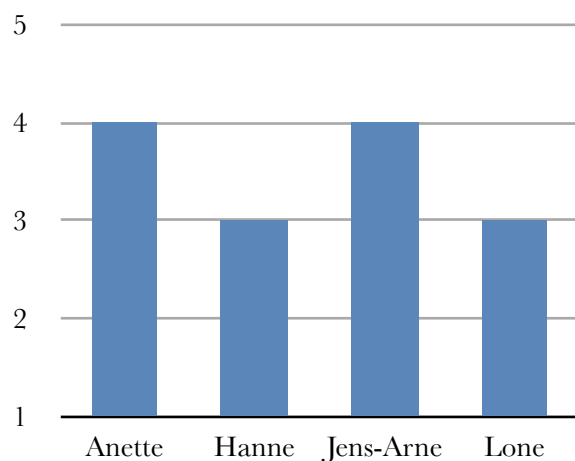
Fælles for læserne i Odder var, at de hovedsagligt havde tilmeldt sig *ad hoc*-læsekredsen med det sociale samvær for øje. Anette og Jens-Arne havde på interviewtidspunktet kun boet i Odder i henholdsvis et år og 3 måneder (se bilag s. 55). Hanne og Anette har desuden tidligere været medlem af andre læsekredse. Anette fortalte, at hun havde “haft stor fornøjelse af det, og så tænkte jeg, det var en god måde både at høre noget om helt ny litteratur og så også lære nogle mennesker at kende [på]” (AS: 55). Hanne forklarede, at hendes omkring 20 år gamle læsekreds med årene var blevet mere til en ‘snakkeklub’, og derfor trængte hun til “at få lidt input (...) også med nyere forfattere” (HH: 56).

Selvom Anette, Jens-Arne og Hanne alle tre nævnte læsekredsens sociale aspekt som den umiddelbare motivation for deres deltagelse, påpegede de altså også, at det tiltalte dem at komme til at læse ny litteratur af nye danske forfattere (bilag s. 55-56). Lone, der stadig arbejder, fremhævede som den eneste af læserne ikke det sociale aspekt. Hun fokuserede først og fremmest på, at hun de sidste mange år har læst “krimier, krimier, krimier, og så trængte jeg til at få input til at læse noget andet” (LH: 57). Samtidig gav hun udtryk for, at hun håbede på, der kunne dannes en mere permanent læsekreds med nogle af deltagerne (ibid). Ligesom læserne i Harlev angav læserne i Odder således både ønsket om nyt litterært input og det sociale aspekt, som de betydeligste årsager til, at de meldte sig til læsekredsen.

Før læsekredsmødet d. 17. november havde Odder-læsekredsen læst Jonas T. Bengtssons roman *Et Eventyr*, der udkom i september. Romanen er på 381 sider og opdelt i syv dele af varierende længde. I de syv dele følger læseren en unavngiven dreng og hans far gennem fjorten år, og bogens syv dele markerer årstallene 1986, 1987, 1988, 1989, 1996, 1999 og 2000. Eftersom *Et Eventyr* var en nyudgivet roman, var der ikke nogen af læserne, der kendte noget til den på forhånd. De havde fået udleveret en række anmeldelser sammen med romanen, men ingen af læserne læste anmeldelserne, inden de læste romanen. Jens-Arne var dog i tvivl, om han havde fået læst i nogle af anmeldelserne inden, fordi han havde læst dem lidt “indimellem”, som han udtrykte det (JAH: 59). Læsernes forventninger til romanen var derfor ikke præget af metateksterne, men Anette håbede, romanen “var bedre end de to første” (AS: 58), som de havde læst i læsekredsen³⁴, hvilket de andre erklærede sig enige i. Hvor Harlev-læsekredsens skepsis kunne siges at være intertekstuelt betinget, kan Odder-læsekredsens forhåbninger til bogens kvalitet kaldes kontekstuelt betingede. De to læsekredsens forventninger tydeliggør hermed Hans Robert Jauss’ pointe om, at en roman aldrig står alene i et informationsløst tomrum, men både minder læserne om, hvad de tidligere har læst og bringer dem i en bestemt emotionel tilstand.

³⁴ De to første romaner, læsekredsen havde læst var Trisse Gejls *Siden blev det for pænt* og Dy Plambecks *Gudfar*.

Læserne i Odder beskrev deres læseoplevelse med *Et Eventyr* som henholdsvis god og midt mellem. De var pudsigt nok enige 'i par', dvs. med den person, de hver især sad ved siden af. Dette kan naturligvis være et tilfælde, men kan også skyldes social responsivitet, der kan få læserne til at 'rette ind' efter hinanden, hvilket formentlig især finder sted, når man ikke kender hinanden så godt.

Diagrammet tydeliggør, at læserne i Odder var mere enige end læserne i Harlev, og at der hverken blev givet top- eller bundkarakter.

Anette og Jens-Arne, der sad i sofaen til venstre, havde haft den bedste læseoplevelse med romanen. Hanne kunne bedst lide romanens første del og synes, at "det ebbede lidt ud" (HH: 60), og Lone beskrev også sin læseoplevelse og romanen som "lidt under god" (LH: 60). Anette kunne særligt godt lide den måde, "han [Jonas T. Bengtsson] beskriver forholdet mellem far og søn på, og så det at han er så god til at beskrive det fra sønnens side – altså uden at han ræsonnerer eller prøver at fortolke" (AS: 61). Jens-Arne havde læst det sidste af romanen aftenen før læsekredsmødet og "synes efterhånden lige pludselig, det var så velformuleret, det, han havde skrevet. For ellers var der mange løse ender inden for nogle af tingene, vi ikke sådan fik forklaret" (JAH: 61). Anette afbrød ham her med et "Jamen, det kan jeg godt li'! Altså jeg kan godt lide, når man selv kan sidde og kombinere og tænke lidt. Jeg vil ikke have, at forfatteren skal servere det hele på et sølvfad" (AS: 61). Ligesom Inga fra Harlev-læsekredsen udtrykker Anette således begejstring for tekstens tomladser, fordi de kræver, at hun skal 'kombinere og tænke' i læsningen. Beskrivelsen af læsningen som en form for vekselvirkning mellem teksten selv og læserens fortolkning minder om Wolfgang Iser's beskrivelse af læsningen som en begivenhed, hvor læseren med sit 'vandrende synspunkt' skiftevis er medvirkende og observerende (Iser 1976/1980: 118). Det er ifølge Iser denne vekselvirkning, der både tillader læseren at 'være til stede i teksten' og 'rejse gennem teksten', sådan at tekstens mange sammen-

koblede perspektiver kan udfolde sig (s. 118). Flere af læsekredsmedlemmernes udtalelser, herunder Anettes og Jens-Arnes, viser, hvordan nogle læsere henholdsvis betragter denne vekselvirkning som noget positivt, fordi deres aktive bidrag fastholder deres opmærksomhed i læsningen, mens andre gerne ville have mere at vide i selve teksten.

Selvom Hanne bedømte sin læseoplevelse en smule ringere end Anette, var de begge enige om, at læsningen af romanens anden del bliver 'kedelig', fordi "det liv, han beskriver i den midterste del, hvor han [*drengen*] er hos sin mor og stedfar, er yderst kedeligt" (AS: 62). I forhold til romanens første del, der lever op til sin titel ved at indeholde eventyrlige elementer og være spændende, synes læserne altså, at anden del er for realistisk. Lone kritiserede desuden det sproglige og synes, at "det er en meget sjov måde at skrive på, en lidt underlig måde med meget korte sætninger" (LH: 63). Hanne var enig og mente, at det "somme tider [var] lidt svært...jeg skulle lige kigge, hvad det drejede sig om" (HS: 63). Både Lone og Hanne synes således, at tekstens tompladser repræsenteret ved dens sproglige knaphed og tidslige spring blev forvirrende i læsningen. Ligesom hos Leif og Grethe fra Harlev-læsekredsen lader det til, at den måde, teksten er skrevet på, bryder Lone og Hannes flow i læsningen. Det fremgår dog tydeligt af transskriptionen af interviewets første del, at læserne i Odder generelt havde sværere end læserne i Harlev ved at begrunde den 'karakter', de gav deres læseoplevelse. Flere gange begyndte Odder-læserne at diskutere enkeltdele i romanens handling, frem for at svare på de konkrete spørgsmål – et godt eksempel er, da jeg bad dem uddybe den karakter, de havde givet deres læseoplevelse:

- Hanne: Jamen, jeg vil så sige, den første del, synes jeg også, var ret spændende – hvordan kunne sådan et barn blive ved at leve det liv? Der var jeg meget fascineret, der kunne jeg godt bare læse derudad, fordi jeg synes, det var fantastisk – også beskrivelsen af, som du jo også siger [til Anette], fra barnets vinkel – og man kunne godt forstå, at et barn bliver ret fåmælt i sådan en mærkelig verden, han lever i og bare accepterer det, næsten det hele, ikke? Og ligesådan kunne man næsten få helt ondt, fordi det dér med den blå cykel, som han jo aldrig fik – men fik lovet hele tiden, ikke?
- Anette: Jo, og den ensomhed, han....
- Jens-Arne: Ja, det må have været et utroligt ensomt liv, han har haft
- Lone: Hver gang han knyttede sig til nogen, så skulle de flytte igen!
- Hanne: Det var meget betagende det dér med den gamle dame...
- Anette: Ja, ja... (se bilag s.62)

Hannes beskrivelse bærer præg af en emotionel indlevelse i romanens handling og karakterernes situation, som de andre læsere tydeligvis deler. En af spørgeskemarespondenterne beskriver også, at

hun ved læsningen af 'gode bøger' gerne "bliver lidt ked af det, når jeg kommer til sidste side; for hvor vil jeg dog savne de enkelte personer i historien" (63K49). Læserne kan med andre ord opleve at blive emotionelt engagerede i læsningen, hvilket hovedsagligt lader til at skyldes karaktererne, der netop også blev fremhævet af læserne i min tidligere undersøgelse som væsentlige for den gode læseoplevelse.

Særligt i første interview diskuterede læserne i Odder (som ovenstående citat eksemplificerer) romankarakterernes liv, som om det var virkelighed og udviste hermed en form for ikke-distanceret indlevelse i romanen. Dette blev igen tydeligt, da læserne i sidste interview ganske kort diskuterede, hvad der mon var sket i de år, der ikke bliver beskrevet i romanen. Anette ville bl.a. gerne vide, hvordan drengen havde haft det, "før romanen begyndte" (AS: 104). Med Wolfgang Iser's ord kan man tale om, at læserne her opfatter romanen som en "actual event" (Iser 1976/1980: 129), altså en virkelig situation, der også har et *før* og et *efter*. På det følelsesmæssige plan bliver tekstens som-om-virkelighed med andre ord virkelig for læserne, fordi de emotioner, de oplever, er virkelige og også ville blive frembragt, hvis der var tale om egentlige situationer og virkelige mennesker.

Samlet set kan man sige, at begge læsekredse gav udtryk for, at motivationen for at deltage i en læsekreds både er litterært og socialt funderet. Der er bred enighed om, at man i læsekredsen får nye input til, hvad man kan læse, og at man også oplever et fællesskab omkring noget godt. Selvom læserne umiddelbart læser, fordi det er underholdende og afslappende, er der netop også mulighed for at få et erkendelsesmæssigt udbytte, som lader til at være betydningsfuldt for dem. Analysen af empirien viser desuden, at romankaraktererne kan give læserne en pseudo-social oplevelse, der er med til at engagere dem emotionelt i læsningen. Læserne betegner netop deres læseoplevelse som god eller mindre god alt efter hvilken følelse eller stemning, læsningen har vakt i dem. I kraft af at læseoplevelsen således særligt vedrører læserens kognitive og emotionelle reaktioner, kan den, jvf. Jantzen og Vetner, betegnes som en psyko-oplevelse. Samtidig sker der særligt efter læsningen en vurdering af læseoplevelsen, som tilfører psyko-oplevelsen karakter af ideo-oplevelse (se evt. Jantzen & Vetner: 242).

Læsekredsmedlemmernes forventninger til og læseoplevelse med de to romaner, illustrerer netop, at læseoplevelsen har en tidslig dimension. Forventninger, som er tilknyttet læseoplevelses *før*, kan således ændre sig *under* læsningen, sådan at læseoplevelsens *efter* bliver et andet end først antaget. Samtidig viser læsernes forventninger, at de netop, som Hans Robert Jauss pointerer, ikke møder tekster i et informationsløst vakuum, men at de har en række forventninger, der i de to læsekredses tilfælde kan kaldes henholdsvis intertekstuelt og kontekstuelt betingede. Læsernes forskellige læseoplevelser med de to romaner lader til i særlig grad at skyldes, at de lægger vægt på forskellige aspekter i en roman. Eksempelvis er Leif og Grethe fra Harlev mere optagede af, at der er en

naturlig progression og struktur i handlingen end Lis fra Harlev og Hanne fra Odder, der sætter større pris på at kunne blive følelsesmæssigt engagerede i læsningen. Læserne går med andre ord til læsningen med individuelle og hermeneutisk betingede forventningshorisonter, som både eksisterer forud for og modificeres i læsningen. Herudover fremhævede Inga fra Harlev og Anette fra Odder især det arbejde, de skal udføre for at forstå romanen, som en væsentlig forklaring på, at deres læseoplevelser havde været gode. I det hele taget virker læserne til at få noget ud af læsningen, fordi der er tale om en *aktivitet*, i ordets banaleste betydning, og ikke blot en passiv, underholdende foreteelse. Hermed understreges Jantzen og Rasmussens oplevelsesøkonomiske pointe om, at værdiskabelsen i en oplevelse begynder og slutter med forbrugerens aktive bidrag. I analysen af Ingas og særligt Leifs udtalelser om *Æsels* forside var jeg desuden med Jerome McGann inde på, hvordan de tekstuelle vilkår, her i form af romanens omslag og peritekster, kan fungere som dørmænd for læserens fortolkning. I det kommende kapitel vil jeg netop beskæftige mig med, hvordan paratekster, læsekredse og forfattermøder kan påvirke den enkelte læsers læseoplevelse.

IV. PARATEKSTENS PÅVIRKNING

Værkets paratekst vil ofte være den første tekst, der møder læseren inden læsningen af ethvert givent værk. Gérard Genette betragter som tidligere nævnt netop parateksterne, i form af peritekster og epitekster, som tærskel for læserens fortolkning; der er tale om en række sproglige koder, som går forud for og uvægerligt præger læsningen. Det vil derfor være fornuftigt at skelne mellem læseren som *modtager* og læseren som *læser*. Når læseren første gang får et værk i hånden, vil han formentlig begynde at læse værkets peritekster såsom titel, forfatternavn, omslagsillustrationer og bagsidetekst. Læseren er her først og fremmest værkets *modtager*, og sandsynligvis træffer han i denne fase hurtigt en beslutning om, hvorvidt han ønsker at blive værkets læser³⁵. Modtageren kan også have læst en række metatekster i form af fx anmeldelser eller epitekster, fx forfatterinterviews, som motiverer ham til at læse det pågældende værk. Heraf kan man argumentere for, at læserens *forventninger* til teksten begynder at forme sig allerede i modtager-fasen; inden han bliver læser af *selve* teksten. Værkets paratekster bliver således en indgangsportal til læserens læseoplevelse.

I det foregående afsnit viste jeg, hvordan læsernes læseoplevelse med et konkret værk, også ifølge læserne selv, fremstår som en hermeneutisk erkendelsesproces med en tidslig dimension. Heraf er det nærliggende at antage, at parateksten ikke kun kan påvirke læserens opfattelse og fortolkning af værket *inden*, men også *under* og *efter* læsningen. Samtidig spiller de udenoms-værkslige aktiviteter såsom læsekredsdiskussioner og forfattermøder, der ydermere knytter sig til og opleves i forlængelse af værket, sandsynligvis også en rolle i forhold til, hvordan læseren slutteligt oplever det læste. Med Jerome McGanns udvidelse af Genettes paratekstbegreb *in mente*, vil jeg argumentere for, at værkets elementer som læsekredsdiskussioner og forfattermøder netop også bør betragtes som en slags paratekster, idet der er tale om mulige betydningskabende elementer i forhold til selve værket.

Formålet med dette kapitel er netop at undersøge, hvordan paratekster – også i form af forfattermøder og læsekredsdiskussioner – kan påvirke den enkelte læsers læseoplevelse. Kapitlet falder i to dele. Første del udgør, med baggrund i særligt den kvantitative del af undersøgelsen, en kortlægning og analyse af, hvordan læserne benytter sig af og forholder sig til anmeldelser, litteraturprogrammer i fjernsyn og radio, samt forfatterportrætter og -interviews. Jeg vil i analysen særligt beskæftige mig med og diskutere respondenternes anvendelse af metatekster, dvs. anmeldelser. Kapitlets anden del undersøger gennem analyser af især de kvalitative interviews, hvordan læsekredsdiskussioner og forfattermøder kan påvirke den enkelte læsers læseoplevelse. Læsekredsinterviewenes anden og tredje del omhandlede netop læsernes opfattelser af diskussionen i

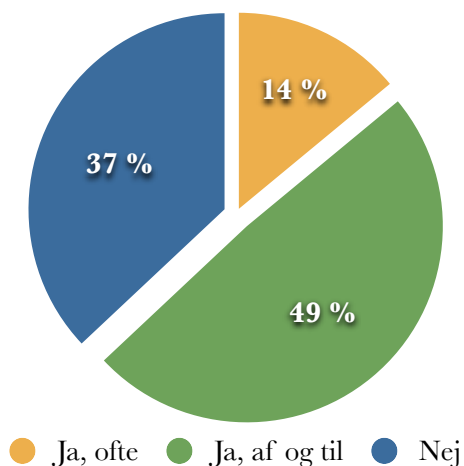
³⁵ Grænserne mellem læseren som *modtager* og læseren som *læser* er heraf flydende. Derfor vil jeg ikke definere mere præcist, *hvornår* modtageren bliver læser, men blot bemærke at alle værkets modtagere er dets potentielle læsere.

læsekredsen, deres forventninger til forfattermødet samt deres holdning til forfatteren og værket efter forfattermøderne med henholdsvis Kristina Stoltz og Jonas T. Bengtsson. I sidste del af analysen vil jeg derfor også diskutere de generelle holdninger til forfattere, som læsekredsmedlemmerne gav udtryk for, og jeg vil diskutere, hvorfor læserne interesserer sig for forfatteren.

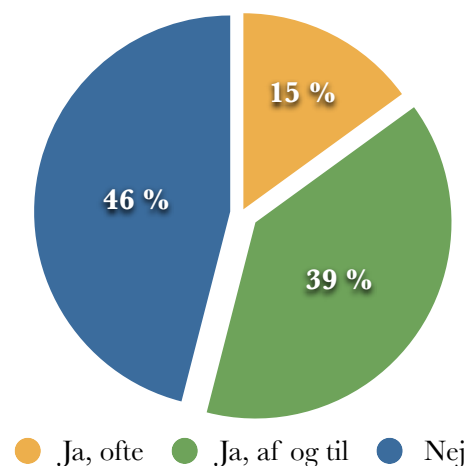
Læsernes brug af massemediernes meta- og paratekster

I spørgeskemaundersøgelsen blev respondenterne spurgt, om de læser anmeldelser, forfatterinterviews og -portrætter og om de ser litteraturudsendelser i fjernsynet eller hører litteraturprogrammer i radioen. De respondenter, der læser anmeldelser, blev desuden spurgt om, hvornår og hvorfor de læser anmeldelser. Undersøgelsen er således særligt med til at give et indblik i, hvordan læserne bruger og forholder sig til værkernes metatekster.

Ser du litteraturprogrammer i fjernsynet?

Hører du litteraturprogrammer i radioen?

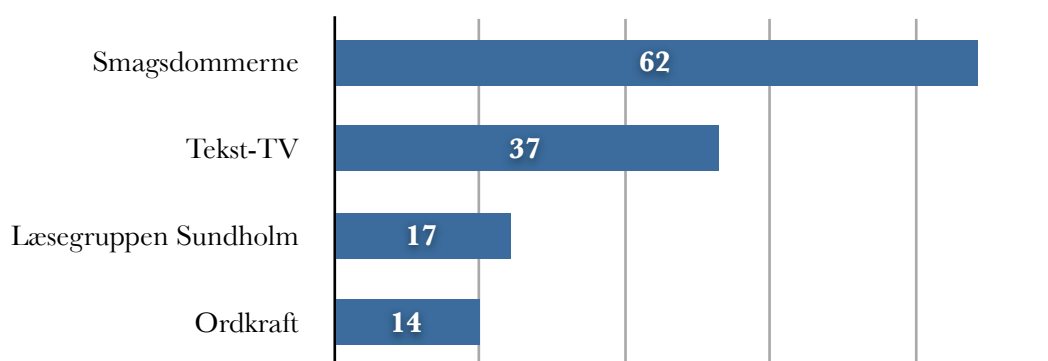
Diagrammet til venstre: I alt 223 respondenter besvarede spørgsmålet “Ser du litteraturprogrammer i fjernsynet?”. 63% af respondenterne har angivet, at de ofte eller af og til ser litteraturprogrammer. Hvis man kigger på forskellene mellem mænds og kvinders forbrug af litteraturprogrammer i fjernsynet, vil man se, at en større procentdel af kvinderne angiver, at de ofte ser litteraturprogrammer i fjernsynet (K: 16 %, M: 10%). En næsten lige stor procentdel af kvinderne og mændene svarer, at de af og til ser litteraturprogrammer (K: 49% M: 48%), mens procentdelen af mænd, der svarer, at de aldrig ser litteraturprogrammer i fjernsynet, er større end procentdelen af kvinder, der aldrig ser litteraturprogrammer (M: 42%, K: 35%).

Diagrammet til højre: Også 223 respondenter besvarede spørgsmålet “Hører du litteraturprogrammer i radioen?”. Tydeligvis er der samlet set færre respondenter, nemlig 54%, der hører litteraturprogrammer i radioen. Til gengæld er der en lidt større procentdel af mændene end af kvinderne, der af og til hører litteraturprogrammer (M: 45%, K: 37%). Procentdelen af kvinder, der ofte hører litteraturprogrammer er dog størst (K: 17%, M: 12%), mens der på den anden side også er en lidt større procentdel af kvinderne, der aldrig hører litteraturprogrammer i radioen (K: 47%, M: 43%).

Ifølge spørgeskemaundersøgelsen er det kvinderne, der oftest ser litteraturprogrammer i fjernsynet eller hører litteraturprogrammer i radioen. Ligesom Danmarks Statistiks kulturvane-undersøgelser KVV52 og KVV15 viste, at især kvinder læser skønlitteratur for fornøjelsens skyld, peger min

undersøgelse således også på en mindre kønsbetinget forskel i forhold til respondenternes anvendelse af litteraturprogrammer.

Alle respondenter, der svarede, at de ofte eller af og til hører eller ser litteraturprogrammer, blev opfordret til at uddybe, hvilke programmer, de henholdsvis hører eller ser. 124 respondenter besvarede spørgsmålet og hele 30% (37 respondenter) oplyser, at de har set Tekst TV, mens knap 14% (17 respondenter) har set Læsegruppen Sundholm³⁶. Læsernes tv-vaner kan således være med til at underbygge min pointe fra foregående kapitel om, at det er svært at vurdere, om læsernes forestillinger om litteraturens forandringspotentiale stammer fra eller blot reproduceres af og i mediernes nye litteraturprogrammer.

Diagrammet viser, at det, af de programmer der udelukkende beskæftiger sig med litteratur, er Tekst-TV, der slår sig på at formidle læseoplevelser, som er respondenternes foretrukne litteratur-tv. Udover at 14 respondenter selv nævner Ordkraft er der fire, der skriver, at de ser et program på DR K med Klaus Rothstein, hvilket formentlig er Ordkraft.

En kvindelig respondent uddyber, at hun mener, “et program som Tekst-TV på DR2 har været længe savnet” og kalder det et “virkelig godt program” (47K33). En anden fremhæver, at hun ser Tekst-TV, fordi det indeholder anbefalinger af bøger (33K29), og programmet kan som sådan fungere som et slags sorteringsfilter og som inspiration til videre læsning for seeren. Andre respondenter forholder sig dog mere kritisk til DR2s “musikalske litteraturprogram”³⁷. En respondent kalder Tekst-TV “rædselsfuldt” (28K50), og en anden kvindelig respondent mener, at “dansk tv jo er kendetegnet ved at have nedprioriteret litteraturen kraftigt” og fremhæver herefter Læsegruppen Sundholm som godt litteratur-tv, fordi det var “interessant”, mens hun kalder Tekst-

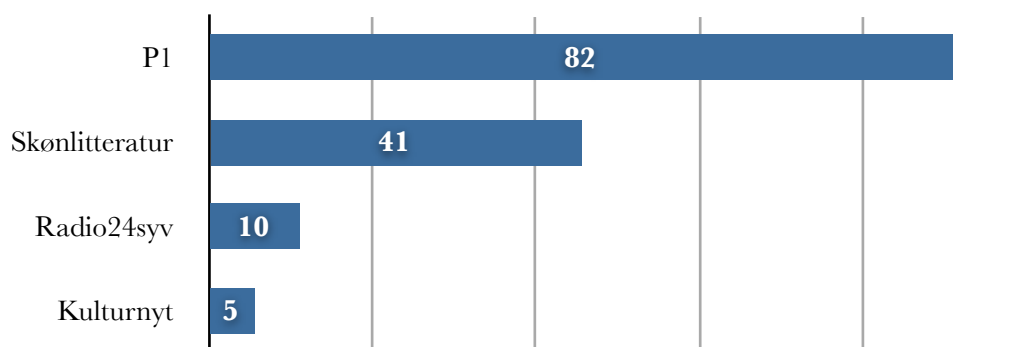
³⁶ Gennemsnitsalderen for de respondenter, der angiver, at de ser litteraturprogrammer i tv, er 42 år, mens den samlede gennemsnitsalder for spørgeskemarespondenterne er 41 år. Det samme gør sig gældende for litteraturlytterne, hvis gennemsnitsalder er knap 44 år og altså ikke bemærkelsesværdigt mere end litteratur-tv-seernes gennemsnitsalder. Gennemsnitsalderen for de respondenter, der læser anmeldelser, forfatterinterviews og forfatterportrætter er knap 42 år. Det er således ikke kun undersøgelsens ældre respondenter, som oftest har mest tid, der ser litteratur-tv, hører litteratur-udsendelser i radioen eller læser anmeldelser. Læserne lader derimod til at være generelt interesserede i at beskæftige sig med massemediernes meta- og paratekster.

³⁷ Fra programmets hjemmeside: http://www.dr.dk/DR2/T/Tekst-TV/Om_programmet.htm (05.03.2012)

TV “frygtelig overfladisk” (42K60). Herudover kritiserer nogle af respondenterne generelt litteraturprogrammernes sene sendetider³⁸.

Det er her værd at bemærke, at begge de eksplicit positive Tekst-TV-seere er yngre kvinder, mens de kritiske røster tilhører ældre kvinder. Flere aspekter ved programmet og særligt ved programbeskrivelsen på hjemmesiden tyder netop på, at det er de yngre seere, programmet gerne vil indfange og fastholde. Tekst-TV har bl.a. en ung kvindelig vært, Alberte Meldal, som de yngre seere vil kunne identificere sig med. Programmet slår sig også op på at være et “anderledes litteraturprogram”, der er “energisk og alt andet end støvet og højpandet”³⁹, hvilket ligeledes bærer i retning af, at programmet ønsker at tiltrække de yngre seere. Programmets egen tv-læsekreds består desuden udelukkende af relativt unge læsere mellem 24 og 40 år. På trods af respondenternes udtalelser og tv-programmets virkemidler har jeg dog med baggrund i min undersøgelse ikke data nok til at kunne udtale mig om, der er tale om en generel tendens til, at yngre mennesker rent faktisk *er* mere begejstrede for programmet.

Radioen betegnes ofte som et forældet eller uddøende medium, men lidt mere end halvdelen af respondenterne angiver ikke desto mindre, at de af og til eller ofte hører litteraturprogrammer i radioen. 109 af de 121 respondenter, der ofte eller af og til hører litteraturprogrammer i radioen, har desuden forsøgt at uddybe, hvilke litteraturprogrammer de hører, og selvom flere af dem ikke husker programmernes navne⁴⁰, nævner hele 75%, at de hører dem på P1.

Diagrammet viser, hvor mange respondenter der svarer, at de af og til eller ofte hører de pågældende radiokanaler eller -programmer. 41 respondenter husker, at det er Skønlitteratur på P1, de hører. Kun to respondenter hører Radio24syvs egentlige litteraturprogram, Den store Roman, hvilket kan bl.a. skyldes sendetidspunktet, som er hverdage fra kl. 22.05 til kl. 23.00. Skønlitteratur på P1 sendes derimod på nogle mere tilgængelige tidspunkter: hver onsdag kl. 14.03 med en genudsendelse lørdag formiddag kl. 10.03.

³⁸ 43K48, 54K55, 75K35.

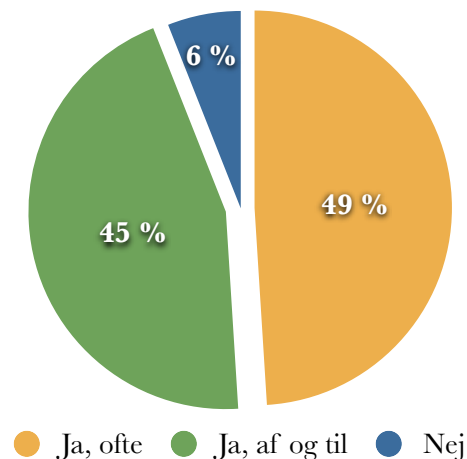
³⁹ citaterne er fra programmets hjemmeside: http://www.dr.dk/DR2/T/Tekst-TV/Om_programmet.htm (05.03.2012)

⁴⁰ 18 respondenter svarer, at det er helt tilfældigt, når de hører et litteraturprogram i radioen, enten fordi de ikke konsekvent hører radio, eller fordi de hører radio, når de kører bil. Tre yngre respondenter svarer, at de hører deres litteraturprogrammer som podcasts, en af de mandlige respondenter hører amerikanske litteraturprogrammer (54M35), mens de andre to respondenter bl.a. hører Skønlitteratur (56M25, 61K29).

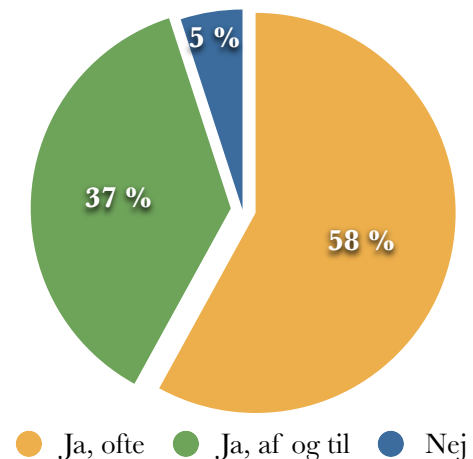
Få respondenter nævner, at de savner variation i udbuddet af litteraturprogrammer i radioen. En mandlig respondent svarer lidt ukonstruktivt, at han “hader Rothstein” (80M35), mens en kvindelig respondent mener, at Skønlitteraturs værter Nanna Mogensén og Klaus Rothstein “nærmest sidder på al litteraturen i DR” (2K70). De utilfredse respondenter peger således på, at de synes, litteraturprogrammerne er marginaliserede, enten pga. sene sendetider eller begrænset udvalg.

Marginaliseringen af litteraturen kan også spores i aviserne, hvor bogtillæggene især op gennem 00'erne er skrumpet ind til fordel for andre og bredere kultursektioner⁴¹. Respondenterne læser dog stadig anmeldelser og forfatterinterviews. I spørgeskemaundersøgelsen har 95% af respondenterne svaret, at de ofte eller af og til læser anmeldelser, mens 94% ofte eller af og til læser forfatterinterviews eller forfatterportrætter.

Læser du forfatterinterviews eller -portrætter?

Læser du anmeldelser?

Diagrammet til venstre: 94% af respondenterne har svaret, at de ofte eller af og til læser forfatterinterviews eller portrætter. Størstedelen af interviewlæserne er kvinder eftersom knap 12% af mændene svarer, at de aldrig læser forfatterinterviews eller portrætter, hvilket kun gør sig gældende for 4% af kvinderne. Der er tilsyneladende en tendens til, at kvinderne er en smule mere interesserede i forfatteren, end mændene er.

Diagrammet til højre: 95% af respondenterne læser ofte eller af og til anmeldelser. Der er her en større procentdel af mændene end af kvinderne, der svarer, at de ofte læser anmeldelser (M: 65%, K: 55%), hvilket dels kan skyldes, at mænd læser mere avis end kvinder (ifølge KVU15 læser 21,8% af mændene flere aviser dagligt, mens det samme kun er gældende for 15% af kvinderne), dels at flere kvinder end mænd er medlem af en læsekreds og derfor også får inspiration til læsning derfra.

Hvis diagrammerne på s. 44 sammenlignes med ovenstående diagrammer, kan man se, at der er flere, der benytter sig af den skriftlige meta- og epitekst, i form af anmeldelser og forfatterinterviews, end af den metatekst radio- og tv-programmer udgør. Der er således 32% flere, der læser

⁴¹ I Politikens tilfælde blev der i februar 2009 lavet et filmtillæg, og fra 1. maj i år vil bogtillægget ikke længere eksistere, som vi kender det, men ifølge avisens kultureddaktør Anita Bay Bundegaard vil anmeldelser og interviews indgå i “en helt ny kultursektion, som skal udkomme om lørdagen, hvor bogstoffet vil blive ryggraden” (Nielsen, Silas Bay: “Politiken dropper sit bogtillæg” in *BogMarkedet* 22.12.2011, se: <http://bogmarkedet.dk/nyheder/politiken-dropper-sit-bogtill%C3%A6g>)

anmeldelser, end ser litteraturprogrammer i fjernsynet og 40% flere, der læser forfatterinterviews eller forfatterportrætter end hører litteraturprogrammer i radioen. Forskellen skyldes måske, at respondenterne i forvejen er læsende mennesker og derfor bruger mindre tid på tv eller radio, når de vil slappe af⁴². For at kunne afgøre hvilken funktion anmeldelser har for læserne, blev respondenterne også spurgt om, hvornår de læser anmeldelser. Mange respondenter (31%) svarede, at de læser anmeldelserne *før* værket, flest (66%) læser anmeldelser *både* før og efter, de læser værket, mens kun 3% af respondenterne udelukkende læser anmeldelser *efter*, de har læst et værk.

Otte af spørgeskemarespondenterne forklarer eksplicit⁴³, at de læser anmeldelserne med forskelligt formål alt efter, om de læser dem før eller efter værket. Hvis anmeldelser læses før værket, forklarer respondenterne, at det enten er “for at finde ud af, hvilke bøger der pt. kunne være interessante for mig” (82M55), eller “for at høre hvad anmelderne mener, før jeg selv læser” (162M62). En kvindelig respondent betragter samtidig anmeldelserne som “en god hjælp” (92K26), hvis hun overvejer at læse en bog, men ikke ellers kender noget til forfatteren. Knap 41% af læserne svarer således, ikke overraskende, at de bl.a. læser anmeldelser for at få inspiration til hvilke bøger, de skal læse⁴⁴, og enkelte af respondenterne læser anmeldelser, hvis de leder efter en boggive (44K34, 91K26 og 126K63). Når anmeldelserne læses før værket, er det altså i høj grad som inspiration og vejledning til videre læsning. En enkelt kvindelig læser betragter sågar en god anmeldelse som “et kvalitetsstempel, som gør, at jeg har lyst til at læse bogen” (125K31). Æstetik- og kulturforsker Morten Kyndrup påpeger netop, at “den rigtig gode anmeldelse er i stand til både at afsige sin egen smagsdom og at formidle så meget information om sit stof, at den åbner muligheden for også alternative smagsdomme i sin læsers fantasi” (Kyndrup: 15-16).

Det er dog ikke umiddelbart let at blive klog på, hvad en ‘god anmeldelse’ ifølge *læserne* indebærer. En kvindelig respondent forklarer fx, hvordan “en dårlig anmeldelse kan give mig lyst til at danne mig mit eget indtryk af bogen” (59K39)⁴⁵, mens der på den anden side også er læsere, der lader til at tage anmeldernes domme til efterretning. En mandlig respondent svarer fx, at han læser anmeldelser, fordi han ikke vil “spilde [*sin*] tid med at læse bøger, der har fået dårlige anmeldelser” (152M66), og en ung kvinde vil se “hvilke kommentarer en »fagperson« har til bogen” (15K26)⁴⁶. For nogle af respondenterne spiller det altså en rolle, at anmelderne er

⁴² Tre respondenter oplyste desuden helt uopfordret, at de slet ikke har fjernsyn (48K36, 59K26 og 64K29).

⁴³ Nemlig: 8K65, 82M55, 92K26 122K18, 125K31, 162M62, 165K28, 179K34. Flere af respondenterne skriver, hvorfor de læser anmeldelser før eller efter, de læser værket, men ovennævnte respondenter skelner alle tydeligt mellem, hvorfor de læser anmeldelser og angiver forskellige grunde til at læse dem *før* og/eller *efter*, de har læst værket.

⁴⁴ 77 respondents svar kan kodes under begrebet ‘inspiration’, mens kun 37 selv bruger ordet.

⁴⁵ 164K39 mener noget lignende.

⁴⁶ 12K25 skriver noget lignende.

‘fagpersoner’, som kan fælde en kvalificeret dom over værket. Morten Kyndrup argumenterer præcis for, at det er kritikerens og den gode kritiks forpligtelse at fælde en smagsdom over det anmeldte værk. Smagsdommen er både subjektiv og indeholder samtidig en underforstået påstand om at være det modsatte, heraf ordet *smagsdom*. Derfor er det ifølge Kyndrup vigtigt, at litteraturkritikeren ikke bliver for subjektiv og ikke griber muligheden for at “lufte sine egne personlige idosynkrasier”, men heller ikke bliver så objektiv, at han gør “sig selv til ét med embedsmandsfunktionen, [og] undgår at involvere sin egen person” (Kyndrup: 15).

En række respondenter pointerer da netop også, at smagsdommens troværdighed kommer an på hvilken anmelder, der er tale om⁴⁷. Som én af respondenterne forklarer: “når man så »kender« en anmelder, bliver hans/hendes anmeldelser i særlig grad meningsfulde” (6K60). Respondenternes betroede anmeldere bliver således en slags ‘medskyldige’ i forhold til deres læsevaner. På trods af, at en yngre kvindelig respondent fortæller, at hun kun sjældent bruger anmeldelser som “»forbrugerguide«” (77K24), er der nemlig mange respondenter, der lader sig inspirere og måske guide af anmeldelserne – positive som negative. Udover at anmeldelserne læses for inspiration, som en slags “grovsortering”, som to mandlige respondenter kalder det (76M23, 149M62), læser respondenterne også anmeldelser for at “følge med” (bl.a. 18K27) og “orientere sig” (bl.a. 7M74) i den danske bogverden⁴⁸.

Når anmeldelserne læses *efter* værket, er det generelt fordi, respondenterne føler, de lærer mere om værket og bliver klogere⁴⁹. En respondent forklarer, at man ved at læse anmeldelser kan “få en baggrundsviden både om bogen, men også om forfatteren” (116K35), en anden mener, at “det er interessant at læse, hvad andre tænker om et værk. Både før og efter jeg har læst det” (16K24). Respondenterne fremhæver således, at de ganske enkelt læser anmeldelser for at høre andres mening eller synspunkter om den læste bog. I alt giver knap 20% af læserne udtryk for, at de opsøger anmeldelser for at have noget at holde deres egen mening om det læste værk op imod⁵⁰. En mandlig respondent skriver netop, at han læser anmeldelser af “nysgerrighed efter et andet menneskes oplevelse” (127M57), mens en kvindelig respondent oplyser, at hun læser anmeldelser efter at have læst et værk for “at blive klogere på tematikken, og få af- eller bekræftet om anmelderen har samme vurdering af romanen” (179K34). De to respondents udtalelser er samtidig

⁴⁷ Det drejer sig om 6K60, 12K25, 129K30, 156K48, 169K47 og 188K73.

⁴⁸ Tre respondenter bruger udtrykket “følge med”, mens fem holder sig “opdateret”, og tretten “orienterer sig” ved hjælp af anmeldelserne.

⁴⁹ En række respondenter (10M44, 14K49, 41M25, 116K35, 131K64 og 179K34) skriver direkte, at de læser anmeldelser for at blive klogere, mens flere giver udtryk for det ved at beskrive, at de kan spejle deres egen mening i anmeldelserne.

⁵⁰ Idet 37 af respondenternes svar kan kodes under, at de læser anmeldelser for enten at høre andres mening om værket, spejle egen mening eller begge dele.

eksemplariske for de to kategorier af ‘andres mening’, som respondenternes svar fordeler sig mellem. Enten skriver respondenterne meget generelt ‘andres mening’, eller også skriver de mere direkte, at det er *anmelderens* mening, de er interesserede i. De respondenter, der tilhører sidstnævnte kategori, lader til at tildele anmeldelser særlig værdi i kraft af anmelderens autoritet og faglighed, mens førstnævnte gruppe formentlig ville tildele det præcis lige så meget værdi at tale med andre ‘lægmænd’ om det læste værk. Anmeldelser lader dog for begge ‘grupper’ til at have en funktion, der, i forhold til udvælgelse og spejling af egen oplevelse, mimer læsekredsens funktion. Respondenternes begrundelser for at læse anmeldelser minder nemlig om læsekredsmedlemmernes forklaringer på, hvorfor de deltager i en læsekreds. Undersøgelsen viser netop, at respondenterne mener, at anmeldelserne ligesom læsekredsen tilfører flere nuancer til det læste og kan give nye litterære input.

Læsekredsmedlemmerne i Harlev og Odder var også inde på deres brug af anmeldelser. I forbindelse med kritikken af *Æsels* omslagsfoto fortalte Leif, at han havde læst en række anmeldelser af Kristina Stoltz’ roman, hvori også coveret var omtalt og hvor “de professionelle i citationstegn, de strækker sig fra, at den er så og så god, men den der forside (...) det er jammerligt, til den anden side: en anmelder, der skriver, at det er toppen (...) det *er* genialt” (LB: 14). At Leif omtaler anmelderne som “professionelle i citationstegn” samt henviser til, at deres meninger om romanen og omslaget bevæger sig fra den ene yderlighed til den anden, viser, at han er én af de læsere, der forholder sig skeptisk til anmeldere og ikke tilskriver deres mening nogen særlig autoritet. I samme forbindelse fortalte Leif da også, at han “ikke rigtig [læser] så meget anmeldelser”, og hvis han læser dem, er det først noget, han gør “bagefter, når jeg har nedfældet mit eget” (LB: 14). Anmeldelser kan dog også bruges som reference. En af de mandlige spørgeskemarespondenter forklarer, at han læser anmeldelser, sådan at han kan “lyde klog”, hvis han skal ”snakke om værket - eller anbefale det til en anden” (41M25). Selvom respondenterne udtrykker sig en smule banalt, er han inde på noget væsentligt. Da Jens-Arne fra læsekredsen i Odder skulle uddybe sin holdning til læseoplevelsen med *Et Eventyr*, refererede han nemlig netop til en anmeldelse, han havde læst: “som der var én af anmelderne, der skrev: det var en god bog, men den kunne have været fremragende” (JAH: 108). I dette tilfælde bruger Jens-Arne således anmeldelsen til at kvalificere og underbygge sin egen mening om romanen. Læserne i Odder tyede også til anmeldelserne, da de i fællesskab havde en række uafklarede spørgsmål i forhold til faktuelle oplysninger i Jonas T. Bengtssons romanen, som fx hvor den foregår (se bilag s. 89-90). På denne måde væves anmeldelsens metatekst også efter læsningen ind i *selve* teksten. Både Lone og Hanne var dog enige om, at det kan være “synd” at læse anmeldelserne, inden man læser bogen, fordi det “godt [*kan*] ødelægge det lidt” (LH og HH: 59). En af spørgeskemarespondenter skriver netop også, at hun “helst ikke [*vil*] vide for meget om en bog på

forhånd” og derfor “ikke [*læser*] anmeldelser af bøger, jeg med sikkerhed ved, at jeg vil læse - før bagefter” (60K30).

På trods af, at respondenterne altså angiver en lang række årsager til, hvorfor de læser anmeldelser, tegner der sig et gennemgående mønster: Læses anmeldelser *før* værket, er det for at blive inspireret og for at kunne foretage en kvalificeret grovsortering. Flere respondenter påpeger i denne forbindelse, at de har nogle yndlings-anmeldere, hvis domme de stoler på, mens andre respondenter fortæller, at en dårlig anmeldelse ikke nødvendigvis får dem til at lade være med at læse bogen. Læses anmeldelserne *efter* værket, er det hovedsagligt for at blive klogere på værket eller forfatteren eller for at spejle egne meninger i anmelderens. Anmeldelserne læses altså dels, fordi de kan inspirere til læsning, og dels fordi de hjælper læseren med at “tænke videre på bogen, danne en mening, fortolke, analysere, forstå bogen, sætte den i sammenhænge med andre værker eller historiske forhold” (165K28), som en respondent udtrykker det. Derimod betragtes litteraturprogrammer i tv og radio ikke som meget andet end litterær og intelligent underholdning. Respondenternes forklaringer på, hvorfor de læser anmeldelser, minder samlet set om de forklaringer, læsekredsmedlemmerne giver på, hvorfor de deltager i en læsekreds. Det lader heraf til, at læserne har en generel lyst til eller brug for at dele deres læseoplevelse med andre. Hvis man ikke er med i en læsekreds, kan man ved at læse anmeldelser sammenligne sin læseoplevelse med andres og således tilnærmelsesvis føle, at man deler sin læseoplevelse og måske endog blive præsenteret for nye perspektiver på det læste. Særligt anmeldelser lader heraf på mange måder til at være analoge med epitekster som fx forfatterinterviews, fordi de på samme vis kan være styrende for læseoplevelsen. I det følgende vil jeg i forlængelse af Jerome McGanns udvidelse af paratekstbegrebet argumentere for, at læsekredsen også kan betragtes som en paratekst, fordi den kan fungere som en tærskel for læsernes fortolkning.

Læsekredsen som paratekst

Formålet med interviewets anden del var netop at finde ud af, om læserne synes, læsekredsdiskussionen havde øvet indflydelse på deres egne holdninger til romanerne. Efter læsekredsdiskussionerne blev læsekredsmedlemmerne i både Harlev og Odder derfor spurgt om, hvordan de synes, læsekredsdiskussionen var forløbet, de blev bedt om at identificere de vigtigste temaer, der var blevet diskuteret, ligesom de blev bedt om at svare på, hvad de havde fået ud af læsekredsdiskussionen.

I Harlev var læsekredsmedlemmerne enige om, at de havde haft en god diskussion. Grethe beskrev den som “livlig” og synes, det var en diskussion, hvor “alle deltog” (GRA: 25). Leif fortalte, at “der først [er] én der fortæller ‘hvad synes du om bogen’, og længere kommer vi aldrig (...) vi

fortaber os. Det er jo lutter interesse, og man skal af med alt det, man mener om bogen” (LB: 25). Selve diskussionen fremstod netop også uformel og heraf en smule ustruktureret. Leif havde dog en liste med emner, som han havde skrevet ned på forhånd, fordi han mente, de kunne være interessante at diskutere. Bortset fra Leifs ordstyrer-lignende funktion, var der ikke nogen talerække eller udleverede spørgsmål at holde sig til, og det var således op til den enkelte læser at byde ind med de emner, han eller hun ønskede at diskutere i plenum. Inga bemærkede, at *Æsel* var en “god bog, hvor man er engageret” (IR: 25), og Leif tilføjede, at romanen “er decideret vedkommende for alle” (LB: 26). Læserne var generelt enige om, at *Æsel* havde været en god bog at diskutere i læsekredsen. Grethe påpegede, at “der ikke var den store forskel på, hvad man havde fået ud af det, og hvad man mente om de dér problematikker” (GRA: 26), mens Hanne uddybede, at der “jo [er] forskel på, hvad man bemærker mest” (HS: 26). Selvom de fleste læsere i læsekredsen rigtignok havde nogenlunde samme mening om romanen, understreger Hanne her læsernes subjektivitet, der kom til udtryk i deres forskellige meninger, og som formentlig i høj grad er medvirkende til at gøre læsekredsdiskussioner interessante. Selvom læserne altså indgår i et form for fortolkningsfællesskab har de netop individuelle forventningshorisonter og lægger vægt på forskellige elementer i teksten, fordi de er forskellige. Den gængse litteraturteoretiske tilgang til læsere som del af en læserskare og receptionsteoriens manglende fokus på den individuelle læsers fortolkning vil heraf netop blive utilstrækkelig, når man beskæftiger sig med og undersøger virkelige læsere og deres læseoplevelser.

Jens-Arne beskrev læsekredsdiskussionen i Odder-læsekredsen som “meget hyggelig” og “afslappende”, hvorefter han tilføjede: “og vi kender jo ikke hinanden!” (JAH: 83), hvilket Anette også påpegede. At både Jens-Arne og Anette her bemærker, at medlemmerne ikke kender hinanden, kan ses som udtryk for, at de mener, diskussionen ville have været bedre, hvis de havde kendt hinanden bedre. Samtidig pointerede Anette, at “man kan mærke, vi er mange” (AS: 82), hvilket netop også afspejlede sig i selve læsekredsdiskussionen, hvor der gentagne gange opstod flere små diskussioner rundt om bordet med de 13 læsekredsmedlemmer. Selvom bibliotekar Malene Munk sørgede for at styre diskussionen i relevante retninger, fremstod læsekredsdiskussionen i Odder, særligt på grund af de mange medlemmer, langt mere fragmenteret og ustruktureret end diskussionen i Harlev. Formentlig som resultat af at læsekredsmedlemmerne ikke havde fået diskuteret romanen grundigt nok i læsekredsen, kom de da også flere gange til at gå ind i en diskussion af handlingen frem for at svare på de konkrete spørgsmål. Lone synes netop, det var svært at svare på, hvad det væsentligste ved diskussionen var, fordi “så meget gik vi jo ikke i dybden med tingene” (LH: 83). Alligevel fremhævede Hanne, at “der dukkede nye ting op” i diskussionen (HS: 88), mens Jens-Arne forklarede, at romanen for ham har “fået mere dybde” (JAH: 88), og Lone sagde, at “man skulle da næsten læse den igen” (LH: 87). Selvom læserne var enige om, at

læsekredsen var for stor, fremhævede Jens-Arne også, at det kan være en fordel at være mange, fordi “der kommer mange paralleller til. Det er den der vekselvirkning, som jo er rigtig god, ikke?” (JAH: 84). Anette talte også om en øget “nysgerrighed” for romanen og forfatteren, som måske kunne få hende til at “læse den anden bog [*Submarino*]” (AS: 90). Både læserne i Harlev og læserne i Odder virkede således i det store hele begejstrede for læsekredsdiskussionerne og gav udtryk for, at de var blevet gjort opmærksom på nye aspekter i romanerne.

Lone fra Odder-læsekredsen forklarede, at man “får mere udbytte af bogen, fordi man får nogle flere ting knyttet sammen” (LH: 83), og Inga fra Harlev fortalte, at hun havde læst *Æsel* ret hurtigt “en 50-70 sider, hver gang”, og selvom hun havde lagt mærke til, at nogle passager i romanen var skrevet med kursiv, havde hun “faktisk ikke reflekteret over det” (IR: 27). Derfor var hun glad for, at passagerne i kursiv var blevet debatteret i læsekredsen. Lis tilføjede her, at hun også i tidligere læsekredsdiskussioner havde oplevet at få diskuteret nogle andre aspekter af et værk og fortalte, at “det dér med, hvad titlen kommer af, altså det tænker jeg da ikke på, hvis jeg læser sådan en bog normalt – men det kommer man jo til at tænke på her” (LL: 27). Inga og Lis’ udtalelser viser, at læsekredsmedlemmerne bl.a. får diskuteret værkernes ‘tekstuelle vilkår’, i form af de typografiske koder (den kursiverede skrift) og værkets titel, dvs. dens peritekst. Læsekredsen kan således fungere som en platform for diskussioner af værkernes paratekst, som læserne måske ikke ville tænke videre over, hvis de blot læste teksterne selv. 12 af de 75 spørgeskemarespondenter, der svarede på, hvad de synes, det giver dem at deltage i en læsekreds, fremhævede netop, at diskussionerne tilføjer nye perspektiver til det læste, mens 26 af de 75 mener, at det ‘giver noget’ at høre andres mening om teksten (se evt. bilag s. 186-197). Én af respondenterne fremhævede, at det i læsekredsdiskussioner “bliver tydeligt, at jeg, når jeg læser, hæfter mig ved nogle helt specifikke elementer, og det er rart at få udvidet dette perspektiv” (20K28). Andre respondenter beskrev, hvordan de ved deltagelse i læsekredse får et ‘bredere perspektiv’ på det læste (12K49, 21K29, 63K54). Leif mente endog, at læsekreds-diskussionerne generelt gør, at “de fleste får drejet deres synspunkter eller mening en smule”, bl.a. fordi man bliver nødt til at “skærpe og begrunde sine meninger, hvis de støder mod andres” (LB: 27). En mandlig respondent i spørgeskemaundersøgelsen peger præcis som Leif på, at “man får meget mere ud af at læse en bog, når man er nødt til at tænke så meget over den, at man kan diskutere den med andre” (11M73). Både Anette og Hanne gav senere i interviewet netop også udtryk for, at “det påvirker måden at læse på, at man skal snakke om den med nogen” (AS: 93), og Jens-Arne mente, at “man koncentrerer sig mere om den” (JAH: 93). Seks af spørgeskema-respondenterne beskriver desuden, at deres deltagelse i læsekredse fungerer som en decideret motivationsfaktor i læsningen⁵¹. Læsekredsen kan altså også gøre læserne mere opmærksomme eller

⁵¹ 5K55, 14K30, 17K45, 24K67, 27M34, 48M46.

motiverede i selve læsningen, og læsekredsen påvirker således ikke kun læseoplevelsens *efter* men også dens *under*.

Flere læsere fremhæver de andre læsers mening og den mangfoldighed af perspektiver, de bliver gjort opmærksom på af de andre læsere, som det vægtigste udbytte af læsekredsmøderne. Med Stanley Fish kan man argumentere for, at det bredere perspektiv, den enkelte læser oplever at få ved deltagelse i en læsekreds, skyldes den indsigt, han får i de andre læsers fortolkningsantagelser. Wolfgang Iser opfattelse af, at hver enkelt læser udfylder tekstens tompladser på sin egen måde, tager netop også højde for, at læserne ikke læser med samme 'blik'. Jvf. Iser må den enkelte læser i læsningen udelukke en række af de muligheder, der altid allerede er til stede i teksten. Når læseren beslutter, hvordan han vil udfylde en tomplads, anerkender han derfor ifølge Iser implicit tekstens udtømmelighed, som samtidig 'tvinger' ham til at udfylde tompladserne (Iser, 1974/1978: 280). Den potentielle tekst er således ifølge Iser uendeligt meget rigere end den enkelte læsers realisering af teksten, hvorfor læseren også vil kunne danne sig et andet indtryk af teksten ved genlæsning (s. 280). Allerede i første interview pointerede Hanne fra Odder-læsekredsen, at hun betragter læsekredsen som et sted, hvor man nærmest "får læst [*bogen*] igen" (HH: 74), hvilket de andre læsekredsmedlemmer gav hende ret i. Én af de kvindelige spørgeskemarespondenter fremhæver også, at "det er interessant så forskellige ting, man lægger mærke til i en bog" – og ligesom Lone fra Harlev-læsekredsen fortæller hun, at "nogle gange får man lyst til at læse [*bogen*] igen med »nye briller«" (25K60). I kraft af at læserne i læsekredsdiskussionen deler deres forskellige opfattelser af det læste, kan en læsekredsdiskussion til en vis udstrækning, jvf. læsernes udtalelser og Iser opfattelse af de forskelligt udfyldte tompladser, altså sammenlignes med at læse romanen igen.

Et par af spørgeskemarespondenterne gav også udtryk for, at det betyder noget for dem, at alle har læst den samme bog samtidig, fordi det "gør det muligt at diskutere bogen" (61M38) og "betyder, at man kan diskutere detaljer, som alle har present" (25K60). For som den mandlige respondent fremhævede, kan "læsning godt være en lidt ensom hobby, for selv om andre har læst de samme bøger, så er det måske et år eller to siden, og så kan det være svært at få en diskussion, der kommer lidt ned under overfladen" (61M38). Nogle af læserne fortalte endog om, hvordan diskussionen af romanerne kan danne fundamentet for mere personlige diskussioner. Hanne fra Odder-læsekredsen forklarede, at de i hendes tidligere læsekreds ofte havde prøvet at ende i både etiske og religiøse diskussioner med baggrund i de bøger, de havde læst: "Og dét synes jeg er spændende ved læsekredse, at man kan komme ud af bogen og ind på nogle emner via bogen (...) Altså man lærer hinanden at kende på den måde" (HS: 73). Fire af spørgeskemarespondenterne⁵² giver som Hanne udtryk for, at de personlige diskussioner med baggrund i romanerne er et

⁵² 29K36, 3K65, 44K64 og 45K37.

betydningsfuldt udbytte af læsekredsdiskussionerne. Én af dem påpeger endog, at “samtalerne om bøgerne opkvalificerer vores samtaler om livet, kærligheden, døden, familien osv.” og mener, at læsekredsdiskussioner er en “god anledning til venindesamvær med indhold” (45K37). Selvom alle læsere kan få en pseudo-social oplevelse i læsningen i kraft af troværdige karakterer, lader den sociale dimension altså til at være særligt nærværende i læsekredsdiskussionen samt i den fællesskabsfølelse, læserne føler, det giver at have læst den samme bog.

For læsere i en læsekreds lader det således også til at være væsentligt, at læsningen bliver en social begivenhed. Med udvidelsen af Gérard Genettes paratekstbegreb taler Jerome McGann om, at teksters bibliografiske koder (bl.a. format, skrifttype, distributionsforhold og pris) har betydning for deres ‘socialisering’, dvs. betydning for, hvordan de kommer i verden, og hvordan vi læser dem. Jeg vil argumentere for, at den *måde* teksterne bliver læst på – om de læses alene, læses højt eller læses ‘sammen’ med andre i en læsekreds – også har betydning for deres socialisering. I kraft af læsernes diskussion kan man tale om, at teksterne bliver ‘socialiseret’ i læsekredsen; de bliver en vigtig del af den måde, læserne interagerer med hinanden på, og de fungerer som springbræt til personlige diskussioner, som læserne formentlig ikke ellers ville have haft. Med oplevelsesøkonomerne Christian Jantzen og Mikael Vetner vil jeg desuden fremhæve, at oplevelsen i læsekredsen kan betegnes som en socio-oplevelse, fordi den beror på den sociale interaktion med de andre læsekredsmedlemmer. Samtidig kan læsekredsdiskussionen føre til, at den enkelte læser genvurderer sin læseoplevelse, hvorfor læsekredsen også kan påvirke oplevelsens ideo-lag (Jantzen & Vetner: 242). Hermed tilføjes i læsekredsen flere lag til den oprindelige læseoplevelse, der kan betegnes som en psyko-oplevelse.

Læsekredsens medlemmer kan desuden være med til at udbrede viden om og give andre lyst til at læse teksten, hvormed de også kan blive del af tekstens socialisering i bredere og mere McGannsk forstand. Når teksterne fungerer som afsæt til at diskutere egne liv og holdninger, lærer læserne både sig selv og hinanden bedre at kende ‘gennem’ teksterne. Ifølge bl.a. Iser og Ricœur kan forståelsen af en tekst netop hjælpe læseren til at forstå sig selv. Der er altså tale om en selvrefleksiv bevægelse, som gentages eller bliver dobbelt-selvrefleksiv i læsekredsen, idet man også i læsekredsen lærer andre læsere at kende, og idet deres læsninger kan påvirke ens egen opfattelse af teksten. Måske er det netop også derfor, at flere læsere fremhæver andres mening og de nye perspektiver, som andre læsere kan bidrage med som et vigtigt udbytte af læsekredsdiskussionerne?

Læsekredsdiskussionernes indflydelse manifesterede sig både i forhold til, *hvordan* læsekredsmedlemmerne i Harlev og Odder talte om romanerne, men også i forhold til *hvad* de fremdrog som væsentligt henholdsvis før og efter læsekredsmødet. Både før og efter læsekredsmødet spurgte jeg begge læsekredse, om de kunne identificere tre eller flere væsentlige temaer i romanerne. Før læsekredsmødet i Harlev fremhævede Leif krigstraumer og psykologisk skade og var samtidig meget

optaget af, at han synes *Æsel* “i allerhøjeste grad [er] en kommentar til den indstilling som mange danskere [*har til flygtninge*]” (LB: 21). Inga havde allerede tidligere identificeret flugt og flygtningetemaet som gennemgående (IR: 21), mens Hanne sagde, “der er jo nogen, der har tjent på, at de skal lide så meget”, og således henviste til et tema som menneskehandel (HS: 21). Det var med andre ord særligt de store og dramatiske temaer i *Æsel*, der blev fremhævet som væsentlige. Først da læsekredsmedlemmerne blev spurgt direkte ind til, om der var nogle mere nære eller knap så dramatiske temaer, nævnte Lis søskendekærlighed og “kærligheden i det hele taget” (LL: 21). Læserne i Odder-læsekredsen havde generelt sværere ved at udpege de temaer, de synes, var væsentlige i *Et eventyr*. Frem for at tænke i overordnede temaer, begyndte de at diskutere enkelte dele af handlingen, hvilket som tidligere nævnt også gjorde sig gældende i forbindelse med andre spørgsmål. Læsernes besværligheder med at identificere romanens temaer skyldtes formentlig, at de ikke var helt klar over, hvad jeg spurgte om⁵³. Efter at have brugt nogle minutter på at tale om væsentlige situationer i romanen fik læserne alligevel snakket sig frem til, at normalitet eller anomali samt misbrug eller vanrøgt er væsentlige temaer i *Et eventyr* (se bilag s. 64-65). Hanne og Anette bragte også eventyr-temaet på banen og bemærkede, at det er gennemgående i kraft af, at romanen hedder *Et eventyr*, at faderen fortæller sønnen et eventyr, og at der er elementer af handlingen, der fremstår eventyrlige (HH og AS: 66-70). Ingen af læserne nævnte før læsekredsmødet det oplagte tema far-søn-relationer, men efter læsekredsmødet var de mere interesserede i forholdet mellem faderen og sønnen (se transskription s. 84ff).

Efter læsekredsmødet i Harlev virkede særligt Leif mere optaget af flygtningetemaet og lidt mindre interesseret i romanen som politisk kommentar. Han talte mere om de konsekvenser, flugten har på det personlige plan og sammenlignede Farid og Nadeems levevilkår med sine egne: “Vi andre, vi lever altid med en masse visheder om en masse ting, men uvisheden (...) den der uvished at leve med – hvor tryk man er i sit hjemland, eller om man nu nogensinde får Nadeem henholdsvis Farid at se igen” (LB: 29). Inga nævnte nu også livsvilje som et tema, og Hanne mente, at “hun [Kristina Stoltz] vil fortælle noget om kærligheden og om ondskaben, altså hvad den kan ødelægge, men så er der også kærligheden, hvad den kan gøre af godt” (HS: 30). Overordnet set var læserne efter læsekredsmødet mere optagede af romanens *personer* og sammenlignede flere gange Nadeem og Farids liv med deres eget. Ved at identificere hvad man kan kalde nære eller almengyldige menneskelige vilkår som fx kærlighed og livsvilje som temaer, virker læserne efter læsekredsmødet mindre distancerede fra roman-karaktererne. Temaudpegningen udmøntede i en diskussionen om

⁵³ I interviewsituationen burde jeg derfor have overvejet, om ordet ‘tema’ måske var for teoretisk og ikke nødvendigvis meningsfyldt for alle læsekredsmedlemmer.

flygtninge og deres situation, der var præget af empati og indlevelse, og både Leif og Hanne gav udtryk for, at flygtningetemaet satte danskernes trygge hverdag i perspektiv (se bilag s. 29-31).

I forhold til læsekredsmedlemmernes vægtning af temaer *før* og *efter* læsekredsmødet, vil det således være nærliggende at konkludere, at læsning virkelig øger læsernes empati og forståelse, som en række af spørgeskemarespondenterne gav udtryk for. Omvendt kan forandringen i vægtningen af temaer også skyldes, at læsekredsmedlemmerne efter diskussionen generelt er blevet mere bevidste om romanernes indhold. Både for læserne i Odder og for læserne i Harlev lader det nemlig til, at værkerne bliver mere nærværende og vedkommende, når de har diskuteret dem på et læsekredsmøde. Lone og Jens-Arne fra Odder talte om, at læsekredsen giver dem henholdsvis ‘mere udbytte’ som læsere, eller giver romanen ‘mere dybde’. Både Anette og Lone nævnte også, at de følte en forstærket nysgerrighed over for henholdsvis Jonas T. Bengtsson og *Et eventyr*. Selvom Grethe fra Harlev-læsekredsen ikke mente, at der var den store forskel på, hvad de forskellige læsekredsmedlemmer havde fået ud af *Æsel*, var hun dog enig med Hanne i, at der kommer forskellige perspektiver frem. Leif pointerede endog, at han mener, de fleste læsekredsmedlemmer får ændret deres mening om romanen en lille smule efter en læsekredsdiskussion, fordi de skal kunne begrunde deres mening overfor de andre, som måske har en helt anden holdning. I sådanne situationer kan der dog også være tale om, at læserne som følge af social responsivitet retter ind efter hinandens meninger. I kraft af læsekredsens potentielle påvirkningskraft kan diskussionerne heraf betragtes som en slags ‘genlæsning’ af romanen, hvilket Hanne fra Odder-læsekredsen nævnte. Med Wolfgang Iser's terminologi lader det altså til, at den enkelte læser i en læsekredsdiskussion kan blive bevidst om, at han har udfyldt tompladserne på én måde, mens de andre læsere udfylder dem på en anden måde. Hvor Iser mener, at det er *tekstens* udtømmelighed, der muliggør de forskellige måder at udfylde tompladserne på og derfor resulterer i forskellige tolkninger, lader det dog i praksis mere til, at det er *læsernes* subjektivitet og heterogene personligheder, der fører til andre, nye og forskellige perspektiver på det læste. I læsekredsene kan læserne netop gøre hinanden opmærksom på de *andre* måder at læse og forstå et værk på og således formentlig hjælpe hinanden til at blive mere årvågne og ‘bedre’ læsere.

Udover det litterære og forståelsesmæssige udbytte af læsekredsen viser læsekredsmedlemmernes udtalelser om de personlige snakke, som læsekredsdiskussionerne fører med sig, samtidig at de fleste læsekredsdeltagere får et socialt udbytte ud af at deltage i en læsekreds. På baggrund af undersøgelsen kan man derfor med Jantzen og Vetner tale om, at der i læsekredsen er tale om en socio-oplevelse, fordi den beror på den sociale interaktion med de andre læsekredsmedlemmer. Respondenterne fra spørgeskemaundersøgelsen og læsekredsmedlemmerne fra Harlev og Odder fokuserer dog i udgangspunktet særligt på de værkinterne gevinster, læsekredsdiskussionerne

medfører. Heraf kan man konkludere, at læsekredsmedlemmerne ikke er interesserede i, at der går 'kaffeklub' i læsekredsene – de koncentrerer sig om litteraturen og de personlige samtaler, de indleder, har ofte også baggrund i det læste. Samlet set viser læsekredsmedlemmernes besvarelser således, hvordan læsekredsen kan fungere som en tærskel for den enkelte læsers fortolkning. Læsekredsen kan altså forstås som en paratekst i den forstand, at læsekredsdiskussionerne fungerer som en vestibule⁵⁴, der ligesom parateksterne er med til at præsentere værkerne for læserne (se evt. Genette: 1). Læsernes udtalelser viser netop, at læsekredsen kan præge deres læseoplevelse både *før* og *under* læsningen, og læsekredsen bliver hermed del af det semiotiske rum af paratekster mellem tekst og læser. Læsekredsen kan således opfattes som en paratekst, fordi læserne også i læsekredsen forhandler med sig selv og hinanden om, hvordan teksten skal læses⁵⁵. Læsekredsen kan derfor også siges at være et af de 'tekstuelle vilkår', som er med til at skabe betydning for den enkelte læser. I det kommende afsnit vil jeg med udgangspunkt i empirien kort diskutere, hvorfor læsere interesserer sig for forfattere samt analysere og diskutere hvilken betydning forfattermøderne i hhv. Harlev og Odder havde for læsekredsmedlemmernes læseoplevelser.

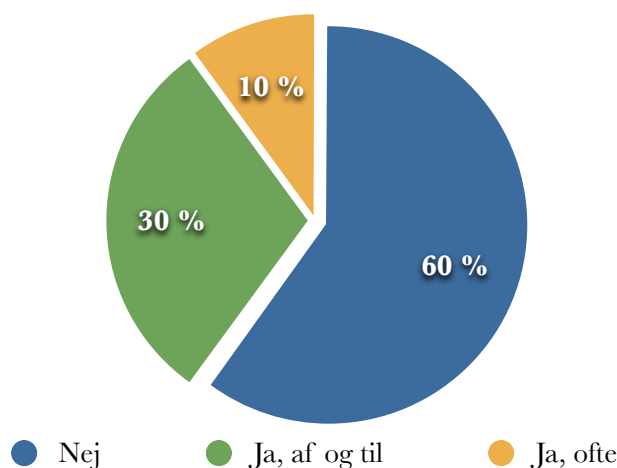
⁵⁴ Genette kalder med den argentiske forfatter Jorge Luis Borges' ord parateksterne for en vestibule (Genette: 2).

⁵⁵ Jeg tillader mig her at beskrive læsekredsen som en 'paratekst', selvom læsekredsens diskussion strengt taget bør forstås som en metatekst, idet der er tale om andres kommentarer på værket. Læsekredsdiskussionen er ikke en 'autoriseret' paratekst men har netop for læserne en autoritativ betydning og funktion. Se evt. note om min anvendelse af ordet paratekst på s. 16.

Læsernes forhold til forfattere

Spørgeskemaundersøgelsen peger på, at respondenterne særligt beskæftiger sig med forfatteren ved at læse forfatterinterviews eller forfatterportrætter (se diagram s. 47), mens der ikke er helt så mange, der hører forfattere læse op eller fortælle om deres værker.

Deltagelse i oplæsningsarrangementer/forfattermøder eller inspirationsaftener

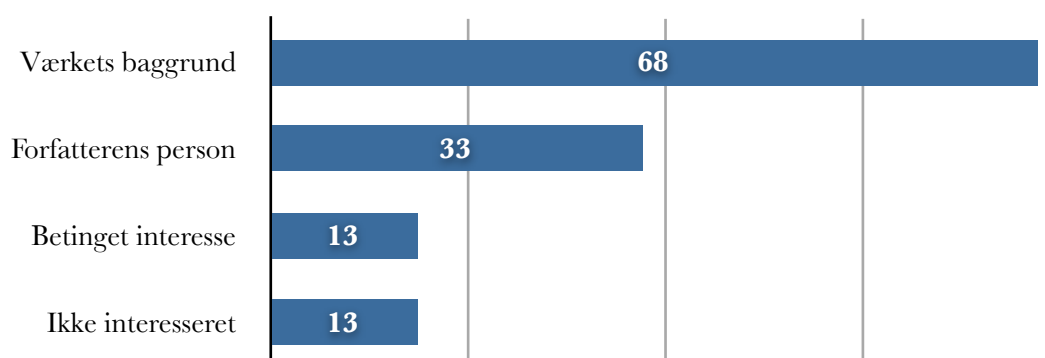
Lagkagediagrammet viser, at 40% af de 217 respondenter, der har besvaret spørgsmålet, enten ofte eller af og til deltager i oplæsningsarrangementer/forfattermøder eller inspirationsaftener. Sammenlagt med diagrammet om læsning af forfatterinterviews/forfatterportrætter og med læsernes uddybende forklaringer, som jeg i det følgende kommer ind på, er det muligt at tale om, at mange læsere har en bred, 'all-round' interesse i forfatterne.

En enkelt spørgeskemarespondent svarer, at hun "er ret træt af, at det er blevet så smart at rende til oplæsninger" (18K27), men med udgangspunkt i tal fra Statens Kunstfond vil jeg alligevel argumentere for, at læsers generelle interesse for at høre forfatteroplæsninger må være øget. De seneste fem år er der nemlig sket en voldsom stigning i antallet af oplæsningsarrangementer, der har fået støtte fra Statens Kunstråds pulje til oplæsningsarrangementer. Ifølge tallene, der blev offentliggjort i bl.a. Børsen, fik 198 ansøgere støtte i 2006, mens hele 638 ansøgere fik støtte i 2011. I samme periode steg antallet af ansøgninger desuden med 400%⁵⁶. Men hvorfor interesserer læsere sig overhovedet for forfattere?

Den amerikanske forfatter Jonathan Franzen påpeger i sit berømte Harper's essay *Perchance to Dream*, at både læsere og forfattere er blevet til øer i den elektroniske kulturs stigende vande

⁵⁶ Børsen Kultur, torsdag 02.02.2012, Grønbech, Susan: "Danskerne vil møde forfattere": [http://borsen.dk/arkiv/FOBO/donr?donr\[\]=3194326](http://borsen.dk/arkiv/FOBO/donr?donr[]=3194326) (02.04.2012).

(Franzen: 51). Ifølge Franzen forenes læsere og forfattere i behovet for ensomhed i en søgen efter substans i det flygtige mediesamfund. Samtidig mener han, at både læsere og forfattere fx i bogklubber og på ‘creative writing’-kurser mere aktivt søger at forsikre sig selv og hinanden om, at der stadig er et fællesskab omkring det skrevne og læste ord (s. 51). Der er, jvf. læsernes begrundelser for at deltage i en læsekreds, rigtig nok et ønske om at være fælles om litteraturen, men der lader også til at være noget andet og mere end fællesskabsfølelse på spil i forhold til læsernes interesse for forfatteren.

Diagrammet viser spørgeskemarespondenternes mest typiske svar på spørgsmålet “Hvorfor interesserer du dig for forfatteren?”. 196 respondenter besvarede spørgsmålet, og heraf vægter ca. en tredjedel, at forfatteren kan give dem et indblik i værkets baggrund, fx i form af viden om dets tilblivelsesproces. Omkring 17% (33 respondenter) gav udtryk for, at de interesserer sig for forfatteren som person og ønsker at finde ud af, i hvor høj grad han eller hun trækker på hovedstolen i sin litteratur. De respondenter, der angiver en betinget interesse for forfatteren, svarer fx at de kun interesserer sig for forfatteren, “hvis de på en måde har været en del af den bog, jeg har læst” (50K24), eller hvis forfatterens bøger på en eller anden måde “skiller sig ud” (177K47).

Overordnet set kan respondenternes forklaringer på, hvordan de forholder sig til forfattere, inddeles i tre kategorier, som formentlig vil gøre sig gældende i enhver gruppe af læsere. Der er læsere, der interesserer sig for forfatteren, læsere der har en betinget interesse for forfatteren og læsere, der ikke interesserer sig for forfatteren overhovedet. De læsere, der interesserer sig for forfatteren, har forskellige begrundelser for, hvorfor de interesserer sig for forfatteren. På den ene side er der læsere, der udtaler ønske om at vide noget om værkets baggrund i form af dets tilblivelsesproces via “indblik i [forfatternes] arbejdsmetoder” (181K23)⁵⁷. På den anden side er der læsere, som mener, at viden om værkets baggrund i form af viden om forfatteren og dennes overvejelser “kan tilføje en dybere forståelse af læseoplevelsen” (91M35)⁵⁸ eller “evt kan forklare visse ting i historien [og] kan give en vis tyngde mht autenticitet” (58K51). Således betragter nogle læsere, stik imod Roland

⁵⁷ Respondenterne 22M27, 24K27, 34K62 og 94K26 giver udtryk for det samme.

⁵⁸ 11M73, 37K73, 51K29, 74K64, 100K26, 134K28, 167K50, 182K52 og 187M25 giver også udtryk for, at viden om værkets baggrund og forfatteren kan give en større forståelse af værket.

Barthes, faktisk forfatteren som værkets ultimative meningsgiver, når de opfatter forfatteren som den person, der kan forklare værket. En enkelt respondent etablerer en direkte en-til-en forbindelse mellem forfatter og værk, idet han svarer, at han interesserer sig for forfatteren, fordi “det er jo ham, jeg læser!” (31M69). Ifølge Michel Foucault vil forfatternavnet lige præcis både blive et navn og en markør. (Foucault: 284). Foucaults pointe er, at et værk altid vil være skabt af en bestemt forfatter eller kunstner og således altid allerede være betinget af dennes væren i verden. Flere respondenter udtrykker netop, at de interesserer sig for forfatteren, fordi han er bogens (kreative) ophav⁵⁹, og Robert Darnton lader da også sin model for bogens kommunikationskredsløb begynde ved forfatteren.

Sandsynligvis er mange forfattere (og forlag) i høj grad bevidste om, at en del læsere er interesserede i at finde ud af, “hvor mange selvbiografiske træk, man kan genkende i værket” (6K60). På dansk jord har blandt andre Christel Wiinblad og Lone Hørslev “brugt selvbiografiske stumper som en kras realismeeffekt” (Haarder: 28) i deres værker. Når forfatteren på sådan vis bevidst vælger at forholde sig til relationen mellem deres implicite og eksplicite tilstedeværelse i teksten, kan man ifølge Jon Helt Haarder tale om en performativ biografisme. Faktisk mener Haarder, at den elektroniske tidsalder er den performative biografismes tidsalder, fordi mediernes fokus på det ekspressive gør det umuligt at ignorere den talendes krop og gestik, uanset om den er udtryk for en bevidst strategi eller ej (s. 30). På den anden side mener Haarder også, at det biografiske videbegær er “en konstant, der måske ytrer sig på forskellige måder i historiens løb, men som altid er der” (ibid). Det moderne mediesamfund giver blot endnu mere næring til videbegæret, og ifølge Haarder smitter udviklingen i massemedierne på denne måde af på litteraturen. Han glemmer dog, at forfatternes performative biografisme i ligeså høj grad kan ses som en æstetisk modreaktion på postmodernisternes, herunder Roland Barthes’, syn på forfatterens rolle. Jævnfør Michel Foucault er forfatterfunktionen netop foranderlig og ændrer sig med det samfund, den fungerer i (Foucault: 285), og det kan synes som om, nogle forfatters optræden i medierne er del af en bevidst image-strategi. For eksempel fotograferes Helle Helle altid med stramt, opsat hår, i sort tøj og med den ene skulder blottet, mens forfatteren Bjørn Rasmussen er kendt for at hvile panden mod sin løftede venstre arm⁶⁰. Stigningen i antallet af oplæsningsarrangementer gennem de seneste fem år peger også på, at forfattere er blevet mere direkte synlige og tilgængelige for læserne. Forlagene engagerer desuden i højere grad forfatterne i deres stadig mere aggressive markedsføring af bøger, som er affødt af de

⁵⁹24K27, 25K27, 37K73, 46M26, 52K26, 53K54, 61K60, 63K48, 70K45, 75K37, 81K25, 84K30, 94K26 og 128K43.

⁶⁰ Et klassisk Helle Helle-portræt kan ses på forfatterens hjemmeside (<http://www.hellehelle.net/om/>), mens Bjørn Rasmussen i vant positur pryder Helle Broberg Niensens artikel “Det talte ord lever”, *Weekendavisen* 17.02.2012.

strukturelle og økonomiske omkalfatringer på bogmarkedet⁶¹. Rationalet synes at være, at jo mere forfatterne selv gør opmærksom på deres bog, jo flere læsere når de, og desto flere bøger har de mulighed for at sælge. Udviklingen understreger, at litteraturen ikke kun er kunst, men også en vare, der skal sælges.

Alligevel eller måske netop i kraft af den øgede medieeksponering idoliseres forfatterne tydeligvis af læserne, som fx tilskriver dem særlige evner. Da Jens-Arne fra Odder-læsekredsen fortalte om sine oplevelser til oplæsnings-arrangementer på BogForum, gav han netop udtryk for, at “man kan fornemme, at det er forfattere (...) de er intense og går meget op i deres bog (...) der er sådan en vis, jeg ved ikke, om man kan sige aura eller ånd omkring de der forfattere (...) de er sådan lidt indadvendte” (JAH: 95). Både Lone og Hanne var enige i, at forfattere må være gjort af et særligt stof (s. 95-96), og flere af respondenterne i spørgeskemaundersøgelsen deler denne mening⁶². En kvindelig respondent synes sågar, at “mange forfattere har interessante synspunkter på eksistentielle spørgsmål, som gør dem livskloge og værd at lytte til” (165K48)⁶³. Således giver nogle af respondenterne udtryk for en nærmest romantisk forestilling om forfattere som særligt intellektuelle og moralske autoriteter, der kan kommunikere de vigtigste erkendelser om tilværelsen ud til læserne. Jens-Arnes beskrivelse af forfattere som ‘intense’ og ‘lidt indadvendte’ fremstår netop også selvmodsigende og kan måske forklares med, at han henter opfattelsen fra en form for kollektiv, romantiseret opfattelse af forfattere. Fagbladet for den danske bogbranche, *BogMarkedet*, behandler i en af deres nyere ledere netop det problematiske i at betragte forfattere som særligt dygtige politiske debattører. Her pointeres det, at “vi som samfund [måske skal] holde op med at have særlige forventninger til forfatteren som intellektuel, politisk debattør” (Larsen, *BogMarkedet*, 20.04.2012), fordi der så vil være mere plads til dét, forfattere typisk er gode til: at skrive. Læsernes forestillinger om, at forfattere er vidende åndsvæsener hænger nemlig ikke nødvendigvis sammen med de socio-økonomiske realiteter. Interessen for forfatteren kan således dels betragtes som et resultat af den kendiskultur, vi lever i⁶⁴, dels som et udtryk for, at læserne, som Jonathan Franzen påpeger, føler et slægtskab med forfatteren. Når læserne hører om forfatterens arbejdsproces, vil de sandsynligvis føle, at de kan spejle deres eget metonymiske fortolkningsarbejde i forfatterens plotbearbejdelse og idé-generering. Forfattermøderne kan derfor med Franzens ord betyde, at “the distance between author and reader is shrinking” (Franzen: 51). Samtidig opstår der i forfattermøderne også en mulighed for,

⁶¹ Mest tydeligt er dette dog i USA, hvor forlagene er begyndt at lave deciderede book trailers, hvor forfatteren fx læser op af sin bog, mens bogens handling dramatiseres via film.

⁶² fx 191K30 og 132K18

⁶³ 27K23 giver udtryk for noget lignende.

⁶⁴ Kendiskulturen og den stigende interesse for ‘kendte’ omtales bl.a. i Politiken af Lenler, Jens: “Se og Hør-redaktør: Antallet af kendte er eksploderet”, *Politiken* 22/25.05.2010, <http://politiken.dk/kultur/tvogradio/ECE977622/se-og-hoer-redaktoer-antallet-af-kendte-er-eksploderet/> (25.04.2012)

at læserne bliver skuffede, fordi deres forestillinger om den enkelte forfatter eller forfattere som sådan bliver gjort til skamme, hvilket jeg bl.a. beskæftiger mig med i det kommende afsnit.

De to læsekredsers forventninger til og udbytte af forfattermøderne

I slutningen af andet del-interview spurgte jeg læserne om deres forventninger til forfattermødet. Jeg stillede spørgsmålet for at finde ud af, hvorvidt læsekredsmedlemmerne betragtede forfattermødet som en mulighed for at opnå yderligere viden om det litterære værk, eller om de havde tænkt sig at deltage, fordi de var interesserede i forfatteren.

Begge læsekredsers roman-valg var fra begyndelsen nemlig motiveret af, at de ville have mulighed for at møde de respektive forfattere. Odder-læsekredsen var netop bygget op omkring bibliotekets tre forfatteraftener, og Leif fortalte allerede i første interview, at han valgte romanen *Æsel* til læsekredsen i Harlev, fordi Kristina Stoltz skulle komme på besøg på biblioteket (se bilag s. 12). Det ville være nærliggende at konkludere, at chancen for at møde forfatterne har udgjort en helt grundlæggende motivationsfaktor hos deltagerne i Odder-læsekredsen. Ad hoc-læsekredsen fik nemlig over tredive tilmeldinger, og biblioteket blev derfor nødt til at dele den i to. Omvendt fremdrog hverken Jens-Arne, Anette, Hanne eller Lone forfattermøderne som en udslagsgivende motivationsfaktor for *deres* ønske om at deltage i læsekredsen. Det er derfor svært at bedømme, om det høje deltagerantal skyldes, at borgerne i Odder har savnet et læsekreds-tilbud, eller om de har været særligt interesserede i at møde de tre forfattere.

Læsekredsmedlemmernes forventninger til forfattermøderne viste sig at være meget ens. Læserne i Harlev gav generelt udtryk for, at det især var de helt tekstnære elementer, som fx symboler, de gerne ville have Kristina Stoltz' forklaring på (se bilag s. 33-35). Odder-læserne var også særligt optagede af, at de gerne ville høre Jonas T. Bengtsson fortælle mere om romanens symboler og "løse ender", som Hanne udtrykte det (HH: 93). Grethe udtrykte interesse for at finde ud af, om Kristina Stoltz havde lavet research på et flygtningecenter (GRA: 30), og Leif forklarede, at han så forfattermødet som en mulighed for at få "svar på de spørgsmål, man ikke fik besvaret her [i læsekredsen]" (LB: 35). Samtidig mente han, at forfatteren er "den eneste virkelige ekspert" og derfor ikke kan "undslå sig og sige: »det kender jeg ikke noget til«" (LB: 36). Hanne forklarede også, at en forfatter med "udstråling" kan "inspirere til at læse mere", og at det bliver "interessant", hvis de "snakker godt for deres sag" (HS: 36). I Odder var Anette ligesom Leif optaget af, at forfatteren kan komme med "svar på de spørgsmål, man støder på undervejs" (AS: 95), mens Lone og Jens-Arne fra Harlev gerne ville "forstå hans bevæggrunde for at have skrevet det" (LH: 95) og vide mere om "hans intentioner med bogen" (JAH: 95).

Ikke overraskende minder læsekredsmedlemmernes forventninger til forfattermødet således om spørgeskemarespondenternes svar på, hvorfor de interesserer sig for forfatteren. Læsekredsmedlemmerne er præcis som spørgeskemarespondenterne aller mest interesserede i at vide noget om værkernes baggrund (forfatterens bevæggrunde og intentioner) og om skriveprocessen (forfatterens research). De fokuserer også på, at forfatteren vil kunne besvare deres spørgsmål og altså kan være med til at forklare værket. Der er ikke *nødvendigtvis* tale om, at læserne betragter forfattere som tekstens ultimative meningsgivere, men de tilskriver i hvert fald forfatteren mere autoritet, end Roland Barthes ville bryde sig om. I løbet af både første og andet interview talte læsere fra begge læsekredse da også om, hvad de tror, 'forfatteren' mener med værket. Leif fortalte fx, at han læste *Æsel* to gange inden læsekredsmødet for at kunne få ordentligt styr på "dét, der ligger bagved, altså dét, forfatteren siger og indse det" (LB: 18). Herudover viser både Jens-Arnes udtalelser om forfatteres 'aura' og Hannes tanker om forfatteres 'udstråling', at de har nogle særlige forventninger til, hvordan en forfatter agerer. Udover at forfatteren gerne skal kunne svare på spørgsmål og gøre dem klogere på værket, skal de altså også gerne gøre det på en særlig *interessant* måde. Læserne vil gerne føle, at de har mødt en *rigtig* forfatter. For læserne er forfatteren nemlig *ikke* død, men lyslevende til stede i sit værk, som udtrykker hans eller hendes intention. Alligevel lader læsekredsmedlemmerne ikke forfatteren skygge for sit værk, men giver udtryk for, at han findes *bagved* værket, som dets kreative ophav. Leif bemærkede fx, at han "sandelig ikke kunne finde ret meget om [Kristina Stoltz], men altså det er jo heller ikke nødvendigt for at have en mening om bogen" (LB: 19).

Læserne i Harlev var generelt enige om, at forfattermødet med Kristina Stoltz var en god oplevelse. Forfattermødet havde en klar struktur, som gjorde det let for læserne at stille spørgsmål undervejs, hvilket Kristina Stoltz indledningsvist opfordrede til. Hun læste først op fra begyndelsen af *Æsel* og fortalte om sin idéudvikling og research. Herefter læste hun afsnittet "Sheikens Kærlighed" og åbnede op for spørgsmål. Hermed gav Kristina Stoltz læserne rig mulighed for at spørge ind til specifikke symboler eller dele af romanen, efterhånden som de kom i tanke om det. Hanne synes, at "hun var rigtig god til at læse op" (HS: 39), og Inga fremhævede, at "det var interessant at høre, hvor hun havde idéerne fra" (IR: 39). Hun var også imponeret over "hvor stor research, hun havde lavet" (IR: 39), hvilket de andre læsere var enige i. Leif synes, man "fik lidt mere idé om, hvordan hun opfandt alle sine personer (...) selvom man ikke behøver være enig", og var tydeligvis stadig den mest skeptiske og mindst begejstrede for romanen. Han mente dog, at "hun bliver en *rigtig* god forfatter engang, når hun har fået øvet sig lidt mere" (LB: 39). Selvom hverken Lis eller Grethe synes, de var blevet klogere på romanens titel, mente Hanne, at "vi hørte jo, hvad hendes tanker var med titlen" (HS: 40). Samlet set var læserne altså enige om, at Kristina Stoltz

“klarede det fint og svarede godt for sig”, som Leif udtrykte det (LB: 40). Læsekredsmedlemmernes forventninger til forfattermødet blev altså indfriet, og de oplevede det derfor som en succes. Lis fremhævede desuden, at Kristina Stoltz virkede som et “utroligt sympatisk menneske” (LL: 40), og Grethe kaldte forfattermødet “en god afslutning”, fordi hun “fik lidt en forklaring” på nogle af de ting, hun havde spekuleret over efter diskussionen i læsekredsen (GRA: 39).

Kristina Stoltz, fotograferet 24.10.2011 til forfattermøde på Harlev bibliotek. Læsekredsmedlemmerne var godt tilfredse med forfattermødet og var især imponerede over, hvor meget arbejde, Kristina Stoltz havde lagt i sin roman.

Modsat Harlev-læsekredsen var Odder-læsekredsen ikke begejstret for deres forfattermøde, der af Jens-Arne blev beskrevet som en forvirrende oplevelse (JAH: 100). Anette synes ikke Jonas T. Bengtsson “var særligt god til at udtrykke sig og heller ikke til at svare på spørgsmål” (AS: 99), og selvom Lone mente, at “det blev lidt bedre, da folk begyndte at stille konkrete spørgsmål til ham”, medgav hun, at han særligt i begyndelsen talte “i øst og vest, men egentlig ikke om dét, han havde skrevet” (LH: 101). Læserne var enige om, at de hverken blev klogere på personerne i *Et eventyr* eller på Jonas T. Bengtssons bevæggrunde for at skrive den. Anette sagde endog, at hvis hun skulle være “lidt grov, så synes jeg ikke, at han havde forstået sine personer sådan, som han fremlægger dem i bogen” (AS: 99), og Jens-Arne gav udtryk for, at han synes, bogen var “dyster og mørk” og ikke kunne se, “at der var noget let og sjovt i den” (JAH: 101), som Bengtsson selv påpegede, der var. Både Anette og Jens-Arne oplevede hermed en diskrepans mellem Jonas T. Bengtssons italesatte intention og deres egen opfattelse af romanens udtryk. Anette pointerede netop, at hun mener “det er meget afhængigt af den forfatter, som viser sig, om det gør noget ved ens opfattelse af bogen eller

ej”, og antydede således, at hun ikke tillægger forfattermødet med Bengtsson nogen særlig værdi. Hanne sagde direkte, at “han var for egocentreret, altså han talte meget om sig selv!” (HH: 101), og de andre læsekredsmedlemmer gav hende ret i, at det var frustrerende, fordi “det varede længe, før vi kom til det, vi gerne ville vide noget om” (HH: 101). Jonas T. Bengtsson indledte da netop også forfattermødet med tørt at fortælle, at han ikke har råd til en psykolog, hvorfor han bliver nødt til at skrive, så han kan komme ud og tale med læserne om, hvorfor han skriver. Der var ikke nogen gennemskuelig struktur i, hvad han fortalte, og han lod ikke til at være interesseret i at fortælle andet om skriveprocessen, end at romanen havde været svær at skrive⁶⁵. I det hele taget virkede det som om, han ikke følte sig særlig godt tilpas foran det relativt store og interesserede publikum.

Jonas T. Bengtsson fotograferet til forfatteraften på Odder Bibliotek, 23.11.2011. Læsekredsmedlemmerne gav udtryk for, at forfattermødet var ustruktureret, og at det var svært at stille spørgsmål.

Læserne var tydeligt skuffede over forfattermødet, fordi de havde håbet, at Jonas T. Bengtsson ville svare på deres spørgsmål og således kaste mere lys over bestemte aspekter af romanen. Lone fortalte endog, at “havde jeg hørt ham først, så havde jeg ikke læst bogen” (LH: 101) og Anette mente, at hans oplæg blev til “krukkeri” (AS: 103). Efter forfattermødet nåede læserne at tale lidt med hinanden, inden jeg interviewede dem, og det er derfor også sandsynligt, at de kan have påvirket hinandens holdninger til forfattermødet og måske er blevet yderligere kritiske. Det er med andre ord

⁶⁵ se evt. bilag s. 101-102.

væsentligt at bemærke, at der kan være tale om en grad af social responsivitet i vurderingen af forfattermødet.

De to læsekredses forskellige oplevelser med forfattermøderne satte sig også igennem, da de blev spurgt, om det havde påvirket deres slutindtryk af romanen at have mødt forfatterne. Grethe fra Harlev fortalte, at selvom hun indledningsvis ikke var så begejstret for *Æsel*, syntes hun faktisk, at “efter hun [*Kristina Stoltz*] har forklaret lidt mere, og jeg også har tænkt lidt mere over det – synes jeg, at der er nogle ting, som er faldet lidt mere på plads, der gør, at den er bedre” (GRA: 45). Hun fremhævede dog særligt læsekredsdiskussionen, som den vigtigste årsag til, at læseoplevelsen var blevet bedre (GRA: 47). Lis mente, at det især var fordi, hun havde “haft [*romanen*] meget i tankerne” op til foredragsaftenen, at den var “blevet endnu bedre” (LL: 45). Både Grethe og Lis havde altså tænkt mere på romanen, fordi de skulle møde forfatteren, og selvom Hanne ikke havde ændret opfattelse af *Æsel*, fortalte hun, at “den betyder mere for mig nu end før den her aften” (HH: 46). Med Gadamer kan man tale om, at læsernes oplevelse i kraft af forfattermødet har fået et særligt eftertryk, som har givet læseoplevelsen mere varig betydning (Gadamer: 62). Det lader dog til, at forfattermødet i sig selv kun kan give et særligt eftertryk, hvis læserne mener, forfattermødet har været godt. Ud fra læsekredsmedlemmernes forklaringer kan man konkludere, at de betragter et forfattermøde som en god oplevelse, når forfatteren læser op, og når de har mulighed for at stille spørgsmål, så de kan indgå i en dialog med forfatteren samt høre ham fortælle om skriveproces og research eller få ham til at forklare tekstnære aspekter. Forfatteren må altså ikke opføre sig *for* anderledes. Læserne vil nemlig gerne føle, at forfatteren er i øjenhøjde med dem og er lydhør over for deres spørgsmål, selvom de altså også i mange tilfælde ophøjer forfatteren til noget særligt. Kristina Stoltz opfyldte alle læsernes krav, mens Jonas T. Bengtssons oplæg virkede ustruktureret og ikke gjorde det let at stille spørgsmål. Måske er det netop derfor, at Odder-læserne generelt ikke mente, at forfattermødet havde gjort noget særligt indtryk? Anette forklarede, at mødet med Bengtsson ikke havde ændret hendes læseoplevelse eller opfattelse af romanen men fortalte, at “der er nogle ting, som jeg opfatter helt anderledes end [*Bengtsson*] selv gør, og det gør egentlig ikke noget” (AS: 108). Her giver hun således udtryk for, at forfatteren hverken kan eller skal kunne kontrollere opfattelsen af sin roman, og hun tildeler sig selv som læser autonomi nok til, at forfatterens mening ikke bliver udslagsgivende for hendes opfattelse. Anette fremhævede i stedet, at diskussionen i læsekredsen havde “gjort den [*læseoplevelsen el. bogen*] bedre, fordi vi fik nogle ting frem ved at tale sammen” (AS: 109), en udtalelse, som Lone og Hanne var enige i. Når man sammenligner de to læsekredses oplevelser med forfattermøderne, bliver det således også klart, at forfatterens personlighed og ageren spiller en stor rolle for, hvordan læserne oplever forfattermødet. Med Jon Helt Haarder kan man sige, at forfatteren i mødet med læseren kommer til at stå foran

værket, fordi han eller hun her bliver vurderet og 'læst med' i forhold til værket. Der foreligger derfor en mulighed for, at læserne bliver skuffede eller forargede, fordi de i kraft af romanen eller egne forestillinger har haft forventninger til forfatteren, som ikke indfries. Selvom læserne altså interesserer sig for forfatterens person, og måske ligesom Jens-Arne har nogle særlige forestillinger om, hvordan en forfatter er, lader der til at være en grænse for, *hvor* meget forfatteren selv må fylde i sit oplæg. I forfattermødet vil læserne nemlig gerne opleve følelsen af en uindpakket en-til-en kommunikation om teksten og dens mening, som de ikke kan opnå i læsningen.

V. KONKLUSION: DEN UDVIDEDE LÆSEOPLEVELSE

Læseoplevelser og læsningens formodede potentiale til at kunne forandre menneskers liv er de seneste år blevet temaer i mediernes litteraturformidling. Forfattere er som resultat af forlagenes stadig mere aggressive markedsføring i tiltagende grad blevet synlige i den litterære offentlighed og for den enkelte læser i kraft af de mange litterære events som forfattermøder og litteraturfestivaler. Tal fra Statens Kunstfond peger netop på, at der er sket en kraftig stigning i antallet af oplæsningsarrangementer, som, sammenlagt med den øgede tilslutning til litteraturfestivaler og læsekredse, tyder på, at læsere i stigende grad efterstræber oplevelser med og fællesskab omkring litteraturen. Spørgsmålet er derfor, hvorfor litteraturteorien ikke har interesseret sig mere for de empiriske læsere og deres praksis?

Læsere er som værkets modtagere en vigtig del af bogens kommunikationskredsløb, men litteraturteorien har traditionelt set fokuseret på læseren som en instans, der spiller en rolle i forhold til teksten frem for at undersøge virkelige læsers betydning for og praksis med litteraturen. Specialets overordnede formål har derfor været at tilvejebringe ny viden om læsers praksis med særligt fokus på, hvordan anvendelse af paratekster samt deltagelse i læsekredse og forfattermøder kan påvirke den enkelte læsers læseoplevelse.

Som specialet har peget på, kan læsernes motivation for at læse skønlitteratur dels findes i de oplevelsesorienterede og umiddelbart mærkbare gevinster som afslapning og underholdning, dels i de mere dybereliggende erkendelses-relaterede idéer om, at man bliver klogere på sig selv og verden af at læse. Specialet har redegjort for, at læserne forklarer kvaliteten af deres læseoplevelse med hvordan, de synes, romanen var at læse; hvilken følelse eller stemning, den vakte i dem, og at de beskriver deres læseoplevelse som en individuel, hermeneutisk fortolkningsproces. Teoretisk kan læseoplevelsen med ph.d. Gitte Balling karakteriseres som en litterær æstetisk oplevelse, der er subjekt- og kontekstafhængig, hvorfor den netop må være foranderlig, alt efter om der inddrages udenoms-værkslige aktiviteter eller ej. Oplevelsesøkonomerne Christian Jantzen og Mikael Vetner pointerer desuden, at æstetik er determinerende for de emotioner, der opstår på det evaluerende niveau i oplevelsens struktur, men også for den selvindsigt og den sociale identitet, som frembringes på det reflektive niveau (Jantzen og Vetner: 255). Disse betragtninger minder om den tyske filosof Hans-Georg Gadamer's opfattelse af den æstetiske oplevelse, der ikke kun kan betragtes som en form for oplevelse ved siden af andre oplevelser, men som repræsenterer selve oplevelsens væsen (Gadamer: 71). I sig selv kan en læseoplevelse heraf forstås som en helt speciel oplevelse, der i kraft af læserens kognitive og emotionelle reaktioner især bør karakteriseres som en psyko-oplevelse, men som på baggrund af dens evaluerende niveau og læserens evt. styrkede selvindsigt også kan have karakter af ideo-oplevelse (se evt. Jantzen & Vetner: 242). Læsning er dog ikke kun en abstrakt,

intellektuel aktivitet, men også en kropslig aktivitet, og det er en væsentlig pointe i specialet, at den indlejring en læseoplevelse afstedkommer, ikke kun er en bevidsthedsforankring men også en kropslig og emotionel forankring. På trods af, at begrebet læseoplevelse altså lader sig indkredse teoretisk som en litterær æstetisk oplevelse, understreges det netop i specialet, at man ikke kan beskæftige sig med egentlige læseoplevelser, med mindre man taler om og med rigtige læsere.

Specialets undersøgelse af læsernes brug af massemediernes meta- og paratekster og af deres deltagelse i læsekredse og forfattermøder afslører, at læserne i høj grad er optagede af at opsøge mere viden om teksten, end de kan få i læsningen. Læserne er således interesserede i at få flere oplevelser med litteraturen, og set ud fra et rent oplevelsesøkonomisk perspektiv kan en bog i princippet betragtes som et “rent oplevelsesprodukt”, der dog også i mange tilfælde giver læseren en *experience*, mens læsekredse og forfattermøder kan forstås som ekstra værdiskabende tilføjelser (se evt. Jantzen & Rasmussen: 27). Netop læsekredsdiskussioner, læsning af anmeldelser og deltagelse i forfattermøder kan på baggrund af specialets analyse fremdrages som særligt værdiskabende tilføjelser til læseoplevelsen.

Læsernes motivation for at deltage i læsekredsen fremhæves i specialet som værende både litterært og socialt funderet. Læsekredsene tilbyder læserne et socialt fællesskab omkring litteraturen, og læserne beskriver selv, at de er mere koncentrerede i læsningen, samt at diskussionen giver dem mere dybde i og større udbytte af de læste værker. Eftersom læsekredsen beror på den sociale interaktion mellem de andre læsekredsmedlemmer, kan læsernes oplevelse i læsekredsen beskrives som en socio-oplevelse, og analysen påpeger, hvordan læsekredsen kan fungere som en tærskel for den enkelte læsers fortolkning. Specialet pointerer derfor, at læsekredsen kan forstås som en paratekst, fordi læserne her forhandler med sig selv og hinanden om, hvordan teksten skal læses. Læsekredsen kan heraf med Jerome McGann siges at være et af de ‘tekstuelle vilkår’, som er med til at skabe betydning for den enkelte læser.

Analysen af spørgeskemarespondenternes svar viser, at de samlet set betragter litteraturprogrammer i radio og tv som intelligent underholdning og i højere grad holder af at læse anmeldelser. 95% af undersøgelsens respondenter læser anmeldelser, mens kun 63% ser litteraturprogrammer i fjernsynet, og 54% hører litteraturudsendelser i radioen. Respondenterne giver i spørgeskemaundersøgelsen udtryk for, at anmeldelser især læses før værket som inspiration og vejledning til videre læsning, men også efter værket, fordi de ønsker at vide mere om teksten eller forfatteren eller ønsker at sammenligne deres egne opfattelser af teksten med anmelderens. Specialet argumenterer heraf for, at anmeldelser kan blive styrende for læserens læseoplevelse og således på samme måde som læsekredsen kan fungere som en udvidelse af eller tilføjelse til læsernes egen læseoplevelse.

Det påpeges i specialet, at det metonymiske fortolkningsarbejde, som læseren foretager i læsningen, på mange måder spejler forfatterens skriveproces, selvom forfattere og læsere befinder sig i hver sin ende af det litterære kredsløb. Læsernes interesse for forfattere kan derfor til dels tilskrives, at de føler et vist slægtskab med forfatteren men også til dels, at forfattere idoliseres af læserne og er feterede som følge af deres kendisstatus. Det er specialets pointe i forhold til forfattermøder, at læserne oplever et forfattermøde som godt, når forfatteren læser op, og når de har mulighed for at kunne stille spørgsmål. Selvom der blandt læsere findes bestemte forestillinger om forfatteres 'anderledeshed', må forfatterne altså ikke opføre sig *for* anderledes, men skal være nærværende og lydhøre i forfattermødet. Læsere vil nemlig gerne opnå en følelse af en direkte kommunikation om teksten, som ikke er mulig i læsningen.

Konklusionen på betydningen af læsernes deltagelse i de udenoms-værkslige aktiviteter er med baggrund i den empiriske undersøgelse, at anmeldelser, vellykkede forfattermøder og ikke mindst læsekredsdiskussioner påvirker det evaluerende niveau i oplevelsens struktur, og altså giver læserne en øget selv-indsigt, hvilket styrker læseoplevelsens ideo-plan. Således er der, med baggrund i den empiriske undersøgelse og i de teoretiske tilgange til oplevelsens struktur, evidens for, at man ved inklusionen af de udenoms-værkslige aktiviteter, der tilfører flere lag til selve læseoplevelsen, kan tale om, at læserne får en udvidet læseoplevelse.

Læsningens sociale potentialer

Læsekredse er de seneste år blevet repræsenteret i medierne i både Læsegruppen Sundholm og Tekst-TV, men også i fiktionen, i *Klovn the Movie*, kan man se Casper og Frank deltage i en læseklub med en række prominente, mandlige medlemmer. Filmens læseklub er ledet af Bent Fabricius-Bjerre og har bl.a. Jørgen Leth, Ib Michael, Michael Meyerheim samt – som en intermediel reference – Mads Brügger og Mikael Berthelsen som medlemmer. I filmen mødes læseklubben for at diskutere Joseph Conrads *Mørkets Hjerte*, men hverken Casper eller Frank har læst bogen, for som Casper må forklare den ellers brødebetyngede Frank: "Jeg har da aldrig læst! Jeg er sgu da ikke med i en læseklub for at sidde og læse, men for at møde de andre."

Specialet argumenterer netop for, at det i forhold til læsernes motivation for at deltage i en læsekreds ikke giver mening at skelne skarpt mellem ønsket om socialt samvær og ønsket om at få mere ud af den læste tekst, da de to behov lapper ind over hinanden. De interviewede læsekredsmedlemmer er dog mere seriøse end Frank og Casper, idet analysen viser, at læsekredsmedlemmerne ønsker at få og også får et litterært udbytte ud af deltagelse i læsekredsene. Derfor ville det være en reduktion udelukkende at fokusere på læsekredsens sociale implikationer,

men det er værd at holde fast i, at lysten til at diskutere litteratur i læsekredse nødvendigvis må gøre op med den gængse opfattelse af, at læseren altid er et ensomt og isoleret individ.

Læsernes ønske om at diskutere værker i læsekredse kan, ligesom ønsket om at møde forfatteren, ses som udtryk for en nysgerrighed over for andre menneskes forhold til teksten. Med Johan Asplunds socialpsykologiske teori påpeges det i specialet, at læsernes interesse for og deltagelse i udenoms-værkslige aktiviteter kan ses som et udtryk for menneskets almene sociale rettethed. Denne almene sociale rettethed kan måske også forklare, at læserne lægger stor vægt på, at de antropomorfe romankarakterer fremstår troværdige. Når romankaraktererne opfører sig som rigtige mennesker, føler læserne nemlig, at det *er* rigtige mennesker, de lærer at kende, hvormed de får en pseudo-social oplevelse i læsningen. Skønlitteraturens sociale potentiale findes altså inhærent i litteraturen, men kommer tydeligst til udtryk i læsekredsene, som tilfører læseoplevelsen en decideret social dimension. Specialet ønsker derfor at gøre op med den gængse fremstilling af læsere som individer, der trækker sig væk fra den fænomenologiske verden og ind i en verden, der ikke kan deles med andre. Biblioteks- og medieforskerne Ross, McKechnie og Rothbauer påpeger netop, hvordan den meste forskning om læsning har fokuseret på, at læsning er en ensom foreteelse (Ross m.fl.: 221). Mit bidrag til det beskedne udbud af danske læserundersøgelser viser dog, at man må revidere denne gængse opfattelse af læseren som en litterært interesseret enspænder og måske lige så ofte bør betragte læseren som et socialt opsøgende individ⁶⁶.

Interessen for at deltage i læsekredse kan – ligesom den stigende søgning til forfattermøder og oplæsningsarrangementer – nemlig ses som udtryk for, at læsere har et ønske om at opleve et fællesskab omkring det skrevne og læste ord. Ifølge den polsk-engelske sociolog Zygmunt Bauman kan det moderne menneske netop ikke længere forlade sig på tidligere tiders stabile og solidt forankrede orienteringspunkter og vil derfor selv søge at skabe fællesskaber (jvf. Bauman: 51). I den globaliserede verdens kosmopolitisme vælger mennesket med andre ord selv identitet efter de sociale sammenhænge, vi indgår i, og det er derfor heller ikke en uvæsentlig pointe, at deltagelse i en læsekreds kan blive en identitetsskabende markør. I læsekredsene oplever læserne netop et fællesskab omkring noget 'godt', som de føler beriger deres liv.

Læsernes og mediernes forestilling om litteraturens gavnlige virkning synes desuden at foreslå, at mennesker, der befinder sig på randen af samfundet (fx hjemløse), vil kunne få et særligt socialt og potentielt livsforandrende udbytte ud af deltagelse i læsekredse. Under valgkampen sidste år foreslog Socialdemokraterne således, at man skulle udbrede konceptet fra Mads Brügger og

⁶⁶ Det er her væsentligt at bemærke, at min opfattelse af læseren som et nysgerrigt og socialt orienteret individ naturligvis er betinget af mine empiriske data såvel som af min undersøgelsesmetode og tolkning. De fleste respondenter i spørgeskemaundersøgelsen var netop også medlem af en læsekreds, og det er derfor en mulighed, at læsekredsmedlemmer er en helt særlig type ekstraordinært socialt rettede mennesker, der i højere grad end andre læsere opsøger socialt samvær.

Mikael Bertelsens Læsegruppen Sundholm til hele landet, både som en form for ‘biblioterapi’, men også for at hjælpe de svageste samfundsgrupper med at blive bedre læsere⁶⁷. Selvom min undersøgelse viser, at læserne både føler, de bliver bedre og mere årvågne læsere samt bliver socialt stimulerede af at deltage i læsekredse, er det dog ganske uvist om læsekredse á la Læsegruppen Sundholm vil kunne bruges socialpolitisk som Socialdemokraterne foreslog.

Fremtidige litteratursociologiske undersøgelser kunne med fordel fokusere på, om læsning og deltagelse i læsekredse kan påvirke socialt udsatte individer i positiv retning. Kommende undersøgelser ville også kunne beskæftige sig med, om der er forskelle på, hvordan virtuelle læsekredse og fysiske læsekredse påvirker den enkelte læsers læseoplevelse. Med en nuancering af litteraturteoriens læseropfattelse kunne det i det hele taget være interessant at foretage yderligere undersøgelser af læsere, herunder også af digitale bøgers indflydelse på læseoplevelsen.

Specialets formål har netop været at vise, hvordan virkelige læsere af kød og blod beskæftiger sig med litteratur. Ønsket er, at specialets empiriske undersøgelse kan være med til at afmystificere læseren og læsningen samt tilvejebringe viden, der fremadrettet vil kunne bruges både litteraturpraktisk og litteraturteoretisk, henholdsvis af bogbranchen, herunder bibliotekerne, og som et litteraturteoretisk eksempel på, hvordan man kan koncipere en ny litteratursociologisk funderet tilgang til læseren. Undersøgelsen udfylder netop en lakune i litteraturteorien og udgør som sådan et nødvendigt supplement til de forskellige teoretiske konceptioner af læseren. Specialets empiriske undersøgelse kan således være med til at udbrede viden om læsere og deres praksis samt medvirke til at kvalificere både bogbranchens og litteraturteoriens viden om empiriske læsere. Samtidig kan specialet være med til at nuancere den gængse opfattelse af læseren som et ensomt og verdensfjernt individ, idet analysen peger på, at læsningen i sig selv og særligt læsekredsens diskussioner vidner om skønlitteraturens og læsningens sociale potentialer.

⁶⁷ Se Petersen, Nina: “S: Udbred Bertelsen-Brügger-koncept til hele landet” in *Politiken*, d. 04.09.2011, tilgængelig online: <http://politiken.dk/kultur/boger/ECE1380755/s-udbred-bertelsen-brgger-koncept-til-hele-landet/> (14.05.2012)

ABSTRACT

Maria Louise Christensen: The extended reading experience

A study of how paratexts, reading groups, and author meetings can affect readers' reading experiences.

Master's Thesis, Aarhus University 2012.

As recipients of literary works, readers play an important role in the communication circuit of books, and the book- and print industry would most likely be ill off without readers. Following the French literary sociologist Robert Escarpit, one might even call reading the objective and justification for literature itself (Escarpit: 159). Even so, literary theory has paid little attention to the empirical readers and their practice. The reader-response theory largely views the reader as a 'field', i.e. as a function, which plays a role in relation to the text but they completely overlook the phenomenological reader's terms and limitations. Book historians close in on interesting areas of reading and reception to be studied and are more aware of phenomenological readers. Still, neither reader-response theorists nor book historians have involved themselves in larger empirical studies of reading and readers. The book industry could probably also benefit from a greater knowledge about readers, but as a result of the commercial competition they are much more preoccupied with *selling* books than making sure they are actually *read*.

The present study investigates real flesh-and-blood readers and their literary practice through an online questionnaire and multiple qualitative interviews with two reading groups, plus observations from one of their reading group meetings and one of their author meetings. Using the sociology of literature as a methodical approach this study aims to explore how activities outside the literary work (i.e. reading of para- and metatexts, participation in reading groups and author meetings) can affect readers' reading experiences.

Reading experiences can be explained theoretically as subjective and physically anchored experiences which especially concerns the reader's cognitive and emotional reactions (psycho-experience). This thesis, albeit, points out that it is only possible to approach *real* reading experiences when speaking about and to actual readers.

The analysis shows that readers' motivation to read is based on the directly noticeable experience-orientated gains like relaxation and entertainment, but also in the anticipation of the existential realisations that reading can lead to. The study shows that readers are very much interested in learning more about the text than the reading itself can offer. Seen from an experience-orientated point of view books can in this way be seen as 'pure experience products'

which can even lead to existential realisations while reading groups and author meetings can be seen as extra productive additions to the reading experience itself (see Jantzen & Rasmussen: 27).

The reader's inclination to participate in a reading group is found to be both literary and socially motivated. When participating in reading groups, readers describe that they are more concentrated while reading, and that the discussion gives their reading experiences more depth and a more profound 'profit' from the books. Although readers can get a pseudo-social experience from reading about believable characters, the reading group adds a real social layer to the psycho-experience that reading is. Using Jerome McGann's extension of Gérard Genette's concept of paratext, this thesis points out that the reading group can be understood as a paratext and as part of the 'textual condition' which co-creates meaning for the reader. As the study shows, reviews can also be a controlling factor for the reading experience, and they too can function as an addition to the reader's own reading experience. The desire of readers to learn more about the texts through the knowledge of the author, can be explained by the fact that readers both idolise authors and mirror their own role as readers in the role of the author.

Altogether, participating in activities outside the literary work clearly affects the evaluating level in the structure of the readers' experiences, and thus gives them an increased insight which strengthens the ideo-level of their experiences (see Jantzen & Vetner: 242). In this way the reader's reading experience can be described as an extended reading experience.

The present empirical study fills out a gap in literary theory, and as such it forms an essential supplement to the existing theoretical conceptions of readers. Hereby, this thesis can help qualify the knowledge about readers in both literary theory and in the book industry, help vary the common perception of readers as literary loners, and point out that literature has a social potential which is both inherent and context-dependent.

LITTERATURLISTE

Adams, Thomas R. & Barker, Nicholas: "A new model for the study of the book" (1993) in Finkelstein, David and McCleery Alistair (edt.) *The Book History Reader*, Routledge, London & New York, second edition, 2006

Asplund, Johan: *Det sociala livets elementära former* (1987), Göteborg: Bokförlaget Korpen, 1992

Balling, Gitte: *Litterær æstetisk oplevelse – Læsning, læseoplevelser og læseundersøgelser: en diskussion af teoretiske og metodiske tilgange*, under forskningsprogrammet Videnskultur og vidensmedier, Danmarks Biblioteksskole, 2009, tilgængelig online: www.iva.dk/binaries/gb_afhandling.pdf_3957.pdf (02.04.2012)

Barthes, Roland: "From Work to Text" (1971) in Leitch, Vincent B. m.fl. edt. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Barthes, Roland: *S/Z* (1973) Blackwell Publishers, Oxford, 1993

Barthes, Roland: "The Death of the Author" (1968) in Leitch, Vincent B. m.fl. edt. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Bauman, Zygmunt: *Fællesskab. En søgen efter tryghed i en usikker verden*, Hans Reitzels Forlag, 2002

Bengtsson, Jonas T. *Et eventyr*, Rosinante, 1. udgave, 1. oplag, 2011

Boolsen, Merete Watt: *Spørgeskemaundersøgelser. Fra konstruktion af spørgsmål til analyse af svarene*, Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 2008

Brinkmann, Svend & Tanggaard, Lene m.fl.: *Kvalitative metoder - en grundbog*, Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 2010

Bryman, Alan: *Social Research Methods*, Oxford University Press, 2. udgave, 2004

Chartier, Roger: "Læserfællesskaber" in Bjerring-Hansen, Jens & Jelsbak, Torben (red.) *Boghistorie*, Aarhus Universitetsforlag, 2010

Christensen, Maria Louise: *At læse læseren. En kritisk diskussion af læseoplevelsen og den italesatte læseoplevelse*, indleveret som eksamensopgave i faget Litterær Kultur ved Aarhus Universitet, 2011

Darnton, Robert: "What is the history of books?" (1982) in Finkelstein, David & McCleery Alistair (edt.) *The Book History Reader*, Routledge, London & New York, second edition, 2006

Diprose, Rosalyn & Reynolds, Jack: *Merleau-Ponty. Key Concepts*. Acumen Publishing Limited, Stocksfield, 2008

Fish, Stanley: "Interpreting the *Variourum*" (1976,1980) in Leitch, Vincent B. m.fl. edt. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Foucault, Michel: "What is an author?" (1969) in Finkelstein, David & McCleery Alistair (edt.) *The Book History Reader*, Routledge, London & New York, second edition, 2006

Franzen, Jonathan: "Perchance to Dream. In the age of Images, a reason to write Novels" in *Harper's Magazine*, april 1996

Furuland, Lars & Svedjedal, Johan (red.): *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*. Studentlitteratur, Lund 1997

Gadamer, Hans-Georg: *Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Systime, 1. udgave, 2004

Genette, Gérard: *Paratexts: thresholds of interpretation*. (1997) Cambridge University Press, 2001

Grodal, Torben: *Filmoplevelse - en indføring i audiovisuel teori og analyse*, Samfundslitteratur, 1. udgave 2003

Grønbech, Susan: "Danskerne vil møde forfattere", Børsen Kultur, torsdag d. 2. februar 02.02.2012, artiklen kan findes her [http://borsen.dk/arkiv/FOBO/donr?donr\[\]=3194326](http://borsen.dk/arkiv/FOBO/donr?donr[]=3194326) (02.04.2012)

Halkier, Bente: *Fokusgrupper*, Forlaget Samfundslitteratur, 2. udgave, 2008

Hansen, Ole Ertløv "Engagement, der skaber oplevelser – oplevelser, der engagerer" in Jantzen, Christian & Rasmussen, Tove Arendt (red.) *Oplevelsesøkonomi. Vinkler på forbrug*, Aalborg Universitetsforlag 2007

Haarder, Jon Helt: "Litteraturvidenskab i den performative biografismes tidsalder" in *Kritik* 2004, årg. 37, nr. 167, s. 28-35

Iser, Wolfgang: *The Implied Reader. Patterns of communication in prose fiction from Bunyan to Beckett* (1974) The Johns Hopkins University Press, London, 1978

Iser, Wolfgang: *The act of Reading A theory of aesthetic response* (1976, overs. 1978) The Johns Hopkins University Press, London, 1980

Iser, Wolfgang: "Interaction between text and reader" (1980) in Leitch, Vincent B. m.fl. ed. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Jantzen, Christian: "Mellem nydelse og skuffelse. Et neurofysiologisk perspektiv på oplevelser" in Jantzen, Christian & Rasmussen, Tove Arendt (red.) *Oplevelsesøkonomi. Vinkler på forbrug*, Aalborg Universitetsforlag 2007

Jantzen, Christian & Rasmussen, Tove Arendt: "Er oplevelsesøkonomi gammel vin på nye flasker?" in Jantzen, Christian & Rasmussen, Tove Arendt (red.) *Oplevelsesøkonomi. Vinkler på forbrug*, Aalborg Universitetsforlag 2007

Jantzen, Christian & Vetner, Mikael: "Oplevelse. Et videnskabeligt glossar - del 2" in Jantzen Christian & Rasmussen, Tove Arendt (red.) *Oplevelsesøkonomi. Vinkler på forbrug*, Aalborg Universitetsforlag 2007

Jauss, Hans Robert: "Literary History as a Challenge to Literary Theory" (uddrag, 1969,1970) in Leitch, Vincent B. m.fl. ed. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend: *InterView. Introduktion til et håndværk*, Hans Reitzels Forlag, 2. udgave, 3. oplag, 2009

Kyndrup, Morten: "Den nødvendige smagsdom" in *Litteraturmagasinet Standart* #3, 1997, årg. 11

Lenler, Jens: "Se og Hør-redaktør: Antallet af kendte er eksploderet" in *Politiken* 22/25.05.2010, artiklen kan findes her <http://politiken.dk/kultur/tvogradio/ECE977622/se-og-hoer-redaktoer-antallet-af-kendte-er-eksploderet/> (25.04.2012)

Larsen, Bjarke: "Forfattere som debattører" in *BogMarkedet* 20.04.2012, se: <http://www.bogmarkedet.dk/debat/leder/forfattere-som-debatt%C3%B8rer> (30.05.2012)

McGann, Jerome: *The textual condition*, Princeton University Press New Jersey and Oxford, 1991

Moestrup, Dorthe Elisabeth *Hvorfor læser vi? En undersøgelse af læsebehov og læseoplevelse hos udvalgte læseheste* Kandidatopgave, Den faglig-pædagogiske uddannelse i dansk, Danmarks Pædagogiske Bibliotek, 1987

Nielsen, Helle Broberg: "Det talte ord lever" in *Weekendavisen*, 17.02. 2012

Nielsen, Silas Bay: "Politiken dropper sit bogtillæg" in *BogMarkedet*, 22.12.2011, se: <http://bogmarkedet.dk/nyheder/politiken-dropper-sit-bogtill%C3%A6g> (14.05.2012)

Nørregaard, Steffen & Herlufsen, Kristian: "Vi køber flere bøger, men læser mindre" in *Samvirke*, november 2011

Petersen, Nina: "S: Udbred Bertelsen-Brügger-koncept til hele landet" in *Politiken*, 04.09.2011, tilgængelig online: <http://politiken.dk/kultur/boger/ECE1380755/s-udbred-bertelsen-brgger-koncept-til-hele-landet/> (14.05.2012)

Richards, I. A: *Practical Criticism. A story of literary judgement* (1929), Lund Humphries, London, Ninth Impression, 1954

Ricœur, Paul: "Tekstmodellen – Meningsfuld handling betragtet som en tekst" in Hermansen, Mads & Rendtorff, Jacob Dahl (red.): *En hermeneutisk brobygger, tekster af Paul Ricœur*, Klim, 1. udgave, Aarhus, 2002

Ross, Catherine S., McKechnie, Lynne og Rothbauer, Paulette M.: *Reading Matters. What the Research Reveals about Reading, Libraries and Community*, Libraries Unlimited, 2006

Stigel, Jørgen: "Oplevelse og æstetik" in Jantzen, Christian & Rasmussen, Tove Arendt (red.): *Oplevelsesøkonomi. Vinkler på forbrug*, Aalborg Universitetsforlag 2007

Stoltz, Kristina: *Æsel*, Rosinante, 1. udgave, 1. oplag, 2011

Svedjedal, Johan: "Det litteratursociologiska perspektivet. Om en forskningstradition och dess grundantaganden" in Furuland, Lars & Svedjedal, Johan (red.): *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*. Studentlitteratur, Lund 1997

Squires, Claire: "The Global Market 1970-2000: Consumers" in Eliot, Simon & Rose, Jonathan (edt): *A Companion to the History of the Book*, Wiley-Blackwell, 2007

Tompkins, Jane P (edt.): *Reader-Response Criticism. From formalism to post-structuralism*. (1980), The Johns Hopkins University Press, London, 8. udgave, 1994

Wolf, Maryanne: *Proust and the squid. The story and science of the reading brain* (2008), Icon Books Ltd, Cambridge, 2010